

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra: Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Michal Fejtl

Češi a Němci v jednom poválečném městě

-

Mariánské Lázně v letech 1945 - 1946

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Pavel Mücke, Ph. D.**

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 10. června 2013

Bc. Michal Fejtl

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval paní Terezii Vildové, narátorky, bez které by tato práce nevznikla. Její vzpomínky mi dali ten hlavní impuls k sepsání dějinných událostí v Mar. Láních.

Obsah

ABSTRAKT	5
1. ÚVOD	6
2. METODOLOGICKÁ ČÁST	7
2. 1. Archivní materiály	7
2. 2. Pamětníci	9
3. PRAKTICKÁ ČÁST	11
3. 1. Marienbad / Mariánské Lázně před rokem 1945	11
3. 1. 1. Česko-německé soužití za první republiky	12
3. 1. 2. Sarajevo druhé světové války	14
3. 1. 3. Rok 1938	15
3. 1. 4. Pod hákovým křížem	17
3. 2. Na sklonku třetí říše	20
3. 2. 1. Důsledky totální války	20
3. 2. 2. Tranzitní město	22
3. 2. 3. Fanatismus až do poslední chvíle	23
3. 2. 3. 1. Bránit každou ves, každý dům do posledního dechu	25
3. 2. 3. 2. Pevnost nebo otevřené město?	27
3. 3. Od porážky k Postupimi	32
3. 3. 1. Květen 1945: Místo lázeňské sezóny, nové pořádky	35
3. 3. 2. Situace ve městě na začátku léta a těžkosti české správy	39
3. 3. 3. Státně nespolehlivé osoby a národní správa	41
3. 3. 4. Protiněmecká nařízení	44

3. 3. 5. Demonstrace Němců ve městě	46
3. 3. 6. Situace ve městě v létě 1945	49
3. 3. 6. 1. Tyfová epidemie.....	51
3. 4. Přítomnost amerického vojska	53
3. 4. 1. Američané versus české orgány	54
3. 4. 2. Američané v lázeňském městě	57
3. 5. Od Postupimi k odsunu	62
3. 5. 1. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.	62
3. 5. 2. Příprava k odsunu.....	63
3. 5. 3. Postavení Němců na konci roku 1945.....	66
3. 5. 4. Osídlenci a jejich první dojmy z mariánskolázeňska	69
3. 5. 5. Politické poměry ve městě	71
3. 6. Rok 1946, rok odsunu	73
3. 6. 1. Do zahájení sezóny musí být lázně české!	73
3. 6. 2. Odsunové středisko „Letiště“	76
3. 6. 3. Reakce Němců na odsun	79
3. 6. 4. Kdo mohl zůstat?.....	80
3. 6. 5. Konec Marienbadu, začátek Mariánských Lázní	83
3. 7. Mariánské Lázně a sudetští Němci dnes	87
4. ZÁVĚR.....	90
5. POUŽITÉ ZDROJE	93

ABSTRAKT

Diplomová práce se týká soužití Čechů a Němců těsně po 2. světové válce v pohraničí, zejména v jednom městě, v Mariánských Lázních. Zde byl v lednu 1946 vypraven první oficiální transport se zdejšími Němci a toto město bylo již na jaře téhož roku vyhlášeno ryze českým. Jaký byl ale postoj Čechů, místních i nově příchozích, ke zdejšímu obyvatelstvu během let 1945 a 1946? Jak se ryze německé lázeňské letovisko Marienbad proměnilo během roku v české Mariánské Lázně? Tato doba vyznačující se vyhrconým poválečným radikalismem není stále ještě podrobně prozkoumána. Práce vychází ze vzpomínek místních obyvatel, jak rodáků, tak i osídlenců. Dalším pramenem jsou písemné zdroje (kroniky, úřední spisy a novinové články).

My thesis is about coexistence of Czechs and Germans just after World War II in border region, especially in one city, in Mariánské Lázně. There was dispatched the first officially transport with local Germans in January 1946 and this city was announced of a purely czech city in the spring 1946. What was the attitude of Czechs, local and new arrivals, to the local population over the years 1945 and 1946? As a purely German spa resort Marienbad changed during one year in Czech Mariánské Lázně? This time was characterized by the acute postwar radicalism and it is not explored in detail yet. My thesis is based on the memories of local population (natives and settlers). Another source are written documents (chronicle, official files and newspaper articles).

1. ÚVOD

Léta po skončení druhé světové války představují pro české dějiny mimořádně důležité období. Ve velmi krátké době se odehrálo mnoho zásadních změn, které silně zasáhly do hospodářského, politického, sociálního a národnostního uspořádání společnosti. Do konce roku 1945 se poměry v Čechách velmi rychle měnily. Musíme mít ale na paměti, že tyto změny měly své dlouhodobé kořeny již v období před válkou a v průběhu ní. Společnost byla díky tomu odhodlána uskutečnit tak dalekosáhlé a pronikavé reformy. Postoj českého národa vůči národu německému po válce je pochopitelný. Zkušenosti z 30. let a dob nacistické okupace měla velký vliv na vypořádání se s německou otázkou v ČSR.

Po osvobození se republika musela vyrovnat s celou řadou problémů vyvolaných přechodem do života v míru. V atmosféře nadšení ze znovuzískané svobody a v naději v lepší budoucnost, se rušily staly negativní události negativních emocí vůči nenáviděnému národu. V této době připadla velká úloha místním samosprávám, které rozhodovaly o osudu tisíců lidí. A právě v českém pohraničí, které bylo roku 1938 odtrženo od republiky, sehrály tyto okolnosti velkou úlohu. Mariánské Lázně byly zcela německým městem, které se náhle ocitlo v českých rukách. Město, které kdysi znamenalo pro svět oázu zdraví a klidu, se válkou přeměnilo v lazaret, plný nemocných vojáků, tábor pro uprchlíky a dalších osob bez střechy nad hlavou. Lázně, kde se kdysi scházeli největší politické osobnosti světa, se ocitly ve špině a infekci. V takovém stavu město zastihl konec války. Doprava a komunikace zkolabovaly, spojení se světem nebylo žádné a místní obyvatelstvo čekalo vyděšeně na svůj další osud. Co předcházelo tomuto stavu a proč kdysi tak slavné lázně byly vehnány do spárů nacistického Německa? Co prožívali místní Němci se sklonkem války a jak se tvářili na znovuvytvořenou Republiku Československou?

Během jednoho roku ze z ryze německého města, které bylo považováno za baštu „henleinismu“, stalo české lázeňské město, které mělo zapomenout na svůj německý původ. Jak nově příchozí přistupovali k Němcům, které město považovali za své a proč se americká vojska nevrhla kladně českým osídlencům do podvědomí? Jaké problémy město pocíťovalo s tak velkou sociální a politickou změnou? O tom všem je tato práce, která mapuje nejdůležitější historickou etapu Mariánských Lázní, která změnila navždy tvář města známého do roku 1945 jako Marienbad.

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

Práce je rozdělena na sedm částí. První se týká krátké, leč velmi zajímavé historie města v 19. století. Další části se týkají období od roku 1938 do konce druhé světové války. Kapitoly od třetí části se podrobně zabývají rokem 1945 a 1946, postavením Němců a jejich následného odsunu z města. Poslední část je věnována sudetským Němcům dnes. Rozdělení práce je chronologické a má čtenáři naskytnout přehledný historický text.

Tvorba takovéto práce si vyžaduje mnoho času a trpělivosti, aby badatel získal co nejvíce informací a dokumentů k danému tématu. Problém této práce je v regionálnosti. Mapovat krátkou historickou etapu jednoho města je o mnoho těžší, než si vzít stejné téma pokrývající celou republiku. Archivní materiály zde byly doplněny rozhovory s pamětníky, jelikož spojením těchto dvou zdrojů můžeme dojít snad k objektivnímu a pravdivému obrazu dané skutečnosti a samozřejmě doplnit navzájem tzv. bílá místa. Posledním zdrojem, doplňujícím, byla literatura, týkající se místního regionu i celé republiky.

2. 1. Archivní materiály

Stěžejním pro tvorbu této práce bylo najít adekvátní archiv. Ten se nachází v Chebu, kam byl přemístěn archiv okresního a městského národního výboru Mariánské Lázně po roce 1960, kdy byl tento okres zrušen. Dnes Státní okresní archiv Cheb. Bohužel fond MěNV není stále zkompletován, a tudíž není možno do něho nahlédnout. ONV Mar. Lázně a jeho fond je již přístupný. Bohužel není úplný a chybí zde celé složky, které se týkají let 1945-1946. Například z kartotéky Němců, kteří žádali zpět o čs. občanství, se dochovaly jen písmena A až K. Ve složce hlášení SNB o dění ve městě nebylo nalezeno vůbec nic a složka je prázdná. Zcela se zachovalo denní hlášení odsunového střediska „Letiště“. Je to velmi obsáhlá složka všech Němců, kteří do tábora přišli a kdy byli odesláni na nádraží na transport. Je to velmi zajímavé a každý si tak může zjistit, kdy jeho známý, či příbuzný byl odsunut a kam. Ale díky velké rozsáhlosti to bude vyžadovat mnoho času. Důležitým dokumentem bylo i podrobné hlášení o demonstraci v červnu 1945. Složka byla zcela úplná i s výpovědi Němců a závěry vyšetřujících.

Chybějící údaje v okresním archivu byly doplněny dokumenty z knižní edice Arburg a Staněk, Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. K této edici je

k dispozici i CD-ROM, na kterém jsou k dispozici další dokumenty a mapy týkající se daného tématu. Autoři knižní edice sbírající dokumenty o odsunu Němců ze všech archivů republiky. A díky tomu, se mohla bílá místa vyplnit. Pražské archivy bezpečnostních složek a bývalého zemského úřadu skrývaly mnohé informace o Mariánských Lázních z let 1945 a 1946. Z této edice bohužel vyšla jen začáteční část. Jedná se o první dva díly a čtvrtý díl. Dalších pět dílů je v přípravě, či v dlouhodobém edičním plánu nakladatele. Tento program knih a dokumentů může podrobně zmapovat poválečnou dobu v Československu a budoucím badatelům poskytnou doplňující informace v podobě rozsáhlé dokumentové přílohy.

Důležitým regionálním zdrojem byl časopis Hamelika, který mapuje historii mariánskolázeňska. Velký dík patří panu Švandrlíkovi, který tento časopis již 40 let vede. Dnes je časopis dostupný na internetu. Díky tomuto zdroji bylo možno nahlédnout do válečné kroniky Mar. Lázní, či se dostat k článkům vedoucích poválečných činitelů města. Jsou zde obsaženy i historické události města a jeho okolí, včetně podrobných popisů dnes již zaniklým obcí.

Díky všem těmto materiálům se začala rýsovat hlavní osa této práce. Byl to zejména problém vztahů Čechů a Němců, ale díky novým skutečnostem se do toho problémy zapojily i americké jednotky, které pobývaly na zdejším území do konce roku 1945. V Mar. Lázních se jejich pobyt nijak nekommentuje, je jen přijímán, že zde tato vojska byly, ale hlubší podvědomí o Američanech není. Díky archívním materiálům, ale i pamětníkům, se rozkrývá nová rovina poválečného vývoje Mar. Lázní. Další rozkrytou událostí, která ale bohužel už nemá pamětníky, je otázka, proč se město tak lehce vzdalo Američanům. Velmi důležitou informací, která byla silně podložena paměti narátorů, byl silný vliv KSČ na vývoj města již od samého konce války. Tím se jasně vysvětluje, proč komunisté měli ve městě silný vliv po celou dobu existence komunistického režimu. Město po válce nezažilo nějakou silnou opozici proti KSČ. Tím se odvíjel vztah vedení okresu a osídlovacího úřadu k nově přichozím osídlencům, i k těm, co byli evidentně antikomunisticky zaměřeni a také k místnímu silnému postavení premonstrátského kláštera v Teplé.

Práce obsahuje i hlavní tendence poválečného vývoje v ČSR jako celku, bez kterého by se pak nedaly pochopit regionální dopady této politiky. Tato „vysoká politika“ zde je

obsažena v malém, leč v důležitém rozsahu, jelikož bez pochopení těchto dějinných křížovatek národa, nelze pak pochopit dějiny jednoho města, tzv. malé dějiny.

Tato práce kombinuje archivní materiály s rozhovory pamětníků v poměru 70:30. Je to způsobenou dlouhou dobou, která nás dělí od sledované události.

2. 2. Pamětníci

Téměř 70 let od skončení druhé světové války je těžké najít živého pamětníka, který není skolen nějakou psychickou, či fyzickou nemocí. Je to tzv. plovoucí mezera. S tímto termínem přišel Jan Vasina, kdy končí přítomná minulost (sociální paměť) a začíná minulost vzdálená (kulturní paměť). Assmann toto rozděluje na současnou „komunikativní“ a „kulturní“ paměť. Je to předěl, daný odúmrtí svědků, vzdálený 60 let. To je právě doba konce 2. světové války. Tato mezera se pohybuje stejně rychle, jak v současnosti nám ubíhá čas. A tudíž bylo těžké najít adekvátní pamětníky, ještě k tomu z jednoho středně-malého města. Tzv. narátorů bylo v této práci použito čtyři. Hlavní narotem byla paní Vildová, dnes již poslední žijící Němec v Mariánských Lázních. Její vzpomínky velmi dobře doplňovaly a rozšiřovaly archivní dokumenty. Právě ona tvořila zástupce sudetských Němců v práci. Dalším narátorem byla paní Jana Trojánková, jakožto vídeňská Češka, která přišla do města se svou rodinou již v létě roku 1945. Zástupcem českého osídlenice byl pan Josef Vydra, kterému bylo necelých deset let, když s otcem a matkou přišel z vnitrozemí. A poslední narátorem byla paní Vavříková, jakožto zástupce, či vlastně potomek sudetských Němců, kteří mohli zůstat na čs. území. Každý s těchto narátorů měl na jednotlivé skutečnosti jiný pohled, ale mnohé z jejich vyprávění se překrývalo. Tito čtyři zástupci určitých skupin byli velkým přínosem pro tuto práci a bez nich by nemohla vzniknout. Jejich vzpomínky jsou zaznamenány v audio podobě v archívu autora, s příslušnými formuláři ohledně využití těchto rozhovorů. Bohužel dnes je doba, kdy tito lidé odcházejí z našeho světa a berou si sebou své vzpomínky. A tudíž je „za minutu dvanáct“ jejich vzpomínky zachovat pro budoucí generace, aby nedošlo k opětovnému překrucování historie, která již nebude mít své živé pamětníky.

Velkým problémem u pamětníků konce druhé světové války je zkreslení jejich paměť. 40 let komunistické propagandy ohledně sudetských Němců změnilo paměť mnoha narátorů a v rozhovorech si v mnoha případech protiřečí. Je právě na badatelovi, aby rozpoznal, kdy je paměť již tzv. deformovaná a kdy se jedná o pravou skutečnost. A to může jedině díky archivním materiálům a porovnáváním s dalšími rozhovory.

Problémem byl také vztah autora práce k danému tématu. Zejména se jednalo o to, aby autor neměl tendenci litovat odsunuté Němce, a tak i práci psát. Jak předejít této jednostrannosti? A pochopit danou skutečnost kolektivní viny Němců v ČSR? K pochopení jednání tehdejší společnosti mohli filmy o válce, koncentračních táborech, o hrůzách v Lidicích a na frontě. Tyto filmy pomohli autorovi se vrátit zpět na rovinu pochopení základního motivu odsunu většiny Němců z ČSR.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3. 1. Marienbad / Mariánské Lázně před rokem 1945

Město Mariánské Lázně má krátkou historii, která začíná rokem 1808. Již v průběhu jednoho staletí si dokázalo získat své lázeňské hosty i z řad světových státníků a monarchů. Věhlas lázní a města, které roste na nepřístupných bažinách, je zejména díky zdejšímu německy mluvícímu obyvatelstvu. Premonstráti z kláštera Teplá byli těmi, kdo vdechl lázním život a podle kultu Panny Marie, který byl v 19. století stále oblíbený, dali zdejšímu místu název „Marienbad“. Lázně navštěvovala především šlechta z celé Evropy. S pacientem přijížděli členové rodiny, služebnictvo, vychovatelky i učitelé šlechtického dorostu. Mariánské Lázně se nestaly cílovým místem opožděně vznikající a šetrné jazykové české buržoazie. Ta vnímala západočeské lázně za ryze německé, a tak dávala přednost Poděbradům, Luhačovicím, Bohdanči, či Mšenému.¹ Německé lázeňské město prošlo v 19. století velkou a honosnou výstavbou. Lázeňské domy připomínaly paláce, aby aristokratičtí hosté se zde cítili luxusně. Dr. Herzig, významný starosta města, nechal postavit elektrárnu, která rozsvítila první pouliční osvětlení v Čechách a poháněla zdejší elektrickou dráhu, která vozila návštěvníky z krásného mezinárodního nádraží až do srdce lázní. Město se stalo multikulturním. Národnosti, či jazyky se zde promíchávaly a uprostřed litinové kolonády se rozdílly a rozpory ztrácely. Zde se měla řešit jen očista těla a ducha. A tak každá národnost zde měla i svůj svatostánek. Car Alexandr III. Alexandrovič nechal vystavět pravoslavný kostel, anglický král Eduard VII. anglikánský kostel a místní židovští návštěvníci krásnou synagogu na Hlavní třídě.² Bohužel tato národnostní idyla netrvala dlouho.

Do 20. století Mariánské Lázně vstupují dynamicky a svůj věhlas mají již po celé Evropě. Ale první světová válka vše mění. Vzrůstající nacionalismus po celé Evropě nepřeje světovým lázním a jejich multikulturnímu duchu. Rakousko – Uhersko se začíná

¹ LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M.: *Z dějin české každodennosti*; Karolinum, Praha 2010, str. 385

² JONÁK, J. a HARANT, A.: *Mariánské Lázně, 200 let lázeňství*; Mar. Lázně, 2008

rozpadat a to má velký vliv na zdejší město a jeho obyvatele, kteří doposavad mysleli jen na lázeňství a pohostinství pro své hosty.³

3. 1. 1. Česko-německé soužití za první republiky

Konec první světové války zastihl lázně v době jejich úpadku. Hosté díky frontovým liniím nemohli, či neměli náladu jezdit na lázeňské pobyty. Město bylo závislé na lázeňství a s demobilizací stoupla rapidně nezaměstnanost. K tomu se přidal ještě větší problém a to nacionalistický. Němci ve městě považovali nádherné lázně za svůj výtvar, což se jim nedá upřít. Vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 znamenalo konec výsadního postavení Němců v zemi. Tak i Mariánské Lázně odpověděly na tuto „slovanskou“ proklamaci vyhlášením „Deutschböhmen“ (Německé Čechy) a žádaly připojení k nově vzniklému Německému Rakousku, či později Velkému Německu. Nebylo myslitelné, aby prohrané Německo vyšlo z války větší a silnější. Nová Československá reprezentace se, po neúspěšných jednáních s českými Němci, rozhodla vojensky obsadit české území s německým obyvatelstvem. Necelý měsíc a půl byly Mariánské Lázně součástí nové německé provincie. 8. prosince 1918 vstoupila česká vojska do světoznámých lázní a nastolila zde novou československou správu.⁴ Poslední nadějí Němců za své sebeurčení byl 4. březen 1919.⁵ Tehdy ve všech německých městech Čech, Moravy a Slezska proběhly demonstrace proti zákazu volit do Národního shromáždění Německého Rakouska. Tyto akce byly potlačeny českým vojskem a bylo mnoho mrtvých a zraněných na obou stranách. Nenávist Němců v českém pohraničí proti nové ČSR byla zažehnutá. Němci se nikdy nesmířili s existencí tohoto státu, někdy více, či méně. *„Spíše než k té Praze, tady byl takový vztah, jako trochu na tu německou stranu, převládal tady ten německý vliv. A ten byl víceméně po dobu první republiky udržován. Němci prostě ČSR trpěli.“*⁶

Od roku 1920 docházelo postupně k uklidnění situace. ČSR se začínala vyrovnávat s poválečnou krizí a přichází zlatá 20. léta. Mariánské Lázně se opět navrátily ke svému

³ ŠVADRLÍK, R.: *Mariánské Lázně, průvodce Olympia*; Olympia, Praha, 1987

⁴ PERNES, J.: 1918: *Pro nás svoboda, pro Němce zlý sen*; článek v časopisu *Živá historie*, 3/2013, str. 49

⁵ tamtéž; str. 49 - 50

⁶ Rozhovor s K. Vavříkovou vedl M. Fejtl, 14.10.2012, v archivu autora

lesku z dob konce 19. století. Správu lázní přebral v rámci pozemkové reformy od kláštera Teplá stát, a tím česká společnost. Vedení radnice, které bylo německé, nesouhlasilo s tímto krokem. Nová lázeňská společnost byla zaměřena jen na zisk a ne na rozvoj lázeňství. S tím přišly nové protesty proti této společnosti, která pod taktovkou Prahy „drancovala“ lázeňství. V roce 1925 stát správu přiděluje jiné společnosti, která nastartovala slibný rozvoj lázní.⁷

Do Mariánských Lázní přijížděli opět významní hosté z řad předních evropských státníků (jugoslávský král Alexandr I., T. G. Masaryk, bulharský král Ferdinand, atd.). V roce 1929 byl překonán rekord návštěvnosti města. 41 226 hostů přijelo v tento rok do „Marienbadu“. Zajímavé bylo nové rozložení hostů z jednotlivých států: z Československa to bylo jen 12 % hostů, z Německa a Rakouska 63 %, z Polska 9 %, ze zámorí 3 % a zbytek z ostatních států Evropy.⁸ Z tohoto rozložení je vidět, pod jakým zahraničním vlivem město bylo.

Rok 1930 je ve znamení hospodářského úpadku. Lidé nemají ani pomyslení na to jezdit do lázní a tím rapidně klesá návštěvnost města. Ta klesla během tří let o 10 000 hostů ročně. Lázeňské domy se začaly dražit, stoupala nezaměstnanost a kdysi tak bohatý okres Mariánské Lázně se pomalu propadl mezi nejchudší části republiky. Počet mrtvých poprvé překonává počet narozených.⁹ Němci začali postupně odcházet za prací do nacistického Německa, které v jejich očích procházelo zázrakem. *„Byli jsme bez nadějí, dostat se na nějaký ty lepší studia. A tak má teta řekla mému tatínkovi: Hans já vezmu ty tvoje tři velký holky do Berlína“*¹⁰ Bez průmyslu a silného zemědělství byly Mariánské Lázně a jeho obyvatelé snadným cílem nově se rodícího nacismu a nové Sudetoněmecké strany. Staré protičeské nacionalistické vášně opět vyplavaly napovrch v ještě silnější podobě.

⁷ internetové stránky Hamelika: <http://www.hamelika.cz/historie.htm>

⁸ tamtéž;

⁹ tamtéž;

¹⁰ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archivu autora

3. 1. 2. Sarajevo druhé světové války

Událost, která se stala v polovině roku 1933, předznamenala začátek další, ještě ničivější, války ve světě. Mariánské Lázně se staly druhým tzv. „Sarajevem“. Profesor Lessing působící na hannoverské univerzitě, musel díky svému protinacistickému postoji utéct z Německa. Dva měsíce po převzetí moci Adolfem Hitlerem prchá věhlasný profesor i se svou manželkou do Prahy. Nechce se ale vzdát svého „němectví“, a tak si za svůj nový domov vybírá právě Mariánské Lázně. Pro mnoho lidí světa toto místo znamenalo noblesní a neutrální oázu Evropy, kde se na kolonádě s úsměvem zdravily hlavy států. Jenže i tomuto městu se nacistická ideologie nevyhnula.

Profesor Lessing se přestěhoval do Mariánských Lázní v polovině března 1933. Usadil se nejdříve v hotelu Miramonte. Později dostal k dispozici vilu Edelweiss od doktora Starka, který se na zimu vracel zpět do Prahy.¹¹ Jenže v Německu byli nacisté pobouřeni jeho emigrací. Byla vypsána odměna, aby byl světoznámý profesor unesen zpět do již nové Říše. V českém pohraničí se Lessing cítil bezpečně, dokonce odmítal i českou četnickou ochranu.

Na výzvy z Říše zareagovali někteří Němci z okolí Mariánských Lázní, zejména ti, kteří byli napojeni nějakým způsobem na nově vznikající stranu Konrada Henlaina. Profesor se vracel 29. srpna 1933 z Prahy.¹² Celou cestu od nádraží ho sledoval Max Eckert a Rudolf Zischa, hotelový řidič. Poté, co se navrátil profesor do svého domu a usedl k pracovnímu stolu, tito dva skrz okno ho dvěma ranami z pistole postřelili. Následující den profesor Lessing v místní nemocnici zemřel. Vrazi utekli do Německa, které je vzdušnou čarou od města pouhých 15 kilometrů a dostali zde tučnou odměnu. Celý demokratický svět byl v šoku z toho, co se stalo v Československu a pořádali se akce proti novému hitlerovskému režimu. Pro Mariánské Lázně to byl začátek tragédie. Návštěvnost kriticky klesla, jelikož hosté si již nebyli jisti svou bezpečností. Mariánské Lázně se stávali pomalu a jistě baštou sudetoněmecké, a potažmo nacistické, ideologie. Poté československá vláda, po komunálních volbách, nechce uznat znovuzvoleného starostu dr. Hanse Turbu a do úřadu

¹¹ CHVOJKOVÁ H.: *Sudety 1933 – 1938*; časopis History, č.3, 2013, str. 55

¹² tamtéž; str. 56

pověřuje křesťanského sociála Josefa Turbu (starostou je až do roku 1938) a noviny Marienbader Zeitung byly na půl roku pozastaveny.¹³

3. 1. 3. Rok 1938

19. května 1935 proběhly volby do Národního shromáždění a Senátu Československé republiky. V okrese Mariánské Lázně s drtivou převahou vyhrála SdP Konráda Henleina. Spolu s okresy Teplá, Cheb a Aš se stal mariánskolázeňský okres silnou baštou sudetoněmeckého hnutí.¹⁴

Mariánské Lázně ještě dokázaly představit světu v roce 1937 svou pohostinnost a multikulturní tvář. V srpnu tohoto roku se zde konal III. světový židovský kongres. Celé město bylo vyzdobeno čs. a židovskými vlajkami, pošta vydávala speciální známky v češtině a jidiš, tramvaje vozily účastníky kongresu se slevou a lázně nabízely židovské koupele a košér jídla.¹⁵ Bohužel tato akce byla poslední, která Mariánské Lázně dostala do světových deníků té doby.

Mariánské Lázně se s blížícím rokem 1938 stávaly stále více nacistické. Henleinova strana převzala zcela kontrolu nad zdejším obyvatelstvem. 14. března se ve městě shromáždilo na 900 osob, aby oslavily připojení Rakouska k Německé říši a 25. března zde demonstrovalo na 12 000 osob za politiku SdP.¹⁶ Již v červnu byla zastavena činnost zdejší české školy (dnes škola Jih) pro stálé a častější útoky Němců, proti českému obyvatelstvu. To bylo ve městě zcela v menšině. Oproti sedmi tisícům Němců zde bylo asi 650 Čechů. Na celém okrese Mar. Lázně to bylo celkem 800 Čechů (což bylo 7,8% z celého obyvatelstva okresu).¹⁷ Mariánské Lázně se staly základnou SdP: „*okres Mariánské Lázně*,

¹³ internetové stránky Hamelika: <http://www.hamelika.cz/analy/analy.htm>

¹⁴ internetové stránky ČSÚ:

[http://m.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/volby_do_poslanecke_snemovny_1935/\\$File/image008.gif](http://m.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/volby_do_poslanecke_snemovny_1935/$File/image008.gif)

¹⁵ internetové stránky Hamelika: <http://www.hamelika.cz/analy/KONGRESZIDU.HTM>

¹⁶ BRANDES, D.: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Argo 2012, str. 65

¹⁷ TEJMAR V.: *Osidlování v roce 1945*; Lázeňský časopis čís. 12, Mar. Lázně 2.6.1946

-
ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl I., Středokluky 2010, str. 69

*kde obyvatelstvo s důvěrou plní pokyny senátora SdP L. Franka.*¹⁸ Tato situace znamenala odjezd téměř většiny lázeňských hostů, což pro ekonomiku města bylo katastrofální.

Útoky vyvrcholily 12. září, kdy v Norimberku přednesl Adolf Hitler řeč namířenou proti Československu a prezidentu Benešovi. Sudetští Němci podnikli v celém pohraničí mnoho útoků proti českým institucím a civilistům. To se nevyhnulo ani Mariánským Lázním. Zde byli napadáni Češi, čeští četníci, činovníci Sokola a zejména české obchody. Městem znělo heslo: „Wir wollen heim ins Reich“ (Chceme domů do říše). „*Ulice světoznámého lázeňského města podobala se všemu jinému jen ne místu, kde nemocní mohou nalézt osvěžení a uzdravení.*“¹⁹ V Plané u Mar. Lázní dokonce byla napadena četnická stanice a došlo zde i na střelbu. V severních Čechách a na Chebsku toto vystoupení Němců proti Čechům přerostlo v otevřený puč proti republice. V těchto okresech bylo vyhlášeno vládou stanné právo. 15. září byla rozpuštěna SdP a Henlein utekl do Německa, kde začal formovat proti republice vojenské jednotky tzv. sudetoněmecký Freikorps. Ten začal narušovat hranici a vyvolával provokace namířené proti ČSR. V druhé polovině září se situace rapidně zhoršila. Mrtvých na obou stranách přibývalo. 21. září Freikorps obsadil celý Ašský výběžek a zajal veškeré české obyvatelstvo a následující den místní Němci vyhlásili připojení tohoto území k Říši. Čs. vláda rezignovala na opětovné ovládnutí ašského výběžku.²⁰ U Mar. Lázní byli zastřeleni 22. září tři ordněři (příslušníci Freikorps) hlídkou čs. stráže obrany státu.²¹ Toho dne se SdP ve městě zmocnila většiny úřadů. Vláda ale vyslala do pohraničí vojenské jednotky a Mariánské Lázně byly obsazeny čs. vojskem a členové SdP, kteří se zmocnili správy nad městem, utekli.²² 26. září bylo v Plané u Mar. Lázní vyhlášeno stanné právo, protože ordněři obsadili nádraží a okresní soud a zastřelili třináctiletého syna vedoucího konzumu.²³ Po celém českém, moravském a slezském pohraničí umírali denně desítky lidí. Freikorps do 29. září odvekl do Německa 1449 Čechů a bylo celkově zavražděno 110 osob (Čechů a demokraticky smýšlejících

¹⁸ BRANDES, D.: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Argo 2012, str. 259

¹⁹ tamtéž; str. 245

²⁰ KURAL, V. a VAŠEK, F.; *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Praha 2008, str. 116

²¹ BRANDES, D.: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Argo 2012, str. 268

²² tamtéž; str. 270

²³ tamtéž; str. 280

Němců).²⁴ Bylo jasné, že soužití obou národů již není možné. Teď ale nastala pro město doba plně v režii Němců.

Poté, co čs. vláda přijala dne 30. září podmínky Mnichovské dohody, začal následujícího dne zábor českého pohraničí. Chebský kraj spadl do zóny III. německého obsazování. Do Mar. Lázní vstoupila vojska Wehrmachtu se vši slávou. Přijely směrem od Chebu a pochybovaly se do centra města. Tato cesta byla lemována jásajícími davy Němců, ulice byly pokryty kytkami a na domech visely vlajky s hákovým křížem. Tak se Mariánské Lázně staly součástí Velkoněmecké říše. Místní obyvatelé věřili, že pro ně nastala zlatá léta.

Mnoho Čechů bylo nuceno narychlo opustit město. Po září 1938 zůstalo ve městě asi deset rodin, šlo většinou o smíšené rodiny. Dalších 20 Čechů zde bylo za války nasazeno z protektorátu na práci. Jedním takovým byl i pan Bambruk, který se ještě před koncem války zamiloval do zdejší německé prodavačky, Terezie Jakob, která díky tomu dnes stále žije ve městě, jako jedna z posledních žijících německých obyvatel lázní.

3. 1. 4. Pod hákovým křížem

„Město Marienbad uvítalo s velkým nadšením připojení k "Velkoněmecké Říši". Očekávalo se, že bude stát mezi prvními lázeňskými místy Říše jako vzorové lázně v ekonomické oblasti, což umožní nynější odstranění celních a hraničních zábran.“²⁵

Bohužel se nic takového nestalo. Ani správa města se zcela nedostala do rukou místních obyvatel, ale byli dosazeni tzv. říšští Němci na významné posty. Okresním vedoucím NSDAP se stal Wolfgang Zörkendörfer z rodiny hoteliérů. Ten byl již v roce 1941 vystřídán říšským Němcem Fritzem Amreichem.²⁶ Nové zřízení ve městě se projevilo hned 9. listopadu 1938, kdy byla v rámci akce „kříšťálové noci“ vypálena nádherná židovská synagoga na Hlavní třídě, která byla již přejmenována na Adolf Hitler Strasse. Sudetoněmecké příslušníky SA ve městě navedl k činu jejich saský sturmbannführer, který

²⁴ KURAL, V. a VAŠEK, F.; *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Praha 2008, str. 122

²⁵ Mariánskolázeňské anály: <http://www.hamelika.cz/analy/FARKR39.HTM>

²⁶ ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě*; Prostor, Praha 2001, str. 386 a 391

měl v Mar. Lázních na starosti organizační výstavbu SA.²⁷ „*Nahoře vedle Marsu, jak tam spálili tu synagogu, tak to byli fanatici a dost*“.²⁸ Všechny organizace byly zrušeny a církevní spolky také. Vše začala řídit NSDAP, která pohltila SdP a usídlila se v honosné budově Balneologického ústavu. Lázně přešly do majetku nacistického státu. Prameny a zřídla ve městě a v okolí postupně získávala do správy nová společnost Sudetenquell GmbH (Sudetozdroj s. r. o.), která byla v majetku SS. Tato společnost pohltila i známou karlovarskou Mattoni.²⁹

Se začátkem války se život ve městě pomalu mění k horšímu. I přesto zdejší lidé věří, že vítězství za svobodu německého národa nebude marné. „*V Mariánských Lázních se rozezněly v poledne 4. října 1939 zvony kostelů na oslavu obsazené Varšavy a zvonění trvalo celou hodinu. Té slávy! Toho nadšení!*“³⁰ Město se mění pomalu z lázeňského letoviska na nemocniční město, které bylo určené zraněným vojákům a lidem po bombardování. 17. června 1940 se po celém městě rozezněly zvony na oslavu dobytí Paříže a panuje nálada, že válka je pro Německo vítězná. 14. října 1941 jsou výnosem Konráda Henleina připojeny k městu obce Úšovice, Hamrníky a Stanoviště, tím se město stává dvakrát větší. Ten rok byl poslední ve znamení lázeňských hostů, kterých bylo 19 735, ale pouze z Německa. Od září byly ve městě zřízeny rezervní lazarety, které obsadily několik domů. Rok 1942 a 1943 znamená obrat ve vedení války a je jasné, že Německo ke konečnému vítězství nikdy nedojde.

18. února 1943, po fiasku u Stalingradu, je vyhlášena totální válka. Lázně musí ustoupit potřebám války. Na zdejší obyvatele dopadá tíha válečných útrap. Již v lednu přišlo do města 160 vysídlenců z Lotrinska a další Němci z Ukrajiny. Úmrtnost začíná stoupat vlivem snížených potravinových dávek, jedná se až o 100 měsíčně. 1. září 1943 se město stává velkou nemocnicí, jelikož sem byla přemístěna Berlínská nemocnice Roberta Kocha a bylo pro ni zabráno až 90 domů.³¹ Bombardování měst, zejména Berlína, se stalo již běžnou součástí říšskoněmeckého života. „*Berlin to byl šutrlaufen*“,³² tak vzpomíná na

²⁷ tamtéž; str. 89

²⁸ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archivu autora

²⁹ ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě*; Prostor, Praha 2001, str. 174

³⁰ Mariánskolázeňská farní kronika, rok 1939

³¹ Lerchlova válečná kronika v roce 1943

³² Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archivu autora

Berlín paní Vildová, která v hlavním městě tisícileté Říše do roku 1944 pracovala, jako řeznice.

Rok 1944 znamená pro město velkou zátěž, která se stále zvyšuje. Rozšiřují se oddělení Berlínské nemocnice, přicházejí utečenci z východu a město zažívá první letecké popluchy ve své historii. Takto si místní lidé nepředstavovali svůj život v novém nacionálněsocialistickém světě. Mariánské Lázně se během deseti let dostaly z mezinárodního výsluní na pozici nemocničního a lazaretního města, plného nářku, bolesti a utrpení.

3. 2. Na sklonku třetí říše

Mariánské Lázně v roce 1945 zažily mnoho zvrátů. Proto je dobré si tento rok rozdělit na více částí. Ta první se týká doby na konci nacistické vlády, resp. od ledna do května. Co obyvatelé ve městě prožívali s blížící se frontou? Odpovědět nám pomůže podrobná Lerchlova válečná kronika, kronika vedlejší obce Chodová Pláná, ale i vzpomínky pamětníků Čechů i Němců. Bohužel z nich dnes žije pouze paní Vildová. Ostatní jsou již po smrti a své svědectví poskytli buď přímo po válce lázeňským časopisům, či v pozdějších letech ve svých příspěvcích časopisu Hamelika.

3. 2. 1. Důsledky totální války

Od začátku roku 1945 se situace v Německé říši začíná rychle zhoršovat. To se nevyhne ani Mariánským Lázním. Součástí dne se již natrvalo staly letecké popluchy a poloha města dovozovala zdejšími lidem slyšet vzdálené bombardování Norimberku a dalších bavorských měst. V lednu se díky častým spojeneckým náletům a nedostatku uhlí zastavuje provoz všech rychlíků na trati mezi Plzní a Chebem. Město již bylo odkázáno na nepravidelnou dopravu osobními a transportními vlaky. 26. ledna se zdejší vyhlášená hotelová škola (tehdy Hermann Esser Schüle) stává také lazaretem a střední škola (Oberschüle) může vyučovat jen ve třech místnostech. Obecním školám zůstává také pár místností, ale učitelé dostávají doporučení, aby děti vyučovali v soukromí.³³ 8. března je zabavena i hlavní škola, škola Sever.

Mariánské Lázně nejsou ale jen lazaretním městem, je zde i výroba podniku Isoflex, která sídlí v bývalé výletní kavárně pod Chebskou křižovatkou. Tato výroba byla velmi malá a pracovaly zde z velké části jen ženy. Její výroba se zastavuje již 17. ledna z důvodů nedostatku uhlí a ženy z této továrny jsou přiděleny k protiletadlovému dělostřelectvu, jako pomocnice. Tato továrna ještě sehraje svou roli v otázce obrany města před postupující frontou.

³³ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

Nad městem v hotelu Golf je ubytována francouzská vichistická vláda, ale neví se, zda s ní byl i maršál Petaine. Pohyb Francouzů neunikl nikomu z města, ale jejich pobyt byl zde zahalen mnoha nejasnostmi. Po příchodu Američanů byla vláda urychleně zajata a převezena na jiné místo.

Na konci února se do prostoru mariánskolázeňska dostávají tzv. američtí hloubkaři, Němci je nazývali „Jabos“. ³⁴ 24. února byl ostřelován vlak z Chebu, kde byli dva mrtví a mnoho zraněných. Nejčastějším cílem náletů bylo letiště Skláře mezi městem a Chodovou Planou. Toto letiště bylo bombardováno od února až do posledního dne války. Kolem města se objevují parašutisté. Neví se jestli šlo o Rusy, či Spojence. Podle vzpomínek Václava Tejmara šlo o rudoarmějce: „*Ruští partyzáni byli v tomto území v lesích už před příchodem Američanů a jejich vstupem se stáhli zpět k Rudé armádě*“. ³⁵ 25. února byla nasazena poprvé mariánskolázeňská domobrana na dopadení těchto parašutistů.

7. března se zastavuje tramvajová doprava, jelikož motory vozů jsou již příliš slabé a elektrický proud má časté výpadky. Koncem měsíce se provoz daří obnovit, ale přeplněnost je enormní. Starosta Manner žádá, aby se spotřeba elektřiny krátila o 50%. I pivo se vyskytuje již v hostincích velmi zřídka. Obchody v dubnu již nemají co prodávat a jejich otevírací doba je 6 – 10 hod. a 16 – 20 hod. V polovině dubna byla zasažena bombou elektrárna u nádraží a „Jabos“ ostřelovaly kolony aut i ve městě. Mnoho let se tradovalo, že Mar. Lázně unikly jakýmkoli náletům, ale v dubnu byly ostřelovány právě americkými hloubkaři. ³⁶ Kronikář Lerchl tyto hořící kolony označuje jako Fackelzug (pochodňová kolona). V dubnu se ve městě zastavila jakákoli výuka žáků. A již následující den, 18. dubna, měli všichni praceschopní lidé stavět protiletadlové kryty a zátarasy, ale mnoho lidí podle kronikáře nepřišlo. Bylo jim jasné, že válka je již dávno ztracená.

V den narození Vůdce, 20. dubna, bylo město opět ostřelováno a hořely garáže v oblasti Chebské křižovatky. Vlaky na všechny směry se zastavily. Potraviny již nejsou k dostání, ani mouka, či kvasnice. 22. dubna je město odkázáno již samo na sebe. Tehdy naposledy zdejší obyvatelé slyšeli říšské rádio a četli noviny, telefon je již mimo provoz dva dny. Začínají se šířit různé pověsti a mýty.

³⁴ Kronika Chodové Plané 1945

³⁵ TEJMAR Václav: *Co bylo před rokem a Jak byly osvobozeny M. Lázně*; lázeňský časopis č. 12, 2.6.1946

³⁶ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

3. 2. 2. Tranzitní město

„Chebsko dlouho zůstávalo jakýmsi obranným vzdušným krytem Říše, relativně vzdáleno od front a bojišť. Mohlo umístit mnoho vybombardovaných osob, které tu našli dočasný domov v pěkné krajině a práci daleko od válečných útrap. Stále častěji byly překládány do Sudet důležité podniky s různou výrobou, jakož i do protektorátu. Do kraje přicházelo stále více lidí.“³⁷ Tak začíná chodoplánský kronikář psát rok 1945.

Mariánské Lázně se stávají na počátku roku 1945 cílem, či průchozím bodem, mnoha uprchlíků z východu. Bylo to způsobeno rychle postupující východní frontou od začátku roku. Rudá armáda během několika měsíců obsadila území od Východního Pruska k Odře. Zvěsti o ruské brutalitě se šířily mezi zdejšími obyvateli a tak houfně opouštěli své domovy a putovali na západ, zejména do Smrčín, kde byl pomyslný střed velké Říše. Mariánské Lázně se staly svědkem jejich tragedie, která byla způsobena brutální válkou Německa. Tito lidé byli poháněni jedinou myšlenkou: „*Nur nicht den Russen in die Hände fallen!*“ (Jen nepadnout do rukou Rusům).³⁸ Tyto kolony, tito lidé, zanechali v místních lidech velký strach z Rusů.

Město bylo přeplněno těmito uprchlíky. Na začátku února přišli utečenci z Moravské Ostravy a z Poodří. Na konci února bylo vyhlášeno, že ze severních měst Sudetské župy se mají evakuovat ženy a děti, právě do Chebského kraje. Město se začalo plnit. V domech se již tísnili tisíce zraněných, a k tomu přicházeli další stovky a tisíce utečenců. To vedlo k nehodám. 2. března se například zřítil autobus ze svahu u hotelu Esplanade s utečenci, výsledek dva mrtví. Je zajímavé, že počátkem dubna se příliv těchto lidí zastavuje. Ale klid nenastal. Kolony civilistů vystřídali vojáci, zajatci a vězni.

V polovině března se městem začínají silně pohybovat vojenské kolony. 16. března městem prošel nechvalný pochod smrti židovských žen. Podle kronikáře prý údajně v noci přespaly na samotné Kolonádě. Tento pochod vězňů z koncentračních táborů začal v bavorském Helmbrechtsu 13. dubna a vedl přes Aš, Mar.Lázně, Chodovou Planou, Kašperské Hory a končil 6. května v Prachaticích. V pochodu se nacházelo 580 židovských

³⁷ Kronika Chodové Plané 1945

³⁸ tamtéž

a 590 nežidovských žen.³⁹ V tento čas se v okolí pohybovaly velké kolony válečných zajatců. 19. března prošel městem konvoj 60 000 zajatců ze slezských zajateckých táborů na západ.⁴⁰ Podle chodoplánského kronikáře nad těmito kolonami přelítávaly „Jabos“ a ostřelovaly je. Zajatci angličtí, američtí a francouzští měli lepší podmínky pro přežití těchto transportů, na rozdíl od Rusů. Zejména díky podpoře Mezinárodního červeného kříže. 10. března projela městem kolona švýcarského červeného kříže, „vezou milodary pro pány anglické zajatce“.⁴¹ Pro místní obyvatele, ale i zde se léčící vojáky musel být tento pohled dosti demoralizující.

14. dubna „projíždějí v nepřetržitém sledu ve dne v noci od západu kolony aut s německými důstojníky, s wehrmachtem, s děvčaty a s různým materiálem směrem na Planou.“⁴² Ale 25. dubna náhle tichnou všechny jízdy městem. Podle kronikáře nastal až děsivý klid.

3. 2. 3. Fanatismus až do poslední chvíle

Ačkoli se Třetí říše nezadržitelně hroutí, Mariánské Lázně snad stále věří v konečné vítězství. 30. ledna se koná v Kursále velké shromáždění k 12. výročí převzetí moci Hitlerem. Je veřejně poslouchán jeho projev v rádiu. V té samé době se ve městě usídlil generál Vlasov, který se podle kronikáře, chce osvobodit od bolševismu. Později bude spíše městu na obtíž, než ku prospěchu. 25. března se v Kursále konala velká přísaha mládeže Vůdci. V polovině dubna dosáhl fanatismus snad největšího vrcholu. V noci na 14. dubna se na výlohách obchodů objevily tzv. vlčí kotvy werwolfů. Okresní velitel ale tyto znaky nechává ihned odstranit. V té době bylo nařízeno, že jakýkoli z nasazených dělníků, kteří pracovali v důležitých podnicích, jako pekárny, hostince, bude zastřelen, pokud opustí své pracoviště. V té době se na území sudetské župy nacházelo až 300 000 nasazených dělníků.⁴³ V té době chodila řeznice Terezie Jakob s českým „totálně“ nasazeným dělníkem. To bylo

³⁹ ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě*; Prostor, Praha 2001, str. 312

⁴⁰ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

⁴¹ tamtéž

⁴² tamtéž

⁴³ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl I., Středokluky 2010, str. 51

proti rasovým zákonům Německé říše. „*No a já jsem musela každý pátek nahoru na Gestapo a musela jsem říci, s kým jsem byla večír, kam chodím. A tady byly všechny ty holky sledovaný, co chodily s Čechem.*“ V dubnu si jí pozvalo Gestapo naposledy. „*A já tam šla do té kanceláře a říkám, kde jsem byla včera. A řekla jsem: já vám něco řeknu, láska a muzik je internacionál. A oni se na mě podívali a říkali: No vy jste dobrá! A já říkám: To není nic špatnýho, já se nezajímám o politiku. A pak nevím, jak to udělali, ale už mi dali pokoj. Už mě nevolali. To už pak přišli Američani.*“ Na začátku roku měla ještě jeden incident ohledně nacistického fanatismu ve městě. Vždy zdravila „malzeit“, což je německy dobrou chuť. To se nelíbilo příteli majitelky obchodu, kde pracovala. Tento přítel byl SS-mann, který měl sídlo na Pramenech, město nad Mar. Lázněmi. Tak si jí zavolal: „*A říkal: Jestli znám německý pozdrav. No a já, že malzeit. Ti byli tak blbý, tak fanatický. No to se opakovalo dvakrát tak a kluci mi říkali, ať řeknu Heil Hitler a venku si odplivnu. Ale já jsem odpověděla, že nebudu tak zdravit, toho lumpa. A pak mi řekl, že kdybych nebyla v tom krámu tak důležitá, že by mě dal do lágru, to bylo u Varů, tam šli všichni takhle. A já jsem mu řekla, že teda půjdu. On mi řekl, abych nebyla tak blbá a abych se nemýlila, že se tam nedostanu. A pak byl právě on první s celým tím ansámblem z Pramenů, co byl pryč. A ten se jmenoval Wach a ani nevím, co tam měl za službu. Vím, že na Pramenech měli bunkr a k nám chodili pro žrádlo a ti papali jen to nejlepší. Ale určitě se musel pak po odsunu s Puffovou (majitelka řeznictví) venku sejít.*“⁴⁴ V Nové Roli u Karlových Varů byla pobočka koncentračního tábora Flossenbürg. Další byla v Kraslicích a Svatavě.⁴⁵

V dubnu se již místní stranické a vojenské špičky uvědomovaly zoufalost situace. 20. dubna byly narozeniny Hitlera, ale ve městě nebyly vyvěšeny vlajky a obrazy Vůdce zmizely z výkladních skříní obchodů. Z Pramenů narychlo odjeli příslušníci SS, i když právě toto město bylo vyhlášeno za „říšskou pevnost“. 16. dubna SD (tajná služba) rychle odjela ze svého sídla v domě u Lesního pramene a opustila město, stejně jako vojáci SS z výletní kavárny Egerländer (dnes Monty). V té době bylo již slyšet dunění kanónů od západu a ve městě, kde bylo až 30 000 utečenců a nemocných vojáků, nastává nervozita. Bylo jasné, že válka nemá smysl. Přibývalo dezercí, ale nacistická moc v Mar. Lázní byla

⁴⁴ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archivu autora

⁴⁵ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl I., Středokluky 2010, str. 50

stále ještě silná. Na tenisových kurtech u Lesního pramene byly vykonávány denně rozsudky smrti nad dezertéry.⁴⁶ Byli věšeni i na stromy podél silnice mezi Mar. Lázněmi a Chebem. SS-manni a polní četníci vykonávali tyto rozsudky až do samého konce. 21. dubna přijelo do města auto s nápisem „Létající stanný soud“ a stálo před domem Heimdall (dnes Pax). Americká armáda tomuto fanatismu udělala konec a 6. května vstoupily vojenské jednotky do města plného nemocných a sklíčených lidí.

3. 2. 3. 1. Bránit každou ves, každý dům do posledního dechu

Toto vyhlásil vůdce Adolf Hitler na konci své války. Každý Němec měl bránit svou vlast. To se samozřejmě nevyhnulo ani Mariánským Lázním. Ačkoli zde nebyla ani jedna bojeschopná jednotka, mělo se město bránit proti postupující západní frontě.

9. dubna začala v okolí výstavba protitankových zátarasů a zákopů. V té době se šířila městem fáma, že Hitler je ve městě, kde jedná se zdejší vichistickou vládou. Jeden z mnoho mýtů konce války. 22. dubna rozhodlo město o tom, že Mariánské Lázně se stanou lazaretním městem a tudíž, že se nebudou bránit. Na příjezdních cestách se objevily cedule „Lazaretní město“. V té době byl již přerušen jakýkoli kontakt s okolním světem. 20. dubna rozstřílené nádraží nemohlo sloužit svému účelu, 21. dubna bylo přerušeno telefonické spojení a 22. dubna nejde rozhlas a nevychází noviny. Vědělo se jen, že Berlín je obklíčen a k Chebu se blíží americké tanky. Tím, že město se bránit nebude, tak začalo rozdávání armádních rezervních zásob místním obyvatelům. Šlo o kožichy, oblečení a prádlo. Ale napětí narůstalo. Kronikář toto napětí ukazuje na návštěvnosti kina, kam na jedno představení šlo v průměru tak 20 lidí. Město žádalo firmu Telefunken - IsoFlex o opuštění města, aby Spojenci neměli důvod město bombardovat.⁴⁷ Továrna pouze zastavila výrobu.

Okolní obce se ale na obranu musely připravovat. V Chodové Plané 9. dubna začaly přípravy na vojenskou obranu. Na silničních úsecích byla připravována síť zátarasů proti tankům a byla určena místa k vyhození do povětří. Ale obyvatelstvo již nechtělo dál pokračovat v zoufalém boji za ztracenou říši. Například na silnici Velká Hleďsebe – Drmoul německé ženy odstranily protitankové zátarasy, které byly ze silných kmenů. I

⁴⁶ HÖHNE, Max; *Proč nebyly M. Lázně rozstříleny*, rozhovor 1968

⁴⁷ Telefunken-IsoFlex: berlínská společnost, která v Mar. Lázních vyráběla moderní radary. Další výrobní hala měla společnost přímo na letišti ve Sklářích.

když je Volksturm znova obnovil, ženy je opět rozebraly, přestože byly hlídané. Pro velký odpor obyvatel Velké Hleďsebe nebyl vyhozen do vzduchu železniční most nad silnicí do Mar. Lázní.⁴⁸ Obavy byly zejména z Rudé armády. „Když se v Mar. Lázních roznesla zpráva, že se blíží od Karlových Varů Rusové, nastala hrozná panika. Němečtí lazaři o berlích uháněli cestou necestou k bavorským hranicím. Ti, co nemohli chodit, byli dokonce vezeni na dětských kočárcích přes pole a louky, dál od města.“⁴⁹ Byla to jen další z fám, ale je pravdou, že ruské partyzánské jednotky operovaly v okolí města.

Strach se mísil ale s fanatismem. Ti nejhrošlivější stále věřili v Hitlera a v nějakou tu zázračnou zbraň V-3. A tak 25. dubna byly na příkaz vojska odstraněny cedule „Lazaretní město“ a župní velitel Henlein vydal provolání k mužům, ženám a mládeži bojovat do posledního dechu. Den na to vyšly naposledy noviny Egerer Zeitung, kde byl líčen „hrdinský“ boj o Berlín.⁵⁰ Byla znovu svolána mariánskolázeňská domobrana. 26. dubna padl poslední opěrný bod Němců, Cheb. Boje zde byly velmi tvrdé a Mariánské Lázně se měly stát druhým Chebem, tedy Festung Marienbad (pevnost Mar. Lázně).

Po pádu Chebu se městem přemísťovaly velké německé armádní skupiny. Šlo zejména o část 2. pancéřové divize – 304. regiment tankových grenadýrů a 3. tankový regiment s tanky Tiger a Panther. Projížděly směrem na Tepelskou vrchovinu, kde se měla formovat nová vojenská obrana.⁵¹ Po tomto průjezdu již veškeré kolony od západu ustaly. Mar. Lázně zůstaly bez vojenské ochrany. Prvního máje se nikde neslavilo, nebyl ani důvod. Kousek od města, na vrchu Dyleň, na česko-bavorských hranicích probíhaly boje s americkými jednotkami. Tento boj byl poslední německou snahou zvrátit válku. Henlein z Kladské u Mar. Lázní nařídil útok na americké jednotky, které vstoupily do Chebu, právě přes vrch Dyleň.⁵² Jak beznadějný pokus.

Nebylo jídlo a obchody měly zavřeno a na dveřích napsáno „Vyprodáno“. Nikdo netušil, co přijde, jak bránit město, když nemá na takovou obranu prostředky. Vojenské velení, které sídlilo v prostoru nad městem, na zámečku Kladská, nechtělo o otevřeném městě nic slyšet. 2. května přišla zpráva, že Berlín padl a Hitler je mrtev. Na veřejných budovách byly

⁴⁸ časopis Hamelika, číslo 1, ročník XX., 27.4.1995

⁴⁹ TEJMAR Václav: *Co bylo před rokem a Jak byly osvobozeny M. Lázně*; lázeňský časopis č. 12, 2.6.1946

⁵⁰ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

⁵¹ Kronika Chodové Plané 1945

⁵² PECKA; J.: *Na demarkační čáře*; ÚSD AV ČR, Praha 1995; str. 43

vyvěšeny prapory na půl žerdě a v obchodech vystaveny obrazy Vůdce. To bylo naposledy, kdy v Mar. Lázních zavlály vlajky s hákovým křížem. Následujícího dne vydal Konrád Henlein prohlášení z Kladské, kde se podle všech svědectví nacházel na samém konci války. Prohlásil, že Vůdce zemřel hrdinskou smrtí a že je přesto nutno bojovat dále. Vyhlásil, že i Mariánské Lázně se budou bránit do posledního muže.

3. 2. 3. 2. Pevnost nebo otevřené město?

V roce 1968 se objevil dopis ohledně obrany města na samém konci války. Podařilo se zjistit podle kroniky, že šlo o redaktora místních novin Maxe Höhna, který vydal pouze tři čísla Marienbader Kriegzeitung. Jeho výpověď dává nový náhled na to, proč se město, přes pečlivou přípravu za dozoru Henleina, nebránilo.

Cheb padl 26. dubna a americká armáda se zastavila za hranicemi tohoto sudetského centra. Mariánské Lázně se tak staly frontovým městem a nikdo netušil, proč se fronta zastavila a co bude následovat. 27. dubna svolal okresní a stranický velitel Fritz Amreich rozšířenou schůzi štábu Okresního výboru Mar. Lázně. Na schůzi byli přítomni zástupci okresu, všech obcí, frontový velitel Wehrmachtu a policie. Bodem schůze byla obrana města v duchu posledních Hitlerových direktiv. Amreich seznámil přítomné s pokyny k obraně města. Poté vznesl dotaz, zda by někdo chtěl něco vylepšit nebo snad by měl nějakou kritiku. V tom se ozval Max Höhne. *„V tom tichu jsem náhle zvedl ruku a vzal si slovo, udělené mi okresním velitelem. Smyslem mého diskusního příspěvku na toto jediné téma bylo: Nejsem namyšlený, že bych měl nějaké mimořádné strategické nebo vůbec vojenské bojové znalosti, ale uvažuji za současných podmínek nemůže lázeňské město Marienbad "Vůdcův rozkaz" provést. "Vůdcův rozkaz" se přece nemůže vztahovat na naše lazaretní město! Jednak myslím, že i kdyby přišla obrana našeho města skutečně na přetřes, nemůže být řeči o bránění města přímo na jeho okrajích, ale musí se bránit město na předsunutých pásech vrchů, například u Tří Seker, u Zadního Chodova nebo dalekonosným dělostřelectvem od Císařského lesa, ležícího za zády. Bránit město v jeho vnitřním kruhu, v ulicích, dům po domu, to znamená vsadit toto město s domácím obyvatelstvem, ale také se 30 000 raněnými a nemocnými do hrůzostrašné a nesmyslné hry. A jaké by byly účinky leteckých náletů na Mariánské Lázně před vlastním útokem Američanů a dělostřelecké přehry Američanů, to si může každý i bez fantazie představit. Proto jsem toho názoru, že*

obranu města za těchto okolností jen těžko prohlásit za zodpovědnou a odbornou.“⁵³ K tomuto vyjádření se připojil i okresní velitel rolníků Parth a místní velitel města Wach. Ale Amreich se k tomuto nijak nevyjádřil a prohlásil, že veškeré dosud vydané rozkazy jsou stále v platnosti.

Max Höhne dostal na starost vydávání válečných novin ve městě. Z mariánskolázeňské kroniky se dočteme, že měly vycházet každé úterý, čtvrtek a sobotu. Ale do příchodu Američanů zbývalo něco přes týden a vyšly jen tři čísla. Třetí vydání bylo ihned konfiskováno. *„Důvody zabavení třetího čísla byly zřejmé. Po okresní schůzi štábu jsem se v duchu stále vracel ke svému příspěvku. Cítil jsem, že není důležitější věci než nějak informovat lidi, zda bude nebo nebude město vojensky hájeno. Lidé viděli přípravy vojenské posádky wehrmachtu k obraně města. Bylo třeba jim vysvětlit, proč a co se vlastně připravuje. Vždyť šlo o život každého člověka v městě. Proto jsem se rozhodl, že využiji Válečných novin Mariánských Lázní k tomu, abych něco učinil proti blížící se nesmyslné pohromě - vojenské obraně města.“*⁵⁴ Höhne se musel dostavit do kanceláře velitele Amreicha a bylo mu sděleno, že toto je zrada a musí být zastřelen. Ale velitel ho propustil s doporučením, aby neopouštěl město, jelikož teď není čas na vykonání rozsudku. Tři dny před příchodem Spojenců si asi velitel okresu myslel, že válka není prohraná a proto si mohl dovolit odsunout i popravy tzv. zrádců, jako byl redaktor Höhne. Odsouzený redaktor již Amreicha neviděl. Prý ale měl intervenovat u samotného Henleina, aby byla odvolána obrana města. 6. května vstoupily americké jednotky do města bez jediného výstřelu. Asi se nikdy nedozvíme, jak došlo k rozhodnutí neklást Spojencům odpor, ale jisté je, že se Amreich po příchodu Američanů 13. května, zastřelil nad Panoramou u vyhlídkové věže. Amreichova intervence u Henleina je také sporná, jelikož župní velitel se v té době již nenacházel na Kladské nad městem (poslední zmínka o něm je o několik dní dříve, když z tohoto loveckého záměčku vyzýval k obraně Chebu). 6. května byl Henlein v Liberci, kde měl svůj poslední rozhlasový projev a následující den se vydal do již obsazeného Chebu vyjednávat s Američany. 9. května padl župní velitel Sudet do amerického zajetí a 10.

⁵³ HÖHNE, M.; Proč nebyly v květnu 1945 Mar. Lázně rozstříleny, In. Hamelika; Originál: Mj.Hn. "Warum 1945 auf Marienbad keine Bomben fielen" – Marienbader Heimaufbrief Jhg.1968

⁵⁴ tamtéž;

května spáchal v Plzni sebevraždu.⁵⁵ Smrt velitele říšské župy Sudety symbolizovala zánik nacistického režimu v českém pohraničí, ale i začátek tragického osudu sudetských Němců.

I když vedení okresu a města si již bylo vědomo o nesmyslnosti jakékoli obrany, někteří členové Hitlerjugend si toto nemysleli. Karel Tesař, první český starosta města, vzpomínal na konec války takto. *„Úřední aparát s německou důkladností zůstával neustále nebezpečný. Partajnický fanatismus (u všech režimů) nezná kompromisů a slitování, a lidé jim postižení jsou zaslepení a nenapravitelní až do poslední minuty. Stal jsem se tu svědkem uctívání památky "velkého" Führera, když přišla zpráva, že padl. Na domech zavlály vlajky, tak často v posledních letech vyvěšované při různých vítězstvích, rudé vlajky s hákovým křížem, symbolem hitlerovského Německa. Tyto vlajky teď zavlály naposled. Rozšířila se zpráva, že Američané přijdou v neděli 6. května. Bylo nepěkné, deštivé ráno, obloha zatažena. Vyhlížel jsem v přestávkách z prvního patra našeho domu v Husově třídě (za války "Straße der S.A."). Jen sem tam se někdo objevil na ulici. Pojednou jsem zjistil, že u třetího domu nad námi, směrem do města, se něco děje. Ve sklepě domu se zabarikádoval mladší SA-Mann s větším množstvím zbraní, s municí a s dobrým výhledem na ulici v obou směrech. Byl rozhodnut bojovat a hájit město v těchto místech. Poslední záchvěv oddanosti šíleného fanatika k Třetí říši... Abychom zabránili bojovému střetnutí, které mohlo mít na celou ulici neblahé důsledky, telefonovali jsme s naším nájemníkem na radnici. Zastihli jsme v úřadě starostu dr. Manneru a žádali ho o zneškodnění SA-Manna. Dr.Manner však oznámil, že lituje, ale že už nelze zasáhnout, protože americké tanky právě vjíždějí do města a on nemůže nic dělat. Po této zprávě se chopilo iniciativy několik starých sousedů, Němců. Vojáka přemlouvali a nakonec se jim podařilo vytáhnout ho ze sklepa. Napadlo mne vyvěsit bílý ručník z okna, a požádal jsem sousedy dole, aby učinili totéž. A tak se zakrátko objevily různé bílé látky na domech, znamení, že se "Straße der S.A." vzdává.*

Netrpělivě jsem vyhlížel z okna. Náhle jsem spatřil dva hloučky vojáků, jak se přibližují od nádraží, po obou stranách ulice. Konečně američtí vojáci! Těch pár helem v tom nedělním deštivém dopoledni nám zvěštovalo to nejneuvěřitelnější, to, na co jsme čekali

⁵⁵ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl I., Středokluky 2010, str. 169 - 170

*sedm let. Že jsme se dožili konce války.*⁵⁶ Tak vzpomínal první český starosta na poslední dny války.

5. května se americká armáda dala opět do pohybu, aby zasadila Německé říši poslední ránu. Od Aše až po Krumlov začalo obsazování českého území na frontě dlouhé 350km.⁵⁷ V neděli 6. května 1945 pro Mariánské Lázně válka skončila a bylo rozhodnuto, že město je otevřeným městem. V 10:40 projížděly první americké tanky po Hlavní třídě a do města vstoupila 97. pěší divize. Pro místní Němce to není osvobození, ale krutá realita porážky jejich státu, který je v roce 1938 osvobodil od českého útlaku. Mnoho z nich nemohlo přes srdce přenést takové „zhanobení“ Německa a spáchalo sebevraždu. Bylo jim jasné, že nic nebude jako dříve. Netušili ale, že za rok již budou muset opustit své domovy.

8. května skončila válka bezpodmínečnou kapitulací Německa na všech frontách. Mariánské Lázně se staly součástí americké okupační zóny v Československu. Ale zdejší obyvatelé nevěděli nic o anulování Mnichovské dohody a stále si mysleli, že jsou součástí Německa. Až 10. května bylo vyhlášeno, že i Chebsko je součástí obnovené republiky. Budoucnost města se stala opět nejasná.

Chodoplánská kronika končí těmito slovy: *„Velkoněmecká říše po šesti letech bezpříkladných zápasů za svobodu a za Říši národa, stojíc téměř proti celému světu, byla poražena ve válce, ve které šlo o všechno. Nezměřitelné oběti Němců na frontách i doma byly vydány nadarmo.“*⁵⁸

Mariánské Lázně válkou poškozeny nebyly. Hrůzy náletů a boje o každý dům se tomuto krásnému městu vyhnuly. Z 5 351 budov bylo zničeno 10 domů, z 10 455 bytů bylo zcela zničeno pouze 12. 14 domů a 11 bytů bylo poškozeno. Pro srovnání v Chebu, kde se německé síly bránily, bylo zničeno 15 domů a 21 bytů a poškozeno na 218 domů a 265 bytů. Ve Falknově (dnes Sokolov) bylo vinou spojeneckých náletů zničeno 95 domů a

⁵⁶ TESAŘ, K.; Vzpomínka Karla Tesaře, In. Hamelika

⁵⁷ PEČKA; J.: *Na demarkační čáře*; ÚSD AV ČR, Praha 1995; str. 44

⁵⁸ Kronika Chodové Plané 1945

v Mostě 359 objektů.⁵⁹ Proto se není čemu divit, že město se stalo útočištěm pro mnoho lidí z bombardovaných a frontových měst z celé Velkoněmecké říše.

⁵⁹ 9.7.1946-Počet budov a bytů zničených nebo těžce poškozených válečnými událostmi a následkem okupace podle správních okresů;AKPR, f. KPR, sign. 13271/51, i. č. 1919; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 401B

3. 3. Od porážky k Postupimi

V roce 1938 vložili Němci svůj osud do nacistického Německa, od kterého očekávali, že konečně rozřeší soužití Čechů a Němců navždy. Ale že budou Němci a Češi od sebe rozděleny o necelých 10 let později zcela jiným způsobem, bylo v roce 1938 sotva představitelné.

Prezident Eduard Beneš odjel v říjnu 1938 z okleštěné republiky do anglického exilu. Zde začal pomalu formovat exilovou vládu. Po okupaci Čech a vypuknutí druhé světové války se jeho pozice v rámci spojeneckého tábora začala více posilovat. Beneš si byl vědom, že soužití Čechů a Němců v českých zemích již není možné a po válce se musí nějakým způsobem vyřešit. V prvních plánech počítal s odsunem těch, kteří se provinili aktivně proti republice, tzv. nacistů a územními ústupky Německu (byla by narovnána česká hranice s tím, že by hraniční výběžky byly odstoupeny). S postupujícím časem, který přinesl mnoho zpráv o nacistických hrůzách v Evropě, v Benešovi převážil plán na uskutečnění transferu většiny sudetských Němců. Postoj Spojenců k této jeho myšlence byl ale rezervovaný. Pro časopis Times z 19. února 1943 se Beneš vyjádřil, že *„menšinové otázky ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě by se měly po válce řešit drasticky a s konečnou platností, jmenovitě pak prostřednictvím všeobecné výměny minoritního obyvatelstva.“*⁶⁰

Obrat nastává 5. srpna 1943, kdy vyšlo britské prohlášení, ve kterém se Londýn plně distancuje od Mnichova a jeho následků včetně vynucených změn hranic.⁶¹ Bylo jasné, že obnovená ČSR bude ve stejných hranicích, jako před zábořem Sudet. Československý exil začal vytvářet plány na podobu transferu Němců z republiky. Prezident se nějaký čas přidržoval zásady, že při postupu vůči sudetským Němcům po vítězství ve válce bude třeba rozlišovat mezi osobami, které se nějak provinily proti republice, popřípadě českému a slovenskému národu, a těmi ostatními. Toto stanovisko bylo stále tlumočeno Spojencům. Postupem času, hlavní podíl na tom měla fakta hrůz v době druhé Heydrichiády, se stále prosazoval příklon československé reprezentace ke koncepci o kolektivní vině Němců. Tyto

⁶⁰ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl I., Středokluky 2010, str. 207

⁶¹ tamtéž; str. 212

požadavky se stále vyhrocovaly. Beneš 3. února 1944 prohlásil: „*Náš domácí boj a převrat v této válce bude a musí být revolučně a vojensky organizovaný a násilný a bude a musí znamenat u nás velikou lidovou vojnu a pro Němce a fašistické násilníky konec opravdu krvavý a nelítostný.*“⁶² Na druhou stranu čs. reprezentace byla v otázce českých Němců dosti zdrženlivá vůči Spojencům, kteří stále nedali ohledně transferu jasné rozhodnutí. Beneš stále argumentoval, že ti Němci, kteří se neprovinili proti republice v roce 1938 a v letech následujících a antifašisté, budou spolupracovat na výstavbě demokratické lidové republiky. Výzvy českému obyvatelstvu byly více radikální a nabádaly k připravenosti na zúčtování s nacisty a Němci a radikálně připravit podmínky pro odsun německého obyvatelstva.

Předěl v nárocích čs. reprezentace na odsun Němců byl vyjádřen v memorandu Spojencům z 23. listopadu 1944. Toto prohlášení razantně odmítalo jakékoli úpravy českých hranic. Vyzdvihovalo potřebu vysídlit nepřátelské etnické skupiny, jako předpoklad zajištění bezpečnosti státu a zachování budoucího míru. Předpokládalo se vysídlit až dvě třetiny německého obyvatelstva (také se myslelo, že někteří aktivní nacisti utečou z pohraničí sami, což se moc masivně nestávalo). V ČSR mělo zůstat maximálně 800 000 Němců, kteří by neměli nárok na žádná menšinová práva a měli prodělat postupnou asimilaci. Majetek vysídlených Němců se měl „neprovinilým“ Němcům uhradit pomocí československých reparačních pohledávek na účet německého státu. Německo se mělo k této úhradě zavázat v kapitulační smlouvě. Spojenci k tomuto memorandu zaujali nejasné stanovisko. Američané v lednu 1945 vydali prohlášení, že konkrétní rozhodnutí v otázce transferu by mělo padnout až na schůzce všech tří velmocí. Britové zaujali stejné stanovisko. Sovětský svaz vyšel československým požadavkům více vstřícně. Gottwald v Moskvě prohlásil, že „*západní velmoci už transfer odmítly*“, ale Moskva jej podporuje. Dále uvedl: „*Hodně nám pomůže Rudá armáda*“.⁶³

Postoj KSČ v Moskvě k německé otázce nebyl od začátku tak jednoznačný. V letech 1941 – 1943 byl Gottwald zdrženlivý k masovému transferu. Komunisté nechtěli takový plán, jako Beneš. Snad v rámci své internacionální ideologie. Ale s postupujícím časem si KSČ uvědomila, že odsunem Němců z republiky by mohla získat mnohé politické body u

⁶² tamtéž; str. 212

⁶³ tamtéž; str. 214- 216

českých občanů, které by mohla plně využít po skončení války. Pokud by se stala hlavní politickou silou ohledně odsunu německého obyvatelstva, mohla by získat velký vliv na přerozdělování majetku Němců a osidlovací program pohraničí, což by jí vyneslo v obnovené republice velkou moc.

Československá vláda se 5. dubna 1945 sešla na již osvobozeném území republiky v Košicích, aby zde nastínila svůj program pro poválečnou obnovu státu. Vznikl zde Košický vládní program. Předpokládalo se, že Němci a Maďaři automaticky přijdou o čs. občanství, s tím, že mohou žádat o jeho navrácení. Ti, kteří přišli na územní republiky po roce 1938, měli být ihned vykázáni. IX. kapitola programu naznačovala opatření proti německým a maďarským válečným provinilcům. X. a XI. kapitola se týkala zabavení majetku nepřátel a německých a maďarských občanů republiky. Košický program ale nenastíňoval, jak má být proveden odsun Němců a kdo má být odsunut.⁶⁴

12. května 1945 přijel Eduard Beneš do osvobozeného Brna, kde před shromážděným davem nastínil svůj další program v německé otázce: „*Nyní se dáme hned do práce. A budeme dělat pořádek v městě Brně s Němci a všemi ostatními. Můj program je – já to netajím – že otázku německou musíme v republice vylikvidovat.*“⁶⁵ Hned poté se z Brna vydaly kolony německých obyvatel k rakouským hranicím a byl to jeden z nejbrutálnějších divokých odsunů Němců. Heslem se stalo: definitivně odgermanizovat naši vlast, kulturně, hospodářsky, politicky.

V pohraničí, které bylo osvobozeno (obsazeno) Rudou armádou se začalo s odsunem Němců do sovětské okupační zóny v Německu. Rusové velmi dobře spolupracovali s československou armádou, která dostala na starost tento složitý úkol. Ale zákonně, či nějak právně tento odsun nebyl nikterak zakotven. Vítězné velmoci nedaly k tomuto aktu nějaké povolení, nebo souhlas a veškerý odsun byl jen iniciativou československých úřadů a ústních dohod s Rudou armádou. Americká armáda, která operovala na západním území Čech, byla touto situací znepokojena a zamezila jakékoli aktivity Čechů proti Němcům do doby, než jak se rozhodne na schůzce vítězů v Postupimi. Beneš se 15. června snažil

⁶⁴ Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program

⁶⁵ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 81

v Plzni Američany uklidnit svým prohlášením, které vyzývalo k uklidnění situace ohledně odsunu Němců do doby, než jak se ČSR dohodne se Spojenci. Ale jeho slova neobsahovala nějakou výzvu k zastavení divokých odsunů na území pod dohledem Rudé armády. Čekání na dohodu velmocí vytvořilo kolem složité otázky ohledně Němců jakési dočasné vakuum. V americké zóně byla situace zcela jiná a Mariánské Lázně se nacházely v samém středu území kontrolovaného US Army.

3. 3. 1. Květen 1945: Místo lázeňské sezóny, nové pořádky

Americká armáda vkročila do Mariánských Lázní 6. května 1945. Američané zde ale nebyli považováni za osvoboditele. Němci německou porážku přijímali zamlkle, v tichu svých domovů a o radosti ani nebylo řeči. Američané zavedli okupační správu, známou jako AMGOT (Allied Military Government Of the Occupied Territories), která byla uplatňována ve „starém“ Německu. Bylo to zejména způsobeno absencí nějakých smluv s československou reprezentací a také díky tomu, že v této oblasti bylo slabé české obyvatelstvo, které nemohlo plně přebrat samosprávu města a okres do svých rukou. Američané ke správě města využili zdejšího německého starosty dr. Mannera. Ten se 6. května sice vzdal svého úřadu a předal funkci krajskému radovi, úřednímu řediteli Klimentovi, ten toto místo odmítl. Američané dr. Mannera opět povolali do správy města.

66

Situace ve městě byla napjatá. Lidé 7. května vnikli do budovy NSDAP a rozebrali zde různé papíry a zejména byla velká poptávka po pasech k odcestování za hranice do Německa. V obchodech nebylo žádné zboží. Jediný vysílač, který tady lidé mohli poslouchat, byl ten pražský, ale ten už v té době vysílal česky, jelikož v Praze probíhalo povstání, na které reagovali někteří zde nuceně nasazení Češi. Paní Vildová vzpomíná: „*tak ten můj tenkrát říkal: já musím do Prahy, já musím chránit Prahu.*“⁶⁷ Ale žádné spojení s vnitrozemím nebylo, jelikož Němci vyhodili do vzduchu všechny železniční mosty v údolí Mže.

⁶⁶ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

⁶⁷ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archivu autora

8. května byl vyhlášen klid zbraní a z města začínaly odjíždět autobusy s dělníky nuceně nasazenými z Holandska a Francie. Američané rozšířili po městě fámu, že město bylo osvobozeno pro Rusy. Po této zprávě místní obyvatelstvo vzalo útokem radnici, kde byly uloženy pasy pro vycestování do německého vnitrozemí. Z Rusů byla velká obava. „*V Hunschgrünu (Podhoří) u Doubí u Varů bydlela moje teta. A teď teda tam přišli Rusové. Ti přišli na dvůr, vyndali telátko, rozřezali ho a teď jedli. A teta byla ve sklepě s dcerou, musely se na to dívat, jak nahoře damaškovými ubrusy a povlečeními čistili jejich kola. To vím od sestřenice a vyprávěla mi, co zkusily a čekaly, aby nepřišli je znásilnit do sklepa.*“⁶⁸ Američané mezitím bujaře slavili společně s německými děvčaty, které byly podle záznamů kroniky dosti opilé.

9. května byla vyhlášena na Goethově náměstí bezpodmínečná kapitulace Německé říše a tím skončila válka v Evropě. Zprávy pro obyvatelstvo vyhlašovaly vozy s amplióny vždy kolem 17 hodiny. Do Mar. Lázní přišla zpráva, že v Praze byla opět vyhlášena Československá republika, ale zdálo se, že zdejší obyvatelstvo nečekalo obnovení hranic před rokem 1938. Americká armáda využívala místních obyvatel a někteří z nich se přihlásili k tzv. Hilfspolizist a vykonávali tak dohled nad pořádkem města. Později je tato americká taktika zapojení Němců do správy a bezpečnosti města mnohými příchozími Čechy Američanům vyčítána. 10. května bylo konečně zrušeno zatemnění města. Stále se poslouchá pouze český rozhlas, jelikož žádný jiný nevysílá.

11. května se ve městě pohybovalo nákladní auto s českými občany a na korbě auta měli rudou a čs. vlajku. Pro Němce to byl šok, jelikož si mysleli, že Mar. Lázně jsou součástí americké okupační zóny v Německu. Jak se velmi mýlili. Dva dny na to byla v domě Hamburg zřízena československá kancelář a opět zde visela čs. vlajka. Podle toho jak to kronikář píše, Němci s velkou nelibostí opět viděli ty červeno-modro-bílé vlajky. Město navštívil špkt. Trnka, který měl za úkol zjistit jaká je situace v okresech Chebského kraje. „*Vlivem tlumočnicků Němců jsou velitelé amer. oddílů špatně pro naši národní věc informováni. Po městě chodí provokativně složky NSDAP, Gestapo a jiní bandité dosud v uniformách. Starosta (člen NSDAP) dosud úřaduje a rozhoduje, jedná samovolně „prý z rozkazu naší vlády“.* Nápravu provedu sám. Okamžitě vyslati tlumočnický angl. jazyka

⁶⁸ tamtéž;

z řad čsl. studentstva z Plzně, aby informovali správně a čsl. propagaci uvedli na správnou cestu pro naši věc. Mar. Lázně jsou skoro úplně bez Čechů, zapotřebí rychlé vypravení zapracovaných odborníků k zajištění správních úřadů. Tamní Češi trpí i hladem. Němci je všude drze odstrkují. Na př.: české ženy musí pracovat v německých lazaretech, zatím co německé ženy se válí na koupalištích nebo sedí u kadeřníků, dělají si manicuru a na naše ženy se chodí jen s opovrhováním podívat.“⁶⁹ Na radnici se proto dostavili čeští obyvatelé města (40 – 50 osob) a převzali od dr. Mannera vedení města. Novým starostou se stal Karel Tesař, který tuto funkci měl vykonávat pouze 5 až 6 týdnů.⁷⁰ Z města začínali odjíždět první zranění němečtí vojáci a zároveň jim procházely kolony zajatých vojáků Wehrmachtu.

17. květen znamenal pro zdejší obyvatele velký historický obrat. Jejich naděje, že stále budou součástí obnoveného Německa, se rozplynuly. Vedení okresu Mariánské Lázně převzal Karel Kratochvíl, který přišel do města z koncentračního tábora v Německu. Ihned byla vyvěšena vyhláška, že hranice Československa jsou totožné jako před rokem 1938. Dále se všichni členové NSDAP, SS a SA měli do sedmi dnů přihlásit na zdejší úřad. A začalo ihned zatýkání čelních německých představitelů. Dr. Manner byl zajat a odvezen do Konstantinových Lázní, jeho další osud je bohužel neznámý. Všichni ostatní čelní nacisté, kteří se sami nepřihlásili, byli zatčeni a internováni na ploché dráze, kde zatím rezavěly radary německé Luftwafe. *„Bud' museli pryč, jako utéct a nebo byli na plochý dráze, tam je prej týrali. Tam právě sbírali ty fašisty a ti tam museli zkusit, co jsem slyšela. A dostali tam nakládačky a museli cvičit a všechno. To vím on jedný paní, ta už taky umřela. Ta říkala: Mein Man, ten zkusil na plochý dráze. Asi byl určitě nějaký parteigenossen.*“⁷¹

Ale nově se rodící česká správa narážela na velmi těžké překážky. Američané ji nechtěli uznat jako plně svrchovanou a příkazy okresu či města často vyznívaly na prázdno, jelikož americké jednotky měly vždy poslední slovo skrze svou Civil Affairs. To se také týkalo k přístupu ke zdejšímu německému obyvatelstvu (viz kapitola Přítomnost am. vojska). Byla to především chyba centrální pražské vlády, která neměla nějaké dohody s americkou stranou ohledně správy svého území. Jiná situace, mnohem drastičtější, byla na opačné

⁶⁹ 17.5.1945-Souhrnné hlášení škpt. J.Trnky; VÚA-VHA, f. 308, sign. 253-21; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 48B

⁷⁰ MAŘÍK R.; Vzpomínky, Hamelika č. 1/1975

⁷¹ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archivu autora

straně demarkační linie. Docházelo zde k excesům, popravám, lynčům a vyhánění Němců ze svých domovů a čs. armáda s pomocí Revolučních gard a Rudé armády prováděla, co nejrychlejší odsun Němců za hranice republiky. Takové zprávy se samozřejmě donesly i do poklidných Mariánských Lázní, kde Američané svůj pobyt pojali, jako léčebnou dovolenou. „..., vyházeli v Praze kočárky s dětma do Vltavy, já to sice neviděla jo, ale tady se to říkalo. To oni dělali na truc. A tady jako to musím říct akorát, že přišli ti první Češi a vyhazovali z míst ty Němce.“⁷²

19. května do města přijelo 20 českých uniformovaných policistů a byl ustanoven Revoluční národní výbor. Před radnicí, kvůli bezpečnosti českých úředníků, stála stráž československé armády. Následující den přijeli další policisté a členové Revolučních gard, kteří nosili na levé paži pásku s nápisem RG. Finanční správu a soud přebrali Češi. Jako první úřad, který začal plně fungovat pod českou správou, byla pošta, kdy 21. května přijela do města početná výprava poštovních zaměstnanců vedená ředitelem Rudolfem Pelcmannem.⁷³ Tím byla okamžitě zrušena veškerá německá účast na správě města a okresu a byla zrušena tzv. Hilfpolizist. 24. května přijelo další české četnictvo včele s doktorem Mixou. Následujícího dne se všichni obyvatelé města a také cizinci od 16 do 60 let musí hlásit u pracovního úřadu, jinak nedostanou žádné potravinové lístky. Čechům bylo vydáváno kuřivo, ale Němci na něj neměli nárok. Minerální prameny dostaly označení, že jsou výhradně majetkem českého státu. 27. května se konala v Městském divadle první česká manifestace.⁷⁴ Bylo to k příležitosti narozenin prezidenta Beneše a sešlo se kolem 500 Čechů, což byl dvojnásobek místního českého osídlení před kapitulací Německa.

Tito příchozí lidé, buď z koncentračních táborů, nebo místně totálně nasazení, nebyli kompetentní vykonávat funkci představitelů české moci nad městem a okresem. „Osoby, které Chebem sem byly vyslány, vykonávají obětavou a uznání hodnou práci. Avšak věcně vzato, nestojí na svém místě, Mar. Lázně jsou místem světové pověsti, kde i ti Němci jsou velmi kritičtí a musí se umět imponovat. Pathetický „okresní hejtman“ se špinavým límcem (Karel Kratochvíl), v pytlových kalhotách a bagančatech neprezentuje moc a důstojnost

⁷² tamtéž;

⁷³ TEJMAR Václav: *Co bylo před rokem a Jak byly osvobozeny M. Lázně*; lázeňský časopis č. 12, 2.6.1946

⁷⁴ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

českého národa. Češi, kteří mají představovat novou státní autoritu a při tom jsou ubytováni v jednom z druhořadých hotelů, budí posměch a není divu, že ani americký velitel s nimi nechtěl vážně jednat.“⁷⁵ Tento problém se snažil vyřešit Zemský národní výbor v Praze vysláním nových lidí. 28. května nastupuje do úřadu předsedy Okresní správní komise (OSK) Dr. Jan Vichta a do čela Místní správní komise (MSK) Dr. Skácelík, oba vysláni z Prahy.⁷⁶ Tím se začíná už rýsovat regulérní česká správa schopná nějakých zásadních rozhodnutí. Hned následujícího dne jsou propuštěni všichni Němci ze státních služeb. 29. května nastupuje na MSK první český notář Vladimír Kovář z Plzně a do města přijíždí štábní kapitán četnictva Antonín Zábuš.⁷⁷

Pro zdejší německé obyvatelstvo byl konec května jasným signálem, že správu nad lázeňským městem pevně do rukou přebírá české obyvatelstvo, které houfně přijíždí po obnovené železnici. Každý den se do města dostávaly další a další policejní skupiny, které měly za úkol zajistit svrchovanost československého státu v tomto stále Čechům nepřátelském prostředí. 29. května byly Němcům vydány potravinové lístky, ale platily místo jednoho měsíce, dva. Potraviny pro místní Němce se od této doby začaly krátit.⁷⁸ 30. května končí svou kroniku profesor Wenzel Lerchl a tím i končí symbolicky německá správa nad Mariánskými Lázněmi. Název „Marienbad“ se stává oficiálně nepřipustným.

3. 3. 2. Situace ve městě na začátku léta a těžkosti české správy

Ve městě stále bylo velké množství zraněných německých vojáků a mnoho utečenců z východu. Ti se postupem času posílali s pomocí americké a čs. armády do svých původních bydlišť. Ti z oblastí Dolního a Horního Slezska se vrátili do svých domovů jen

⁷⁵ 26.5.1945-Přehled o činnosti úřadů v pohraničních okresech; NA, f.ZÚ-R, kart.886; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str.343

⁷⁶ Orgány zřízené v roce 1945 pro správu obcí a okresů, kde žila nadpoloviční většina obyvatel německé či maďarské národnosti. Místní a okresní správní komise měly stejné postavení a stejnou kompetenci jako místní a okresní národní výbory – pouze s tím rozdílem, že nevznikaly dohodou politických stran nebo přímými volbami. Členy okresní správní komise jmenoval ministr nebo Zemský národní výbor, členy místních správních komisí okresní správní komise nebo okresní národní výbor. Správní komise zanikaly, jakmile v příslušné obci či okrese získalo české či slovenské obyvatelstvo nadpoloviční většinu, a byly nahrazeny národními výbory. Svoji působnost skončily většinou do konce roku 1946.

⁷⁷ MAŘÍK R.; *Vzpomínky*, Hamelika č. 1/1975

⁷⁸ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

na krátký čas, jelikož tato oblast byla zabrána Polskem a Němci byli ihned posíláni za novou německou hranici Odra/Nisa. Na Letišti Skláře u Mar. Lázní bylo vytvořeno velké internační středisko pro tyto utečence. V oblastech, kam vstoupila Rudá armáda, začalo velké vysídlování Němců do Říše pod patronátem naší armády a sovětské strany. V americké zóně, kam Mar. Lázně spadaly, se nic takového nedělo, jelikož Američané stále čekali na konečnou dohodu ohledně odsunu Němců. Ti Němci, kteří přišli do města po září roku 1938, byli odesíláni zpět do Německa s pomocí americké armády. Ta ale v mnoha případech pomáhala těmto lidem si odvést, co nejvíce jejich věcí, což bylo v očích místních Čechů nelibě nesen.

Bytová otázka ve městě byla kritická. Město ubytovalo nejen místní obyvatele a nově příchozí Čechy, ale i výše zmiňované zraněné a uprchlíky, tak i početnou americkou posádku. Policejní ředitelství v Plzni mělo velké podezření, že v těchto lazaretech se schovává velké množství zdravých osob, kteří působili v organizacích jako SS a Gestapo⁷⁹. Sklady německé armády ve městě byly vykradeny ještě před příchodem amerického vojska a tak české četnictvo a armáda měly velké potíže si vybudovat své vlastní zázemí.

I přes tyto potíže přijel 2. června početný transport 106 členů finanční stráže. Tato velká skupina udělala na místní Němce mohutný dojem. 4. června je nádraží v českých rukou, když přijelo 23 nádražních zaměstnanců.⁸⁰

V některých místech republiky docházelo k lidovému zatýkání Němců a tzv. českých kolaborantů. Jako například v Praze těsně po vstupu sovětských vojsk. Tyto akty násilí, i když v dané atmosféře pochopitelné, si vyžádaly mnoho obětí na životech. A proto centrální vláda vydala 26. května směrnici, která určovala místním výborům, aby svévolně nezatýkaly význačné osobnosti, či nad osobami vynášely rozsudky vazby, či smrti. Tento dokument došel do Mariánských Lázní na konci května a byl jednou z prvních směrnicí Ministerstva vnitra obnovené republiky v tomto městě.⁸¹

⁷⁹ 24.5.1945-Souhrnné hlášení škpt. J.Trnky; VÚA-VHA,sign.308-253-21; In: ARBURG,STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II,1., Středokluky 2011, str.328

⁸⁰ TEJMAR Václav: *Co bylo před rokem a Jak byly osvobozeny M. Lázně*; lázeňský časopis č. 12, 2.6.1946

⁸¹ SOKA Cheb, f.ONV ML- 248, i. č.. 653, rejst. III/1, kart. 49

Nová česká správa se potýkala zejména se zásobováním přeplněného lazaretního města. Dále s chování některých Němců, ve kterém Češi spatřovali zpupnost proti novým pořádkům. „Mezi těmito ošetřovanci podle mnou získaných zpráv je celá řada (50%) již uzdravena a schopna propuštění z lazaretu. Svědčí o tom i jejich volný pohyb v ulicích města i po okolí. Kromě těchto simulantů skrývají se zde pod záštitou červeného kříže i zdravé vojenské osoby vyšších důstojnických hodností, ba dokonce i příslušníci bývalého SS a Gestapa. ... Rovněž je zřejmý velký nadbytek zdravotního personálu a velký počet pomocných sil Celý tento aparát živí se z místních zdrojů rekvisicemi. ... Navrhuju, aby v každém hotelu a lázeňském domě byla provedena důkladná lékařská prohlídka.“⁸²

Němci se zde cítili bezpečně pod záštitou Američanů. Na ruské straně demarkační linie měly čs. orgány zcela volnou ruku v nakládání s místními Němci a docházelo k mnoha aktům násilí. Na americké straně byla situace zcela jiná. Češi si stěžovali, že Němci jsou v jakési americké ochraně. Místní německé obyvatelstvo bylo stále naivně přesvědčeno, že část pohraničí obsazená Američany připadne opět Německu. Z toho vyplývalo, že situace českých orgánů byla velice obtížná. Oddíly RG do města sice přijely, ale neměly žádný vliv na zdejší události, jelikož americké velení zamezilo jakémukoli zásahu proti zdejšímu obyvatelstvu. Do města nepřicházeli jen čeští úředníci a složky bezpečnosti, ale hned od počátku i tzv. zlatokopové. Ti začali využívat občas chaotické situace k drancování opuštěného majetku, avšak tato lokalita není pro ně tak zajímavá vzhledem k ochrannému postoji Američanů. Jejich čas měl přijít až později.

3. 3. 3. Státně nespolehlivé osoby a národní správa

O státně nespolehlivých osobách se již zmiňovaly některé předválečné zákony. Mezi ty poválečné se řadí vládní nařízení č. 4/1945 z 5. května 1945 Sb. o volbě a pravomocích národních výborů a dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě

⁸² 29.5.1945-Hlášení škpt. J.Trnky na MZdr; AKPR, f.KPR, sign. T 125/45; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str.328

majtkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů.⁸³ Osoby, které byly označeny jako státně nespolehlivé, měly dosti ztížený život. Byly vyloučeny z veřejného života a jejich společenský status byl snižen na samé dno společnosti. Vesměs všichni takto označení obyvatelé obnovené republiky se stali ze dne na den občany druhé kategorie. Musíme si uvědomit, že takto podobně jednali Němci s ostatními porobenými národy a zejména s lidmi židovského vyznání a původu. Tito lidé také automaticky ztráceli československé občanství, i když tato ztráta nebyla nikterak právně podložena v prvních měsících obnovené republiky. 11. května Gottwald v rozhlasovém projevu prohlásil, že Němci a Maďaři budou považováni za osoby zbavené státního občanství. Ale až do 10. srpna, kdy byla vydaná platná právní norma ohledně státního občanství, bylo postavení Němců v republice zcela nejasné. Československá vláda čekala s touto normou do doby, než k jednacímu stolu usednou vítězné mocnosti.

Až 3. srpna 1945 podepsal prezident republiky dekret č. 33/1945 Sb., po postupimské konferenci, jenž stanovil oficiálně, že Němci ztrácejí československé občanství. Tento dokument vstoupil v platnost 10. srpna.⁸⁴ Ale nestanovil, jakým způsobem definovat ty kategorie obyvatelstva, které toto občanství ztratily. Dal tak široký prostor Ministerstvu vnitra ovlivňovat průběh repatriace Němců, která byla dohodnuta v Postupimi. Ale do srpna roku 1945 nebylo právně podloženo, že Němci nejsou státními příslušníky Československé republiky. Proto odsun Němců z území kontrolované Rudou armádou se musí považovat za protiprávní i z hlediska mezinárodního práva a byl to pouze akt, který byl podložen jen ústními dohodami mezi československou a sovětskou stranou. V americké zóně měli Němci, dá se říci, štěstí v postoji USA k německé otázce v ČSR.

Zabavování majetku Němců proběhlo na základě dekretu č. 5/1945 o neplatnosti majtkových změn. Dále se o této problematice zmiňoval i vládní košický program. Státně nespolehlivým osobám propadl majetek státu, tzv. do národní správy. Ohledně zemědělského majetku se týkal dekret č. 12/1945 a nezemědělský majetek znárodňoval

⁸³ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 87

⁸⁴ 33/1945 Sb. Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské; <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>

dekret č. 108/1945, který určoval i působnost Fondů národní obnovy.⁸⁵ Komu konkrétně měl být tento majetek zabaven, se nijak dekrety nerozepisovaly. Jen na základě státní nespolehlivosti a národnosti byl zabaven veškerý majetek sudetských Němců. Ti mohli na základě možnosti o navrácení státního občanství žádat majetek zpět, pokud jim občanství bylo navráceno, ale toto se dělo jen velmi zřídka. I německým antifašistům byl zabaven veškerý majetek a ohledně uvalení národní správy se uplatňoval plně princip kolektivní viny. Toho využívali mnozí lidé z vnitrozemí k vlastnímu obohacení. V Mariánských Lázních byl velký zájem o národní správu na lázeňské domy a honosné hotely. „*Přijel jsem do Mar. Lázní 17. června 1945 s americkými vojáky v džípu. Byly tu ještě vojenské lazarety a do hotelů nastupovali první národní správci – nájemci, hlavně naši zahraniční vojáci z Anglie. Byla příležitost dostat od Fondu národní obnovy celý dům k bydlení. Mnozí dostali dům, vykradli ho, odvezli věci a utekli. Můj starší bratr Karel, kuchař, požádal o národní správu a byl mu přidělen Windsor (Ostrava). To je smutná historka. Když jsme tam přišli, byl vykraden!!! Jak to? Dosavadní německý majitel hotelu měl dvě dospělé dcery a ty s pomocí Američanů naložily všechno cenné na nákladní auta a odvezly za hranice.*“⁸⁶

„*Od policajtů, přes kriminálku, ti co přišli první, ti mají ty vily všude. Ten si vzal vilu, ten zas dům.*“⁸⁷ Mnozí nově příchozí si národní správu pojali po svém. I když Američané se snažili bránit Němce, nemohli ubránit majetek těch Němců, kteří už odešli sami do Německa a místní česká správa nemohla tento majetek též dostatečně chránit, zejména pokud šlo o národní správu. „*Tady v tom bytě, když jsme sem přišli, tady to všechno bylo prázdný. A nejhorší bylo, že to taky byli čeští Rakušáci, ti tady pobýli nějaký čas a pak šli zpátky do Vidně. No tak, byt byl úplně prázdný, tady nebylo nic. A ti druzí tady taky, ti brali koberce a takový věci a ti taky byli za chvíli pryč zpátky v Praze. Nakradli to všechno a nic.*“⁸⁸

Byli ale Češi, kteří do města nepřišli jen z vlastního prospěchu. Na českého řezníka Procházku vzpomíná paní Vildová: „*Jo a ten pan Procházka přišel, podíval se na to, na ty dílny nahoře a na to dole, jako na krám. No a říkal paní Puffový (německá majitelka*

⁸⁵ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 89

⁸⁶ Vzpomínka J. Mottla na Američany; Zpravodaj OF-Hamelika č. 71, 23.5.1990 a č. 72, 25.5.1990

⁸⁷ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archivu autora

⁸⁸ Rozhovor s J. Trojánkovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archivu autora

řeznictví na Chebské třídě č.p. 256)⁸⁹: *Můžete si vzít všechno, já si přivezu z vnitrozemí moje věci, ale mě, já abych tady taky zůstala jako stále prodavačka v řeznictví.*⁹⁰ Paní Vildová pracovala v takovém oboru, který byl pro chod města velmi důležitý, a tak se i díky tomu v roce 1946 nedostala do odsunu. (viz. Kdo mohl zůstat?).

Postupně se začala životní situace Němců ve městě zhoršovat s tím, jak posilovala česká správa na moci a ochabovala americká „ochranářská“ vojenská správa.

3. 3. 4. Protiněmecká nařízení

Kromě zbavení majetku všech Němců, byli i postihováni na poli společenském. 29. května byli Němci v Mar. Lázních propuštěni z veřejných služeb. Na některých místech pohraničí tento „vyhazov“ byl již dříve. Záleželo na tom, v jakém počtu se v daném místě nachází české obyvatelstvo, aby mohlo převzít veškerou správu od Němců. Němcům nebyly vypláceny ani dávky sociálního pojištění, výplaty, důchody, atd. Od poloviny května měli Němci nárok na výplatu potravinových lístků, ale ve výši určené kdysi Židům. V Mar. Lázních byly potravinové lístky přiděleny Němcům až 29. května. Byly sice ty samé, na které byly zvyklý (*množství je děleno stejně jako předchozí ve žluté barvě*), ale platily dvounásobný čas, tzv. jak za měsíc květen, tak i dále na červen.⁹¹ *„To to byly lístky ještě a oni měli jiný než Češi. Měli míň v nečem. S Němci, co jsem mluvila, tak to bylo sádlo, bonbóny a maso hlavně.“*⁹² 8. června bylo nařízeno povinné hlášení se všech Němců na zdejším policejním úřadě, což mělo zajistit přehled sudetských a říšských Němců ve městě.

U Němců byla omezena možnost sňatků, neměli žádná politická práva, jako volit a být volen do zastupitelských orgánů, či snad sloužit v československé armádě. Německé školy byly bez náhrady uzavřeny a německé děti byly nahnány po dobu jejich přítomnosti v republice do českých škol. *„Musel jsem chodit v Teplý do český školy, když mi bylo sedm*

⁸⁹ Adress-Buch der Kurstadt Marienbad, 1.3.1929

⁹⁰ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archívu autora

⁹¹ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

⁹² Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

let, pak jsme šli do odsunu.“⁹³ Německý tisk byl zcela zakázán a úřední listiny musely být vydávány pouze v češtině. Například v Mar. Lázních se zpočátku vydávaly dvojjazyčné vyhlášky, což bylo velmi kritizováno centrálními orgány státu. Na mnoha místech byl zákaz výkonu bohoslužeb v němčině. Platila i pracovní povinnost a české úřady mohly přidělit na práci jakéhokoli internovaného Němce, dokonce i do vnitrozemí. Němci byli od počátku července povinni nosit zřetelné označení. Bílá páska, či žlutá s vyznačeným černým písmenem „N“. V Mar. Lázních byli Němci označeni páskami od 2. července.⁹⁴ „*Ta bílá páska byla ještě nedávno na půdě ve starý skříni, na nějakým saku, to je pravda, bylo to tam vyšitý.*“⁹⁵ S touto souvislostí byla omezena i možnost pohybu, nakupování a cestování veřejnými prostředky. „*Jestli si dobře pamatuju, jestli snad měli omezenou dobu pohybu na ulici. Že museli být, nevím to přesně, ale byla doba určená, asi osmá, jako dvacátá hodina, že museli být doma.*“⁹⁶ „*Moje maminka tenkrát nesměla do vlaku. Jo a maminka šla odsud do Černošína pěšky (cca 30km).*“⁹⁷ Německému obyvatelstvu bylo také zapovězeno se zdržovat na veřejných prostranstvích, navštěvovat kina, divadla, restaurace a atd. Tato nařízení se velmi podobala těm, které za nacistické vlády platila pro židovské obyvatelstvo. Slovo „Němec“ se začalo psát s malým začátečním písmenem, důkazem jsou nesčetné spisy v českých archívech.⁹⁸ Dále slovo „Sudety“ se již nesmělo používat a bylo nahrazeno „pohraničím“. „*Název "Sudety" nepřipustný: ministerstvo vnitra upozorňuje, že používání názvu "Sudety", jeho odvozenin a podobných výrazů, obvyklých v době okupace, je nepřipustné. Pro označení příslušného území bud' užíváno názvu "pohraniční území". Opatření tohoto dlužno dbáti zejména v úředním styku veškeré veřejné správy.*“⁹⁹

Zavedení těchto protiněmeckých opatření do praxe se lišila místa od místa. V Mariánských Lázních byla situace s těmito nařízeními velmi komplikovaná. Tato komplikovanost plynula z přítomnosti zdejší americké posádky. Ta velmi ochraňovala místní obyvatelstvo a bránila radikálnějšími českými opatřeními proti zdejším Němcům. „V

⁹³ Rozhovor s H. Kasper, překládala T. Vildová vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

⁹⁴ 17.7.1945-Informace HV SNB pro MVo situaci v různých místech; ABS-Ka, f.A 17, i.j.111; In: ARBURG,STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II,1., Středokluky 2011, str.666

⁹⁵ Rozhovor s K. Vavříkovou vedl M. Fejtl,14.10.2012, v archívu autora

⁹⁶ tamtéž;

⁹⁷ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

⁹⁸ ARBURG,STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II,1., Středokluky 2011, str.91-94

⁹⁹ *Úřední list Republiky československé, 24. V. 1945.*

*Tachově, kdy Revoluční garda byla drsnější na Němce, protože někteří nechtěli podle nařízení nositi žlutou pásku, prohlásil americký velitel: za jednoho Němce, jednoho Čecha.*¹⁰⁰

3. 3. 5. Demontrace Němců ve městě

Všechna tato opatření vyvolávala samozřejmě vlnu nevole mezi místními Němci. V sovětské zóně čs. území byla situace zcela jiná. Zde probíhal už plně tzv. „divoký“ odsun a zdejší němečtí obyvatelé neměli v žádné instituci zastání, či oporu. V americké zóně tomu bylo naopak. Zde si Němci byli vědomi, že Američané jim poskytují podporu v oblasti českého nátlaku na ně. Zejména je uchránili před odsunem, který byl již v plném proudu na druhé straně demarkační linie, ale jak bylo výše uvedeno, i proti českému násilí. Nejhorším pro zdejší Němce byla zoufalá situace v oblasti potravinových dávek. Za války se těšili přednostnímu zásobování, na rozdíl od českého obyvatelstva, nemluvě Židů. Teď se situace otočila a oni zažívali potravinovou nepřízeň. V západních Čechách se začaly množit tzv. hladové demonstrace. Ty byly vedeny jak proti čs. úřadům, tak proti americkým velitelstvím, od kterých si místní slibovali pomoc proti Čechům.

4. června byla zahájena demonstrace žen a dětí v Lázních Kynžvartu. Ty požadovaly, aby jim byl zvýšen příděl tuků a celkový potravinový příděl v jejich bydlišti, ve Staré Vodě. Četnická stanice v Kynžvartu nechala demonstrující se rozejít v klidu. Pouze v hlášení na Okresní úřad v Mar. Lázních požadovala vybavení četníků pistolemi, municí a pohonnými hmotami, aby byl zajištěn klid v dané oblasti.¹⁰¹ O den dříve se podobné sročení konalo u Tří Seker a také v Plané u Mar. Lázní. 6. června proběhla velká demonstrace ve Volarech, které se zúčastnilo na 200 lidí. „ ... kolem 10.00 hod. shromáždilo se kolem 200 osob německé národnosti – většinou ženy bývalých příslušníků NSDAP – z Volar před zdejší městský úřad a tam protestovali proto, že jim mají být vydány potravinové lístky jednak s textem v české řeči a pak jako bývalým příslušníkům strany

¹⁰⁰ 30.6.1945-Zpráva zaslaná p.Kořínkem na osidlovací referát pražského ZNV; NA, F. ZÚ-R, kart. 878; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str.605

¹⁰¹ 6.6.1945 – Demonstrace Němců c okrese Mar. Lázně; SOKA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 800, kart. 359

*NSDAP na menší množství potravin. Demonstrujícími bylo poukazováno a žádali, že chtějí potravinové lístky na množství potravin jako měli dříve, českému textu na lístkách že nerozumí, že jsou v Böhmerwaldu, nikoli tedy v ČSR, s omezením potravin pro bývalé a vynikající příslušníky strany nejsou spokojeni apod.*¹⁰²

Mariánské Lázně byly tou dobou stále přeplněné město, kde se nacházel trojnásobek normálního stavu obyvatelstva. To si hlavně vyžádalo zvýšený nárok na zásobování. Samozřejmě, že přednostně se vydávaly potraviny místní americké armádě, která měla i vlastní zásobovací cesty a místním Čechům. Němci stáli až na konci této potravinové hierarchie. Byl zde i problém, že mohli chodit do obchodů dopoledne, či těsně před zavírací dobou večer, což byl daný obchod téměř prázdný, při nedostatku všeho. A tak se taková hladová demonstrace nemohla vyhnout ani tomuto městu. Česká správa takovýto odpor nehodlala nechat bez postižení.

Nějaké vystoupení Němců proti nové české moci se již chystalo 7. června. Tuto akci se podařilo s pomocí policie, četnictva, finanční stráže a revolučních gard znemožnit. Dne 27. června, kolem 15 hodiny, se shlukl před budovou OSK (dnes radnice) dav asi tak 200 žen s malými dětmi a žádaly přijetí u spojovacího amerického důstojníka a u předsedy OSK, ale byly odmítnuty. Tato demonstrace byla podle českých orgánů připravena nějakým Josefem Eckertem. Cílem demonstrace byla nespokojenost s chováním Čechů a zejména s nařízením o potravinových přidělech. Shromáždění se po půl čtvrté odpoledne stále rozrůstalo a tak byl vydán rozkaz k zásahu. Byla povolána státní policie, četnictvo a revoluční gardy. Demonstraci se podařilo rozehnat, ale většina lidí z ulice utekla do protějšího domu Splendit, který sloužil jako záložní říšskoněmecký lazaret a tou dobou byl plný zraněných německých vojáků. Mnoho lidí na ulici si myslelo, že dům je pod ochranou mezinárodního červeného kříže „ *a policejní orgánové se neosmělí v této budově prováděti domovní prohlídku.*“ Někteří nemocní podporovali z oken a balkónů demonstranty a údajně se posmívali českým bezpečnostním složkám. Na příkaz přednosty okresního úřadu, Dr. Vichity, byla nařízena okamžitá prohlídka tohoto lazaretu. Českým orgánům velmi vadila přítomnost zdejších lazaretů, které byly plné německých vojáků. Ve sklepích domu bylo

¹⁰² 6.6.1945 – Hlášení čet. odd. Volary na Zem.čet.velitelství; SOkA Prachatice, f. ONV Prach., kart. 1, sign. Přes, i.č. 60; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 147A

zatčeno na 20 žen, část personálu a také byli odvedeni ze svých pokojů někteří nemocní vojáci. Americká hlídka stála celou dobu před domem a dovnitř nešla. „*Žádal jsem o přidělení několika orgánů Military Police jako svědků, abych se kryl proti případnému a obvyklému obviňování ze strany německého obyvatelstva u Američanů z nelegálního postupu a týrání.*“¹⁰³ Bylo politováníhodné, že k výslechům byl doveden i voják s průstřelem plic, který musel být z výslechu okresního úřadu ihned odnesen zpět. Celkově bylo zatčeno kolem 80 žen, 19 německých vojáků bylo předáno Američanům, jelikož měli status válečného zajatce v americké zóně. Většina zadržených osob byla ještě toho večera propuštěna, ale místní velitel četnického oddílu dal návrh na potrestání všech Němců ve městě. Té noci byla nad městem vyhlášena bezpečnostní pohotovost.¹⁰⁴

Po demonstraci byl uveden do pohotovosti zdejší oddíl čs. vojska. Velitel četnické stanice, nejspíše štábní kapitán Antonín Zábuš, žádal potrestání, jak demonstrantů, vojáků v lazaretu, tak i místních Němců, jako celku. Proto nastínil své návrhy, aby se Němcům ukázalo, kdo je tady tím pravým pánem. Ti, kteří se podíleli na přípravě demonstrace, byli předáni lidovému soudu. Bohužel není jasné, jak dopadl údajný iniciátor celé akce, Josef Eckert. Ti vojáci, kterým se podařilo dokázat jejich podněcování k demonstraci z balkónů a oken, byli na příslib amerického velitele propuštěni z lazaretu, ztratili status válečného zajatce a byli předáni československým civilním úřadům. Je velmi možné, že tento americký příslib se nikdy neuskutečnil. Velitel četnické stanice podal hlášení jak místní a okresní správě o průběhu demonstrace, tak se i rádiem spojil s ONV v Plzni, jelikož telefony ještě nefungovaly. A jak potrestal nepoddajné Němce? Všem Němcům v Mar. Lázních byla odejmuta na 77. potravinové období celá dávka cukru. „*Nezodpovědné nacistické živly skrývající se zbaběle v pozadí podnikly dne 27. června 1945 bezdůvodně německé ženy, k protestní demonstraci před budovou okresní správní komise v Mariánských Lázních.*“ Na všech obchodech a veřejných místech byla vyvěšena tato česko-německá vyhláška (i když veškeré úřední vyhlášky měly být pouze v češtině), která byla podepsána Dr. Vichtou (přednosta úřadu OSK), Němcem (předseda OSK) a Mixou (správce státního policejního úřadu).¹⁰⁵ Proti tomuto opatření nic nenamítal ani místní americký velitel, i

¹⁰³ 28.6.1945 – Hlášení Státního pol. úřadu v ML pro ZNV v Praze; ABS-P, f.2M, č. 11852; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 251D

¹⁰⁴ SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 800, kart. 359

¹⁰⁵ tamtéž;

když stát se taková věc na druhé straně demarkační linie, neskončilo by to jen u odebrání přidělu cukru. Další taková demonstrace se v Mar. Lázních již neuskutečnila, jelikož se blížila postupimská konference, která měla rozhodnout o osudu sudetských Němců v ČSR. Na počátku léta roku 1945 si Němci na Chebsku stále mysleli, že česká správa je jen přechodná a americká správa zde již zůstane navždy a oni s ní.

Je velkou škodou, že nikdo z dnes žijících pamětníků si nevzpomíná na tuto demonstraci, která znamenala poslední německé vzepření proti české správě města.

3. 3. 6. Situace ve městě v létě 1945

Na rozdíl od sovětské zóny, byli Němci v západní části země dosti zpušní, jak dokládají mnohá hlášení policejních a četnických velitelů. Pořádaly se veřejné projevy proti novému „panství“ ČSR. Jako tomu bylo v Tachově v polovině června 1945, či na Chebsku, kde stále chodili chlapani v uniformách Hitlerjugend a zpívali nacistické písně. Důvodů této těžké situace pro české orgány bylo několik. Za prvé to bylo velmi slabé rozmístění československých vojenských jednotek. Za druhé to byla silná přítomnost amerického vojska, které k danému území přistupovalo jako k okupovanému, a tudíž „nebralo moc vážně“ české orgány. Od toho se odvíjel vztah Němců k českým orgánům, jelikož je nepovažovali za ty, které mají reálnou moc a více se obraceli na americké velitelství. Z toho pramenil dojem, že zdejší území si Američané nechají a připojí ho ke své okupační zóně ve „starém Německu“. Němci plně cítili podporu, kterou jim dávali Američané svým postojem k reprezentantům naší vládní a vojenské moci. V Chebu například chodili němečtí důstojníci stále ještě se všemi distinkcemi a vyznamenáními.

„Němci se chovají slušně a namnoze uctivě, ale je na nich vidět, že nepovažují věc pro sebe naprosto za ztracenu. Naopak posilování tajnými vysílačkami i některými oficiálními cizími vysílači (Lucemburk), které tvrdí, že sudetská otázka není ještě rozřešena, věří pevně, že trojúhelník Mar. Lázně, K. Vary – Jáchymov (tzv. Bäderdreieck) bude z republiky vyrván

*a zůstane pod vojenskou vládou Američanů. Proto se dívají na české obyvatelstvo jen jako na nepohodlné hosty, doufajíce, že je co nevidět budou po starém způsobu vyprovázet.*¹⁰⁶

Dále to byl totální amatérismus českých úředníků, kterým někdy bylo pouhých 20 let a přišli si jen něco „nahrabat“. *„Jsou stížnosti na nedostatek Čechů, kteří by chtěli poctivě pracovat – tzv. „zlatokopů“ je dostatek.“*¹⁰⁷ Americké jednotky byly v očích Němců disciplinované na rozdíl od příchozích jednotek Revolučních gard. *„Naši pověst u Američanů zřejmě značně pošramotila RG, která i v pohraničí se jinak nenazývá než „rabovací garda“. Mládenci od RG se projíždějí vesele na motorech i autech.*¹⁰⁸

V červenci začal v Mariánských Lázních dlouho očekávaný transport cizích státních příslušníků, vojáků bývalého Wehrmachtu a těch Němců, kteří přišli do města po záboru pohraničí v roce 1938, to vše s pomocí americké armády. 13. července byli odtransportováni i rakouští státní příslušníci. 18. července byl odeslán z města první transport říšských Němců, do kterého se mohl přihlásit i jakýkoli sudetský Němec, ale této možnosti využilo jen pár jedinců. Příslušníci z oblastí Sovětského svazu měli možnost si vybrat, zda odejít na východ, či západ. Dále se ve městě zdržovala necelá tisícovka cizích státních příslušníků (vyjma Němců a spojeneckých vojáků), mezi ně patřili nejpočetněji Poláci a Rusové. I když odsun vojáků z lazaretů se zrychlil, město bylo stále ještě dost plné těchto tzv. „lazarů“. V květnu, na konci války se zde nacházelo cca 100 Čechů, v červenci se tento počet zvýšil na 1100 českých příslušníků ve městě a bylo zahájeno obsazování místních podniků, hotelů a provozoven českými národními správci.

Do města denně přijížděli další a další Češi a tvář města se pomalu měnila z německého na české. 15. července se konečně rozjela tramvajová doprava, která plynule začala zajišťovat spojení města s nádražím. Na druhé straně se velmi zhoršil vztah mezi americkým vojskem a českým obyvatelstvem, včetně s čs. bezpečnostními složkami města. Bylo to způsobeno zrušením styku mezi americkými vojáky s občany německé národnosti.

¹⁰⁶ 16.6.1945 – Zpráva o poměrech v okresech Falknov, Lohet, Kraslice, Cheb a Aš od dr. Kořínka pro ZNV Praha; NA, f.ZÚ-R, kart. 877 In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 194C

¹⁰⁷ 17.7.1945 – Informace HV SNB pro MV o situace v různých místech; ABS-Ka, f.A 17, i.j. 111; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, str. 666

¹⁰⁸ 16.6.1945 – Zpráva o poměrech v okresech Falknov, Lohet, Kraslice, Cheb a Aš od dr. Kořínka pro ZNV Praha; NA, f.ZÚ-R, kart. 877 In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 194C

Ve městě na tomto základě došlo k několika menším incidentům, a tak se po dohodě s vedením SNB a US-army, konaly smíšené česko-americké noční hlídky.¹⁰⁹

3. 3. 6. 1. Tyfová epidemie

V létě roku 1945 se ve městě stále nacházelo na 42 přeplněných lazaretních nemocnic. Dále zde bylo na 20 000 uprchlíků z východních zemí Německé říše. Největší zátěží města byla přemístěná berlínská nemocnice s celým zařízením, personálem a s přibližně 2500 lůžky. Dále zde byl berlínský starobinec s tisícem chovanců. Městská nemocnice pro místní z tohoto důvodu zcela nedostačovala, a proto byl pro ni zabrán jeden velký hotel. Další hotel byl zabrán pro potřeby americké nemocnice.

27. května byla městská nemocnice předána českému vedení. Na 80 lůžkách se zde tísnilo 148 pacientů. Do města přišli první dva čeští lékaři a nemocnici převzal MUDr. Karel Weiner. Hygienické podmínky v nemocnici byly přímo žalostné. Odpadky a vykopávky zeminy dosahovaly do výše přízemních oken, podlahy byly prohnílé, vodovod a topení zcela zničené. Budovy byly zamořeny potkany a hmyzem. Nemocničního a operačního prádla byl takový nedostatek, že pacienti museli používat své vlastní. Zařízení a lékařské přístroje byly zastaralé, či zcela chyběly. České vedení se během léta snažilo znovu vybavit nemocnici modernějšími přístroji. Středně zdravotnickým personálem byly německé řádové sestry. I přes tuto snahu se nepodařilo hygienické podmínky při takovém množství lidí zlepšit. V červenci a srpnu vypukla ve městě tyfová epidemie. Onemocnělo 162 osob, převážně z řad českého obyvatelstva (v té době bylo ve městě kolem 1100 Čechů, oproti 10 000 místních německých obyvatel + cca 20 – 30 000 zraněných vojáků a uprchlíků). Nemocnice si proto zřizuje svou pobočku ve vile Taormina, která se stává základem budoucí velké polikliniky. Přes velké vypjetí zdravotnického personálu se podařilo epidemii zvládnout. Ta si vyžádala pouze šest obětí na lidských životech.¹¹⁰ Mariánské Lázně, kde před válkou vládla čistota, luxus a špičková lázeňská péče, se po konci války staly místem, kde vládla špína, bolest, nemoci a infekce. V této době ve městě

¹⁰⁹24.7.1945 – Situační zpráva MV SNB v ML adresovaná HV SNB; ABS-P, sign. 304-178-4 In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 325D

¹¹⁰ KRÍŽEK, V. a SOMOL, A.; *Sto let městské nemocnice*, Art gallery Nataly, Mar. Lázně 1994, str. 8 - 9

také řádila mezi americkými vojáky pohlavní nemoc, která byla připisována německým ženám, které se s vojáky stýkaly.¹¹¹

¹¹¹ Vzpomínka J. Mottla na Američany; OF-Hamelika č. 71, 23.5.1990 a č. 72, 25.5.1990

3. 4. Přítomnost amerického vojska

Spojenecká armáda Spojených států amerických se nacházela na území Československa od konce dubna do listopadu roku 1945. Obsadila, či osvobodila, západní a jižní část Čech. Na tomto území, které bylo ukončeno demarkační linií na ose Karlovy Vary – Rokycany – České Budějovice, se nacházely zejména útvary V. a XII. sboru 3. americké armády, a od poloviny května zde zůstal pouze V. armádní sbor. Od června byl tento sbor vystřídán XXII. sborem pod velením genmjr. Ernesta N. Harmona, který se stal i nejvyšším velitelem americké armády v Československu. Americká armáda neměla, na rozdíl od Rudé armády, uzavřenou jakoukoli smlouvu o dočasném řízení obsazeného území s čs. vládou. To způsobilo značné komplikace ve vztahu k nově utvářeným českým institucím na území obývaném Němci. Čs. vláda byla touto situací znepokojena, jelikož se na západě Čech praktikovala správa, která byla známá z americké okupační zóny v Německu. Ta znamenala aktivní zapojení Němců do místní správy, což v obnovené republice bylo nepředstavitelné, ale tato praxe se v prvních týdnech od konce války na území obsazeném Američany praktikovala. České úřady, popř. čeští přistěhovalci a úřední přidělenci, byli americkým vedením odmítáni a byla ztížena, někdy i zcela znemožněna činnost místních a okresních správních komisí. Američané byli trnem v oku komunistickým politikům. Již 14. května požadoval Gottwald, aby se co nejrychleji americká vojska stáhla z ČSR. Absence dohody o rozdělení kompetencí se ukázala jako velký problém. 21. června byla americkému veliteli v ČSR předána vládní československá nota, která upozornila americkou stranu na potřebu odchodu jejich oddílů a předání civilní správy čs. úřadům. Až 7. července odpověděl generál Harmon tím, že vydal všem podřízeným útvarům nařízení, které ukládalo, že se americké jednotky musí chovat na tomto území jako na území spojeneckého státu a pohraniční území je integrální součástí ČSR, kde nelze připustit jakoukoli německou správu.¹¹² Jenže toto nařízení přišlo pozdě. Češi, kteří do pohraničí přijeli s vidinou rychlého postupu proti zdejším Němcům, byli zaskočeni shovívavým přístupem Američanů k tomuto poraženému národu, na rozdíl od Rusů. Nejhorlivěji proti nim vystupoval komunistický politik, ministr informací, Václav Kopecký: „Americké jednotky spěchaly na

¹¹² ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 68

*konci války do západních Čech, ne aby pomohly osvobodovat náš národ, nýbrž aby mohly zachraňovat sudetské Němce a všechny nacisty, gestapáky a zrádce“.*¹¹³

Tento pohled na Američany byl ryze politický. Americký demokratický styl života se zde setkal s radikálním protiněmeckým postojem nejhoršího ražení. Americké orgány se dostávaly do styku někdy s amatérismem českých úřadů, které chtěly rozhodovat o osudu tisíců Němců. Na ruské straně demarkační linie se česká snaha o vyhnání a potrestání Němců setkala s velkým pochopením, ale byly zde větší problémy. Neukázněnost ruských vojáků byla všudypřítomná. Rabování, znásilnění, vraždy, zabavování majetku, či celých továren a absolutní nemorálnost ruského chování k Němcům, tak někdy i k Čechům. Američané v očích Čechů se stali sice takovým exotickým nádechem zde v Čechách a vítali jejich pobyt s nadšením, ale jejich postoj k Němcům málokdo pochopil, až na zdejší Němce, kteří v něm viděli svou záchranu před očekávanou českou pomstou.

3. 4. 1. Američané versus české orgány

České instituce, které začaly fungovat na sudetském území obsazeném americkou armádou, neměly svůj výkon zcela lehký. V ruské zóně byly české úřady akceptovány, zejména co se týče v politice protiněmeckých nařízení a následného odsunu, jak se v dřívější terminologii uvádělo: „evakuace Němců“. Americké jednotky zvyklé na jiné politické a kulturní prostředí, než ruští vojáci, se již ze začátku stavěly velmi tvrdě proti českým násilným a nehumánním výpadům proti zdejším Němcům. Musíme si uvědomit, že česká společnost, na rozdíl od americké, zažila 6 let potupné okupace, nacistického násilí a bezpočet mrtvých na hitlerovských popravištích.

České úřady vyčítaly Američanům nadržování Němcům v oblasti represivních nařízení. Američtí vojáci vystupovali na ochranu německých civilistů v otázkách snížení potravinových přidělů, zavádění pracovní povinnosti, uskutečňování domovních prohlídek, zabavování majetku, volnosti pohybu a shromažďování, atd. *„Formálně sice byly civilní záležitosti (civil affairs) přeneseny v Chebu již před několika dny, ve Falknově pak 15. 6.*

¹¹³ tamtéž; str. 69

1945 na českou správu, ale tato má stejně jako dříve svázaný ruce, pokud jde o provádění vládního programu v otázce sudetských Němců. MG – Military Government vládne nadále v těchto územích stejně jako na území říšském. Vyňaty jsou Karlovy Vary, kde jest posádka ruská.¹¹⁴ Na konci června se například chebský americký velitel měl vyjádřit na adresu nařízení nosit označení Němců, že na výstrahu nechá oběsit čs. vojáka nebo policistu.¹¹⁵ Napjatá situace byla v počátku na jihu Čech, kde se během několika měsíců stabilizovala a vztah mezi Američany a Čechy se velmi zlepšil. Na konci července právě zde proběhly okresní konference z popudu generála Thomsona.¹¹⁶ Tato setkání měla zajistit lepší spolupráci americké armády a čs. místních orgánů. Konfliktním bodem se postupem času stala demarkační linie na Karlovarsku. Jak přicházeli další Češi z vnitrozemí, z oblastí pod ruskou správou, nechápali, proč se Američané nechovají k Němcům jako Rusové. „V ruském pásmu mají bezp. orgány naprostou volnost při stíhání nacistických zločinců, zatím co v pásmu americkém je jejich činnost americkými voj. veliteli brzděna a tito se s Němci doslovně přátelí. Stává se, že stěžuje-li si Němec na výkon čs. policie neb četnictva, je vyslána americká hlídka, která orgány z prohledávaného bytu vykáže. Tím podkopává se státní autorita. Při projednávání podobného případu bylo veliteli čet. odd. jedním americkým poručíkem namítnuto, jak že si to představujeme, vyhánět Němce, kteří tam bydlí již přes 300 let a jsou to vlastně také Češi.“¹¹⁷ I názor na zacházení s německými vězni se mezi Čechy a Američany silně rozcházel. Například v polovině července provedli Američané kontrolu ve věznici okresního soudu v Kraslicích. Nebyli spokojeni s chováním českého dozorce k Němcům, jehož omluvou bylo, že on sám byl vězněn v koncentračním táboře Němci. Dále to byla přeplněnost cel, kde se tísnilo až 5x více vězňů. Ministerstvo spravedlnosti v Praze se rozhodlo přemístit některé vězně do sousedních věznic, či některé propustit na svobodu. Dále se pokusilo vyjednat zřízení nového internačního tábora. „Jelikož Američané nedovolí zřizování nových táborů ve svém pásmu, otevřeme pracovní

¹¹⁴ 16.6.1945 – Zpráva o poměrech v okresech Falknov, Locket, K. Vary, Kraslice, Cheb a Aš; NA, f. ZÚ-R, kart. 877; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 194C

¹¹⁵ 30.6.1945 – Zpráva Kofínka pro osidlovací referát ZNV Praha, NA, f. ZÚ-R, kart. 878; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 605

¹¹⁶ 2.8.1945 – Zpráva hlavní správy OBZ MNO o situaci na čs. území kontrolovaném am. armádou; AKPR, f. KPR, sign. T 767/45 ; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 347A

¹¹⁷ 9.6.1945 – Informace pro MV od Hlav. vel. SNB (situace na Karlovarsku), NA, f. MV-N, kart. 227; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 459

tábor v Rotavě, v ruském pásmu (část okresu je obsazena Američany, část Rudou armádou). Problém bude převezení vězňů z am. pásma do ruského, v přítomné době nikdo nesmí přes demarkační čáru. Doufáme, že v nejbližších dnech dojde k dohodě a k uvolnění přechodu.“¹¹⁸ Jak jde vidět, ruská vojenská reprezentace v ČSR byla velmi nakloněna českému pohledu na německou otázku. České četnictvo (policie) dokázalo také spolupracovat s americkou bezpečnostní službou: „Naší tajné policii v Chebu, která pracuje úzce s CIC (am. taj. policie), se podařil v posledních dnech tah, který může značně přispěti k upevnění české posice. Dopadla totiž celé vedení hnutí Wehrwolf na Chebsku.“¹¹⁹ Nejvíce se česká a americká strana rozcházela v otázce urychleného odsunu zdejších Němců. Američané přistoupili pouze na odsun těch Němců, kteří přišli do Sudet po roce 1938, tzv. říšských Němců. Dále prováděli v součinnosti s českými úřady odsun uprchlíků a zejména zraněných vojáků z lázeňských lazaretů. „Chodov u K. Varů započal s evakuací Němců. Stalo se tak 14.6. ráno. V poledne hlásil velitel am. armády, že se nechala poněkud posunout demarkační čára, a to tak, že zabrala do své správy obec Chodov, která doposud náležela do okupačního pásma ruského. Tím byla okamžitě zastavena evakuace Němců.“¹²⁰

Situace v Mar. Lázních byla vyhrocená díky velké přítomnosti německého vojska, dislokovaného v lazaretech a téměř 90% německým osídlením. Češi, kteří se usídlili na zdejších úřadech, museli čelit jak tlaku Němců, tak i Američanů, kteří bránili v zavádění českých nařízení. „Americké velení brzdí naše politické orgány, Národní výbory a zplnomocněnce ve výkonu služebním, úřady jsou omezovány, jejich rozkazy se obchází, německé obyvatelstvo je sabotuje, nalézá záštitu místních amerických velitelů. Je nedostatek kvalifikovaných úředníků. Z druhé strany Američané nám vytýkají byrokratičnost, pomalost, neochotu a nevrlost, vlastnosti, které v americkém obchodním životě jsou nadevše zavrženíhodné.“¹²¹

¹¹⁸ 27.7.1945 – Zpráva předsedy OSK Kraslice Bartla pro MV, ABS-P, f. 2M, č. 11813; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 706

¹¹⁹ 16.6.1945 – Zpráva o poměrech v okresech Falknov, Loket, K. Vary, Kraslice, Cheb a Aš; NA, f. ZÚ-R, kart. 877; In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1*, Dokumenty na CD, dok. 194C

¹²⁰ tamtéž;

¹²¹ 2.8.1945 – Zpráva hlavní správy OBZ MNO o situaci na čs. území kontrolovaném am. armádou; AKPR, f. KPR, sign. T 767/45; In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1*, Dokumenty na CD, dok. 347A

„Berlínská civilní nemocnice, která je v Mariánských Lázních, vlastní důležité nemocniční aparáty, roentgenové přístroje, tepelné ozařování, léčiva a obvazy v ceně několika miliard. Američané nemocnici hlídají. Bylo rozhodnuto, že OSK bude proplácet účty za potraviny, nakoupené ve městě pro nemocnici a v náhradu že dostane přístroje a zařízení z nemocnice s léčivy. Bohužel plk. Hamilton nedodržel slovo, nemocnice nebyla dána do naší správy, naopak přístroje, zařízení stohy prádla a všechno možné se vozí za hranice a tam se z toho zařizují nemocnice. Ovšem, že účty se jim tedy neproplácí. Staly se případy, že američtí důstojníci se spojili s německými rodinami a za patřičnou odměnu ve zlatě jim poskytují ochranu. Jsou konkrétní případy, že Američané skrývali v hotelu SS (lékaře a odborníky), na nichž jsme měli zájem. Zatčení v berlínské nemocnici se nedá provádět bez svolení Američanů, kteří ji spravují.“¹²² I přes všechny těžkosti se situace na Chebsku a Karlovarsku postupem léta zlepšuje. Po mnohých amerických stížnostech na představitele národních výborů a správních komisí, začala centrální vláda tyto lidi vyměňovat za více kompetentní osoby. V prvních měsících po válce se do oblastí se silným německým osídlením, dostávali Češi, kteří neměli ani ponětí o vedení města, či dokonce okresu a vykonávali někdy svůj úřad jen ve svůj prospěch. Jen v Mar. Lázních se ve vedení města v měsíci květnu vystřídal 3 osoby. I po zlepšení vztahů se objevily nějaké problémy v oblasti chování vojáků, hlavně pod vlivem alkoholu. „Američtí vojáci vyhodili do povětrí hráze u rybníka (prý se tam utopili dva Američané a A. nechtěli čekat, až jejich mrtvolky vyplynou). Zároveň strženo 5 jiných rybníků, zaplavena luka se senem atd. škoda 1,5 milionu.“¹²³ Tento problém však nenabyl u Američanů do takových rozměrů, jako u Rusů.

3. 4. 2. Američané v lázeňském městě

Na rozdíl od okupovaného Německa nebyl na československém území uplatňován zákaz těsnějšího kontaktu mezi příslušníky americké armády a místním obyvatelstvem. Z toho plynuly velké problémy ve vztahu s českými úřady, které požadovaly sociální degradaci tamního německého obyvatelstva. Již výše bylo uvedeno mnoho příkladů toho, jak Němci

¹²²3.8.1945 – Protokol o schůzi se zástupci OSK záp. Čech v Plzni ; NA, f. ZÚ-R, kart. 886; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 351B

¹²³ tamtéž;

Američany považovali za své ochránitele před českou „zlovůlí“. „V Mar. Lázních, kde je Němců stále ještě 90 %, se volně pohybují po ulicích příslušníci SS s úmrlčími lebkami na čepici, distinkcemi, ozbrojeni a vodí se s děvčaty. Naším kontrolním orgánům předstírají, že jsou rekonvalescenti v lazaretech nebo nemocní a že jsou pod ochranou americké armády. Skoro každý dům kolem lázeňského parku je označen bílým praporkem s červeným křížem a na vchodu je od Američanů nápis zakazující vstup civilistům do domů. V místních hotelích pod rouškou nemoci a pod ochranou Červeného kříže nachází se mnoho podezřelých osob, snad i zbraně, kontrola není však možná. Spolupráce americké posádky v tomto směru není valná a spíše brzdí naši snahu po zajištění pořádku v této oblasti. Naše tajná policie vede seznam a provádí zajišťování státně nespolehlivých a podezřelých osob, pokud jim v tom Američané nekladou překážky.“¹²⁴ Američtí vojáci se volně stýkali s místními Němkami a tento vztah někdy přerostl v intimní vztah. Tyto Němky v mnoha případech vztah využívaly ve svůj prospěch, či celé jejich rodiny. „Ony bláznily po amerických vojácích, no to bylo tady.“¹²⁵ V Mar. Lázních se Američané cítili, jako na dovolené a město žilo večírky, pil se ve velkém alkohol a hlavně se „šmelilo“. Vojsko zde obsadilo mnoho hotelů pro svou potřebu a užívalo si se zdejšími děvčaty. Těsně po obsazení města byla zdejší děvčata viděna v džípech s vojáky a byla značně opilá, v době, kdy se opilost trestala.¹²⁶ „Jejich poměr k německým děvčatům se nezměnil. Provokativním způsobem Němcům vlastním, německá děvčata miliskují se veřejně na ulicích. Tyto ženy pak štvou americké vojáky k provokaci k Čechům.“¹²⁷ Tím, že spojenečtí vojáci měli malého tušení o historickém problému mezi Čechy a Němci, tak k místnímu sudetskému obyvatelstvu přistupovali lidsky a humánně. „To mi maminka vyprávěla, že tak nějak Američané byli k lidem vstřícní a lidé k nim. Že je vlastně podporovali i svými potravinami a jako pozitivně.“¹²⁸

Američtí důstojníci bydleli v hotelu King of England a v dvojhotelu Balmoral – Ostende, černoši bydleli v Metropolu. Černoští vojáci byli pro zdejší obyvatele velkou atrakcí s nádechem vzdálené exotiky. „Když tady přijížděli Američani, přijeli vlakem a tak

¹²⁴ 2.8.1945 – Zpráva hlavní správy OBZ MNO o situaci na čs. území kontrolovaném am. armádou; AKPR, f. KPR, sign. T 767/45 ; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 347A

¹²⁵ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹²⁶ Lerchlova válečná kronika v roce 1945

¹²⁷ 2.8.1945 – Zpráva hlavní správy OBZ MNO o situaci na čs. území kontrolovaném am. armádou; AKPR, f. KPR, sign. T 767/45 ; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 347A

¹²⁸ Rozhovor s K. Vavříkovou vedl M. Fejtl, 14.10.2012, v archívu autora

*házeli na perón hadry, žvýkačky, čokolády a my jsme se o to prali, jako malý děti.*¹²⁹
V parku za fotbalovým hřištěm si postavili Američané vysoké branky na americký fotbal. Před Casinem si vojáci, kteří zde drželi noční hlídku, topili dosti neobvyklým způsobem. Do plechových věder nalili benzin a ten celou noc hořel.

Jindřich Mottl, číšník ze Sušice, který přijel do Mar. Lázní v létě 1945, na Američany vzpomíná: *„V létě 1945 byl pro veřejnost otevřen SLOVANSKÝ DŮM, kde byl veliký taneční sál. Mnohé další podniky, hlavně noční podniky, se otvíraly až později. Například slavný AMERICAN BAR v dnešní Polonii. Za americkými vojáky přijíždělo mnoho zvědavých děvčat a mladých žen. Když se pak vyskytlo pohlavní onemocnění mezi vojáky, vypukla velká kontrolní čistka a prohlídky trvaly celou noc.“* Do restaurace Lucullus (vedle Tepelského domu), kde byla zpočátku závodní jídelna pro členy RG, *„chodili místní vedoucí pracovníci a lidé, přijíždějící z Prahy, američtí vojáci a důstojníci jen ve společnosti žen a obvykle jen koupit alkohol. Jinak měli vlastní zásobování. Ještě ze Sušice vzpomínám, že z USA se přiváželo čerstvé maso, vejce a mléko, zřejmě letecky. Jediné, co nakupovali, byly brambory ve vsích kolem za cigarety nebo čokoládu.“*¹³⁰

Šmelina s Američany ve městě jen kvetla. Obchodovali s nimi zejména Češi, kteří si zde do národní správy vzali nějaký ten hotel. *„Jednou pozdě večer přivezli na terasu Bellevue dva američtí vojáci velkou bednu. V ní cigarety, káva, kakao, čokoláda, žvýkačky, oříškové pasty atd. atd. Samé nedostatkové zboží. Chtěli 2 000 okupačních marek. Tolik nikdo z nás neměl. Slíbili jsme, že je do dvou dnů seženeme. Z Prahy (kde marky byly) jsme sehnali 1100 marek, ale vojáci nechtěli čekat na zbytek peněz a tak vzali, co jsme jim dali. Bednu nám nechali celou.“*¹³¹ S Američany obchodovali i místní Němci. Otto Dietl, německý antifašista a vojenský dezertér z Mnichova u Mar. Lázní (Einsiedl), *„prozradil Američanům také několik aktivních nacistů z Mnichova, kteří pak byli přednostně odsunuti do sběrného tábora v Mariánských Lázních. Pak začal shánět všechno, co mohl potřebovat a zpeněžit. Od Američanů dostal všelicos – konzervy, sádlo, cigarety, zkrátka "kontrabant" všeho druhu. Byl velmi chytrý, "kontrabant" vyměňoval za kořalku, kde se dalo, a vždy sehnal nějakou tu láhev, kterou pak vyměnil zase Američanům. Pokud tu byli Američané,*

¹²⁹ Rozhovor s J. Vydrou vedl M. Fejtl, 5.7.2012, v archívu autora

¹³⁰ Vzpomínka J. Mottla na Američany; OF-Hamelika č. 71, 23.5.1990 a č. 72, 25.5.1990

¹³¹ tamtéž;

vedlo se mu i celé jeho rodině dobře. Žilo se ze zásob, které nosil z kuchyně Američanů. Nosíval často i zbytky od oběda či večere, takže se dostalo i na sousedy. Dietl s bratrem pak na oplátku chytali pro Američany pstruhy. Za 5 – 6 kg pstruhů dostali v Mnichově u Mar. Lázní od amerického velitele karton cigaret a doutníky. "Všechno jednou končí," povzdechl si při vzpomínání Dietl. Američané se stahovali do Mariánských Lázní a po převzetí moci českou RG (revoluční gardou) odcházeli za Američany i Němci z tohoto území do Německa. Zpočátku bylo kam sáhnout, protože zásob bylo hodně, ale ubývaly a ubývaly.¹³²

Němci se po srpnu 1945, kdy bylo v Postupimi rozhodnuto o odsunu sudetských Němců z republiky, snažili odvést ilegálně za hranice všechny cennosti. S Američany začali vyměňovat věci za takové předměty, které by mohli odnést do Německa. Tato jejich snaha byla přijímána hlavně americkými vojáky, kteří přijížděli v druhém a třetím sledu a sháněli „trofeje“ za potraviny, konzervy a cigarety. „Chtěli něco dostat ven. Někteří, aby nebyli nahý. Na hranici byly takový baráčky a tam to schovávali, to vím. Dali si do pytle a do kufru, to co chtěli přenést a to tam dali.“¹³³ Američané pomáhali i s převozem věcí. „Německý majitel hotelu Windsor měl dvě dopělé dcery a ty s pomocí Američanů naložily všechno cenné na nákladní auta a odvezly za hranice.“¹³⁴ A nepomáhali jen Američané, ale i Češi, kteří si za pomoc Němcům něco přivydělali. „Heled'te, tam nahoře byla liščí farma. Na hranici. A Franta (bratr narátorky) tam pracoval. Moje sestra tam taky byla, ona tam byla od nějakýho známýho, jako byli spolu, no a on měl ty lišky. A Franta tam s nima pracoval. Tak to bylo kousek a tam hned byla hranice. No on znal všechno, každou cestičku znal. On měl organizovaný ten přechod a převáděl ty Němce, kteří si chtěli odnést nějaký ten majetek, kterej by tady museli nechat.“¹³⁵

Přítomností americké armády se staly Mariánské Lázně zajímavým místem, hlavně pro mladé lidi z Prahy. Hrál tu hned několik jazzových amerických kapel. Velkou módou se pro místní stal plášť Montgomery, který se tu snažili získat, stejně jako vojenské boty, americké vojenské košile, atd. Prostě vše, co bylo v Čechách nedostupné a Američané toto zboží měli.

¹³² Otto Dietl: *psanec v hlubokých lesích*; In: <http://www.hamelika.cz/ostatni/dietl.htm>

¹³³ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹³⁴ Vzpomínka J. Mottla na Američany; OF-Hamelika č. 71, 23.5.1990 a č. 72, 25.5.1990

¹³⁵ Rozhovor s J. Trojánkovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

Kritika zaznívající od místních vedoucích činitelů pramenila nejen z chování Američanů vůči Němcům, ale i z toho, že místní činitelé se většinou skládali z funkcionářů KSČ. Ta nebyla vůbec nakloněna přítomnosti amerického vojska na československém území. V obsazení funkcí města a okresu komunisty, byly Mar. Lázně tím nejlepším okresem v kraji.¹³⁶

Nelze americkému vojsku upřít velkou pomoc při odsunu zraněných vojáků, utečenců a říšských Němců z města v letních měsících roku 1945¹³⁷. Město bylo přeplněno a situace se stávala hygienicky neúnosná. Město si oddychlo od přeplněnosti, hlavně díky americké pomoci. Americká armáda oficiálně opustila západní Čechy v listopadu 1945. Poslední jednotky byly staženy z Československa na počátku prosince, současně s Rudou armádou.

¹³⁶ 22.-30.6.1945-Zpráva B. Steinera pro ÚV KSČ o cestě do pohraničí, údaje o složení a činnosti orgánů veřejné správy a pozicích KSČ; NA, f. 23, a. j. 301, fol. 1-6; In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky 2011, str. 597

¹³⁷ I když Američané přijímali do své a britské okupační zóny říšské Němce a uprchlíky z východu, stávalo se, že do těchto transportů verbovali i kvalifikované pracovní síly z řad sudetských Němců.

3. 5. Od Postupimi k odsunu

Postupimská konference „velké trojky“ se konala od 17. července do 2. srpna 1945. Pro sudetské Němce a celou ČSR byl důležitý článek XIII. Závěrečné zprávy. Ten konkretizoval osud Němců ve střední Evropě. Měl se provést jejich spořádaný a lidský odsun z ČSR, Maďarska a Polska do německých okupačních zón. Tento odsun měl být za součinnosti zainteresovaných vlád a Spojenecké kontrolní rady pro Německo (SKR), která byla vrcholovým orgánem okupačních mocností v Německu. Pro Československo byl důležitý třetí odstavec XIII. článku, který se zmiňoval, že do té doby, než budou dohodnuty konkrétní podmínky odsunu, musí se zastavit jakékoli vyhošťování Němců z těchto zemí. Čs. vláda a společnost přijala výsledky v Postupimi velmi pozitivně, jelikož konečně bylo rozhodnuto o odsunu většiny Němců z republiky. Spíše se česká společnost podívovala nad dočasným pozastavením probíhajících odsunů Němců do sovětské okupační zóny v Německu. Čs. vláda rozhodla, že tyto odsuny v součinnosti se Sověty nezastaví (důvodem pro západní Spojence byla dlouhodobá připravenost těchto odsunů a její zastavení by bylo již nemožné), ale pro Brity a Američany se vydávala prohlášení o čs. zájmu na lidském a humánním odsunu Němců a do doby než se dojednájí podmínky s SKR, nebude ČSR provádět žádné přesuny Němců za hranice. ČSR si chtěla u SKR vynutit, co nejrychlejší vypracování a odsouhlasení odsunového plánu. Ministr zahraničí Jan Masaryk se vyjádřil, že by mělo být „naší snahou, abychom poukazováním na teroristické činy Němců (požár v Ústí nad Labem, činnost Werwolfů, atd.) vynutili co nejrychlejší vypracování odsunového plánu a jeho schválení velmocemi.“ Předseda vlády Fierlinger uvedl, „že se transfer nemá zastavit, dokud sovětské autority to nežádají“.¹³⁸ Postupimská dohoda dala Československu mezinárodní záruku a legitimní potvrzení svého plánu vysídlit většinu německého obyvatelstva.

3. 5. 1. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.

Schválení československého požadavku transferu velmocemi v Postupimi umožnilo vládě provést vysídlení Němců po předchozím zrušení jejich státního občanství, což se stalo dekretem prezidenta republiky z 2. srpna 1945 (č. 33 Sb.). Podle tohoto ústavního

¹³⁸ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Příbram 2012, str. 118

dekretu všichni čs. občané německé národnosti přišli o toto občanství ke dni, kdy nabyli německou státní příslušnost.¹³⁹ U Němců z pohraničí to bylo 10. října 1938 a u ostatních Němců českých zemí 16. března 1939. Tím se tento předpis dostal do rozporu s ústavním dekretem č. 11 z 3. srpna 1944, který odsoudil všechny právní předpisy po 30. září 1938 za neplatné a tudíž podle něj nikdy Němci o čs. státní občanství právně nepřišli. A tak musel ihned po uvedení dekretu č. 33 vyjít oběžník ministerstva vnitra z 24. srpna 1945, který uváděl: „Podle §1 dekretu pozbývají československého státního občanství zásadně všichni českoslovenští státní občané německé národnosti. Většina těchto osob nabyla německé státní příslušnosti podle uspořádání okupantů samých. Toto opatření by sice bylo z hlediska čs. právního řádu nicotné, avšak ústavní dekret tento akt cizí státní moci výslovně uznal a tím ex lege vyvázal všechny tyto osoby ze státního svazku československého.“¹⁴⁰ §2 stanovil, že osoby, které zůstali věrny Československé republice a nikdy se neprovinili proti národům českému a slovenskému, těm se mělo čs. občanství zachovat. Tito Němci museli žádat o zachování občanství a to podat v lhůtě od 10. srpna 1945 do 10. února 1946. Do té doby se s nimi mělo zacházet, jako kdyby čs. nepozbyli. Tyto žádosti měly na starosti ONV (popř. OSK). U smíšených manželství se měly žádosti o zachování občanství posuzovat „blahovolně“. V dekretu se nijak nemluví o těch Němcích, kteří byli pro čs. ekonomiku nepostradatelní. Právě tato skupina tvořila značnou část německého obyvatelstva ponechanou v ČSR. Rozhodnutí postupimské konference o vysídlení Němců a dekret prezidenta republiky č. 33 s navazujícími předpisy vytvořily rámcové podmínky pro přípravu vysídlovací akce.

3. 5. 2. Příprava k odsunu

Ihned po srpnu roku 1945 začaly přípravy na odsun většiny Němců z území republiky. V září se na území republiky nacházelo téměř 2,5 mil. německých obyvatel.¹⁴¹ Třídění Němců do odsunu mělo proběhnout v tomto pořadí: 1. nacisté a jejich pomahači; 2. státní a

¹³⁹ Ústavní dekret presidenta republiky č.33/1945 Sb. ze dne 2.8.1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, ve znění novely č.: 116/1949 Sb.

¹⁴⁰ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 100

¹⁴¹ 16.9.1945 – Početní stav Čechů a Němců v ČSR ve 4. zásobovacím období; NA, f. MV-NR, kart. 6353, sign. 4000 ; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 399

veřejní zaměstnanci a příslušníci svobodných povolání; 3. živnostníci, zemědělci a dělníci.¹⁴² Na základě rozhodnutí v Postupimi se mělo zabránit neorganizovaným odsunům. V případě Rusů to bylo na dohodě mezi vládou a Rudou armádou, ale v oblasti pod kontrolou Američanů docházelo k samovolnému odcházení Němců do Německa. České orgány těmto odchodům nebránily. Z Mar. Lázní touto cestou odešlo, i s většinou majetku, mnoho hoteliérů a bohatších Němců, zejména majitelé domů, penziónů a statků. Vláda na sklonku podzimu si uvědomila, že odsun kvalifikovaných pracovníků by znamenal kolaps místní ekonomiky. Doporučilo se, aby nebyli pouštěni přes hranice průmysloví odborníci a další specialisté. Podzim roku 1945 se nesl v duchu intenzivních příprav k odsunu. V Mariánských Lázních se již nacházelo přes 1500 českých obyvatel, proti kterým bylo něco přes 10 000 Němců. Z 1144 živností bylo v celém mariánskolázeňském okrese obsazeno Čechy 300.¹⁴³ Městem se mezi Němci šířily fantastické domněnky. Například, že nedojde k odsunu, že Němci získají v ČSR opět menšinová práva a bude jim ponechán majetek, že mírová konference připojí k Německu alespoň tzv. lázeňský trojúhelník (Mar. Lázně-K. Vary-Frant. Lázně). Tyto nálady v německém obyvatelstvu vyvolávaly na české straně nálady pro tvrdý postup. Československá společnost chtěla rychlý odsun všech Němců z republiky. Bezpečnostní zprávy a tisk tento radikální postup prohluboval.

„Teroristické činy německých vlkodlaků proti československému obyvatelstvu a jeho představitelům ať bezpečnostním, ať vládním, nutí český národ, aby znovu a znovu revidoval svůj poměr k Němcům. ...Kdo žil skoro šest let v nedobrovolném exilu v Německu a měl možnost i oči k tomu, aby nahlédl přes ostnatý drát koncentráku, co se v Německu děje, jak se tam žije a myslí, ten jistě chápe, že není rozdíl mezi němečtívím a nacismem. ...Není Němců dobrých, jsou jen špatní a ještě horší.“¹⁴⁴

„Bestialita a vandalství, jehož se Němci v poslední chvíli dopustili v Praze i na venkově – a jehož se ještě později po pražské revoluci dopouštěli v městech našeho pohraničí –

¹⁴² STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 104

¹⁴³ 3.8.1945 – Protokol o schůzi se zástupci OSK záp. Čech v Plzni ; NA, f. ZÚ-R, kart. 886; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 351B

¹⁴⁴ HERBEN, I.: *Ďábel mluví německy*, novinář ČSNS – články mezi srpnem a prosincem 1945, Praha; Drtina, Prokop – Herben, Ivan: *My a Němci: Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Praha 1945 (Knihovnička „Duch národa“, sv. 4), s. 3–22., In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 400H

sama nám naznačují, co je a co musí být prvním naším úkolem při zakládání našeho nového života: vyčistit republiku celou od Němců. ...Ale abychom tohoto cíle dosáhli, musíme začít s vyháněním našich Němců z našich zemí důsledně a důkladně, před ničím se nesmíme zarazit a zaváhat. ... Je jen na nás, na naši vládu, na našich politických stranách a celé naší veřejnosti, abychom skutečně postupimské usnesení prakticky do všech důsledků provedli. ... Všechny zkušenosti z posledních šesti let i z posledních šesti měsíců od květnové revoluce nám ukazují, že se už nemůžeme vrátit ke své původní národnostní politice. My prostě nemůžeme vůbec s Němci žít pohromadě v jedné zemi a v jednom státě. Mezi námi nemohou Němci už žít a chodit, protože po nabyté krvavé a bolestné zkušenosti nemohli bychom si být už jisti, že mezi námi nechodí vražedci. Jeden z nás musí z této země pryč – buď Němci nebo my – ale protože je to země česká a protože my jsme zvítězili, musí pryč Němci.“¹⁴⁵

Ozývaly se také velmi často hlasy, že Němci musejí být internováni ve zvláštních táborech a ne se volně pohybovat ve svých bydlištích. To naráželo na přítomnost americké armády, která nic podobného nehodlala dovolit. „Zatímco Rusové svými ústředními orgány Němce internují a zkoumají rovněž úředními politickými orgány jejich minulost, my Němce z internačních táborů propouštíme – a stačí k tomu soukromý názor venkovského sekretáře, nikomu neodpovědného, některé ze dvou politických stran.“¹⁴⁶

Spojenecká kontrolní rada přijala 20. listopadu 1945 novou variantu odsunu Němců. Zástupci v SKR stanovili celkové německé obyvatelstvo, které mělo být odsunuto do Německa. S odsunem se mělo začít v prosinci 1945 a vrcholit měl v květnu a červnu roku 1946. Z ČSR mělo odejít 2,5 mil. Němců, z toho 750 000 do sovětské zóny a 1 750 000 do americké. Předseda vlády Fierlinger uvedl: „že se nám podařilo plně prosadit naši thesi v otázce odsunu Němců.“¹⁴⁷ Právně zakotvený, velmocemi podpořený odsun Němců

¹⁴⁵ DRTINA, P.: *Musíme využít historického vítězství*, novinář ČSNS – články mezi srpnem a prosincem 1945, Praha; Drtina, Prokop – Herben, Ivan: *My a Němci: Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Praha 1945 (Knihovnička „Duch národa“, sv. 4), s. 3–22., In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 400H*

¹⁴⁶ HERBEN, I.: *Národ, nikoli strany*, novinář ČSNS – články mezi srpnem a prosincem 1945, Praha; Drtina, Prokop – Herben, Ivan: *My a Němci: Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Praha 1945 (Knihovnička „Duch národa“, sv. 4), s. 3–22., In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 400H*

¹⁴⁷ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 111

z Československa mohl začít. V pohraničí se nacházelo k 9. prosinci 1945 1 918 181 Němců a 1 730 956 Čechů a ostatních Slovanů.¹⁴⁸

V prosinci Sověti zastavili přijímání Němců z ČSR do své zóny. Byli přijímáni jen antifašisté. Sověti argumentovali, že za celou dobu od konce války přijali do své zóny na 750 000 Němců z Československa a tím Rusové považovali svou povinnost za splněnou.¹⁴⁹

3. 5. 3. Postavení Němců na konci roku 1945

Po letních měsících roku 1945 se rozšířila nařízení vůči Němcům. Pro Němce z Mariánských Lázní se symbolem nové internace stala plochá dráha, kde byli vězněni nacisté a příslušníci německých pořádkových sil. V prostoru kolem letiště se vytvořil obrovský tábor určený pro rychlý odsun Němců. Pracovní nasazení se týkalo všech mužů od 14 do 60 let a žen od 15 do 50 let. Toto nasazení řešil dekret prezidenta republiky z 19. září 1945 (č. 71 Sb.).¹⁵⁰ Od pracovní povinnosti byli osvobozeni jen ti, kteří měli osvědčení o státní spolehlivosti, či ti, kteří zažádali o navrácení čs. občanství. Okresní správní komise mohla přidělovat na práce Němce kamkoliv (do odchodu Američanů to mohlo být pouze v rámci jejich zóny v ČSR). „*Tam (letiště) sbírali ty Němce, kteří i šli na práci do vnitrozemí.*“¹⁵¹ Po listopadu roku 1945, kdy odešla americká a sovětská vojska z ČSR, byli muži z Mar. Lázní nasazováni většinou do mostecko-falknovského (sokolovského) uhelného revíru. Toto nasazení měl na starosti Okresní úřad ochrany práce, který byl řízen Okresní správní komisí (později ONV) Mar. Lázně.¹⁵² Od 1. 9. 1945 byl předsedou MSK ve městě zvolen komunista Bohumil Kuželovský, který byl později i ve funkci MěNV Mar. Lázně.¹⁵³

Další opatření přišla na podzim. Týkala se omezení pohybu, nákupní doby, návštěv lékaře, atd. Dále se podporování Němců a styk s nimi se českému obyvatelstvu přísně

¹⁴⁸ tamtéž; str. 114

¹⁴⁹ tamtéž; str. 113

¹⁵⁰ tamtéž; str. 118

¹⁵¹ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹⁵² 22.7.1946- ONV Okresnímu úřadu ochrany práce ve věci slučování rodin pracovních nasazených Němců; SOKA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 784, kart. 348

¹⁵³ Hamelika: internetová stránka: <http://www.hamelika.cz/starostove/starostove1.htm>

zakázal. Německý jazyk se nesměl objevovat jak psaný na budovách, tak ve veřejném styku mezi lidmi. „*Museli jsme mluvit potichu. Nejhorší bylo, že tady ve městě bylo hodně vídeňských Čechů. Já jsem tenkrát stála u Bati s kamarádkou a říkám jí německy: podívej se, to jsou hezké boty. A nějaká ženská stála za tou kamarádkou a říká: holky my jsme v Československu, my nejsme ve Vídni, mluvte česky!*“¹⁵⁴

4. října 1945 ministerstvo školství upravilo školní docházku německých dětí. Mohly být přijímány jen do českých škol a vyučovací předměty byly výlučně jen v češtině. „*Bylo mi sedm let a musel jsem chodit v Teplé do české školy, pak jsem šel s bratrem a maminkou do odsunu.*“¹⁵⁵ Bohoslužby v němčině byly omezeny a záleželo na místní správě, zda je povolila. Proti některým církevním činitelům zasáhly bezpečnostní orgány z důvodu podvratné činnosti. Takový případ byl i v klášteře Teplá u Mar. Lázní. Začátkem září se v klášteře údajně našly vysílačky a zbraně. Opat Möhler byl obviněn za údajné záškodnické akce proti republice a byl zajištěn.¹⁵⁶ Do jaké míry byla obvinění pravdivá, se nedá již dnes ověřit. „*Stěhování Němců. Nejprve NSDAP, pak inteligence, živnostníci a sedláci. Američané uvolnili lágr. První do lágru půjde opat a kněží kláštera tepelského, kteří odmítli přijímat české zaměstnance. (Americký kapitán nemá proti tomu námitek). Státní pruská knihovna (40 vagonů knih, 1,5 milionů svazků) uložená v klášteře měla být podle rozkazu velitele 16. divise odvezena do Říše. Přednosta dráhy však dostal od nás rozkaz, nepřistavovat vagony.*“¹⁵⁷ Takto informoval zástupce OSK Teplá o situaci v klášteře na konci léta 1945.

Američané stále zasahovali do rozhodnutí místních orgánů ve prospěch německého obyvatelstva. V listopadu se situace pro Němce velmi změnila a to k jejich neprospěchu. Tento měsíc odešla americká vojska z Mar. Lázní a začátkem prosince již na území ČSR se nenacházela ani jedna americká jednotka. „*Nastala panika mezi německými slečnami, které byly od mnoha Američanů rozhýčkány. Po odchodu amerických vojsk budou tyto slečny počítat s holou skutečností, to jest, budou muset do práce.*“¹⁵⁸ I Němci v Mar. Lázních zažili velkou změnu přístupu k nim po odchodu amerického vojska. „*To bylo v roce 1945 a*

¹⁵⁴ Rozhovor s J. Trojánkovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹⁵⁵ Rozhovor s H. Kasperem vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹⁵⁶ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 121

¹⁵⁷ 3.8.1945 – Protokol o schůzi se zástupci OSK záp. Čech v Plzni ; NA, f. ZÚ-R, kart. 886; In: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951/II.1, Dokumenty na CD, dok. 351B

¹⁵⁸ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 129

obsluhuju a nejednou se tady objevil jeden chlap, Čech, přišel s ženskou. Tak chtěli maso a tak já jim to dám a najednou říká: jak jsem to napočítala? No říkám: tady to máte, tohleto telecí, tady máte lístky za to, taky vepřový, taky jsou kosti a tady je cena. A on tak stál a ukázal mi revolver. A říká: Tohle je ještě pro vás. Pak odešel a ani nezaplátil.“¹⁵⁹ Paní Vildová, která prodávala v té době v krámě, byla Němkou, která dostala prozatímní osvědčení o čs. občanství a tak nemusela nosit pásku. V prosinci jí právě nařízení o nošení označení Němců dostalo do věznice. „Bylo to na Vánoce roku 1945 a jela jsem se svým mužem (Čechem) do Černošína, za rodičemi, abych alespoň si maminku na Vánoce vzala domů. A pak jsem šla se projít Černošínem a potkávala jsem mé známý. Stál tam pan Komst, ředitel školy a říkal mi: Kde jsou ty časy? A já: Jo kde jsou. Pak tam byl pan Ziege, lékárník a s ním jsem si taky povídala. No a tam na náměstí, jak byl Rathaus, tam byla restaurace a kino. Tam stál listonoš, jeden takovej hajzl a jeho kluk, on byl kasl (postižený), ten byl u Hitlerjugend, ale byli to Češi. A najednou říkají ke mně: hele ta taky je Němka. A já nic neříkala, protože jsem nenosila pásek. Ale oni věděli, že jsem s Čechem. Pak mě chytli dotáhli mě do patra hospody a posadili na židli. Já chtěla napít vody a ten hajzl mi jí nechtěl dát. Pak tam byl jeden policajt a řekl mi: Jdeme! A já: Prosim vás, pustě mě se rozloučit domů. On: Neexistuje. Pak mě naložili do auta a já tam seděla a říkala jsem si, že mě asi dají na Pankrác. Odvezli mě do Stříbra, kde bylo vězení, dnes je tam mlíkárna. Tam jsem musela odevzdat všechny věci, co jsem na sobě měla. Pak jsem šla na nějaký ten příjem a já nemohla ani chodit, byla jsem psychicky vyřízená a ani jsem nevěděla, proč tam jsem. Uložili mě do cely a ráno v šest budíček. Šla jsem na práci. Jedni šli do mlékárny, jedni tam a jiní po krámech. Já jsem šla k nějakému Židovi do železářství. A večer nás zase sbírali. Ve věznici mi řekli, že tam byla za mnou maminka a přinesla mi věci. Ona šla 12 km pěšky a přinesla mi ručník, kartáček, svetry. Další den mě už neposlali ven, jelikož jsem byla na pokraji psychického zhroucení. Tak jsem uklízela ty cely a chodby a do prstu jsem si vrazila třísku. A měla jsem v tom hnis. Pak se mi po těch dvou dnech udělalo špatně a probudila jsem se na marodce. Tam mi řezali ten prst bez umrtvení. A furt mi dávali nějaký injekce. Já byla smířená, že tam umřu, ti lidé, co leželi kolem mě umírali. Najednou přišel, nevím kdy, ten dozorce a že mám návštěvu. To byl ten můj. Byl zděšený, jak vypadám a já mu řekla, že když tam budu ještě dva dny, tak umřu. A on v Mariánkách sepsal petici mezi Čechy a dali jí na výbor a pan Tittelbach (později místopředseda MěNV) si pro mě do toho

¹⁵⁹ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archívu autora

Stříbra přijel. Vytáhl mě odtamtud, ale musela jsem tam všechno nechat a i to zlato, co jsem měla, jako prstýnky a řetízky. Ale nevím, za co jsem tam byla. ¹⁶⁰

Příprava k odsunu byla na konci roku 1945 již dokončena. Prostor letiště Skláře se přeměnil v obrovský internační a sběrný tábor pro německé obyvatele mariánskolázeňského okresu. Tábor do té doby sloužil pro říšské Němce a před koncem války pro utečence z východu. Od počátku roku 1946 se začal pomalu plnit sudetskými Němci. Ti ztratili již veškeré naděje na to, že by se Chebsko stalo součástí Německa. 10. ledna 1946 se v táboře nacházelo na 1605 říšských Němců a již prvních 260 sudetských Němců určených k odsunu. ¹⁶¹

3. 5. 4. Osídlenci a jejich první dojmy z mariánskolázeňska

Mariánské Lázně a okolí v roce 1945 začaly být osidlovány Čechy z vnitrozemí. Mnoho Čechů a Slováků zde usídlených nebylo pouze z území Československa. Mnoho lidí přicházelo z Vídně, z Volyně a Češi ze slezské oblasti bývalé Říše. Místní Němci tyto Čechy nazývali „Böhmen ausflüge“. Vídeňští Češi si mohli vybrat nové bydliště v Brně, Liberci, Olomouci nebo právě v Mar. Lázních. ¹⁶² „*Oni tenkrát vyzvali, Beneš, že tady je to volný, abychom sem přišli. To víte, bylo to český srdce, abychom sem přišli, že tady je všechno volný a abychom to tady jako převzali, tím hold nás nachytali a nejhezčí bylo, že ti co nám to nabízeli, ti sem nejeli. Ten, co to ve Vídni organizoval, ten se jmenoval Mastný. Ten přišel, a pak hned odešel zpátky do Vídně. Škoda, že jsme nešli do Brna. Tam je to blíž k Vídni, ale Mariánky byly nádherný, po bojích ani známky. Ale mluvili jsme německy mezi sebou, co z toho asi mohlo bejt. Tady neviděli rozdíl mezi Rakouskem a Německem, to jim nešlo do hlavy. Zakazovali nám mluvit německy a Krista (autorova babička a narátorky kamarádka – taktéž z Vídně) ta tady zkusila moc, protože když kolikrát něco mluvila a ona to říkala špatně, tak se jí vysmívali.*“ ¹⁶³ Mnoho těchto Čechů odchází zpět do Vídně. Vláda

¹⁶⁰ Rozhovor s T. Vildovou vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archívu autora

¹⁶¹ 10.1.1946- Denní hlášení – sběrné středisko „Letiště“ Mar. Lázně; SOKA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 783, kart. 345

¹⁶² ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Příbram 2012, str. 323

¹⁶³ Rozhovor s J. Trojánkovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

si myslela, že polovina Čechů z Rakouska, kterých bylo na 80 000, se přesídlí do českého pohraničí. Ta se 23. května 1945 usnesla o přestěhování Čechů z Vídně a v tomto městě založila Československý ústřední komitét.¹⁶⁴ Hned toho dne zaslala čs. vláda dopis sovětskému vojenskému veliteli Vídně, ve kterém žádala o pomoc při reemigraci rakouských Čechů do ČSR: „... v Rakousku a hlavně ve Vídni, se nalézá 80 000 Čechů ti mohou býti posíláni přes město Znojmo, které může sloužiti za středisko repatriantů z Rakouska.“¹⁶⁵ Ve skutečnosti do Československa přišel zlomek. I tak se Mariánské Lázně staly, vedle Brna, centrem vídeňských Čechů v ČSR.

Dále sem přicházeli lidé ze Slovenska, volyňští a slezští Češi. Ti většinou osidlovali okolní vesnice. Mnoho Čechů do města přicházelo kvůli podnikání. Mnozí z nich si vzali do národní správy hotely a penziony a čekali, že zde zbohatnou díky věhlasnému lázeňství. „No strejda si tady zařídil chodskou cukrárnu. No a to byl první barevnej neon, kterej tady v Mariánkách byl. Tam chodili Němci, ti byli hodně na sladký, jo tak a hlavně na chodský koláče a oplatky. A maminka si udělala vedle krám, papírnictví to bylo. Ještě před tím měla na starosti zdejší zoologickou zahradu, ale zvířata tam skoro nebyly, jelikož Němci postříleli, co se dalo, ty malý koničky a tak to pokradli sedláci.“¹⁶⁶

Mnoho nově příchozích mělo za svůj cíl pouze osobní zisk. Mnoho Čechů, kteří byli nějak napojeni na bytový referát města, či finanční úřad, přišlo k velkému majetku v podobě přidělených bytů, či celých domů. „To přišli nějací Hánovi, ti sebou neměli nic. On pak šel dělat na berňák, tak my jsme věděli, ze který strany vítr vane. On věděl, jaký byty jsou uzavřeny po Němcích, tak tam přišel, otevřel všechno, měl komplet nábytek, ložnice, obývací, kuchyň, všechno komplet. Koupelnu, klavír, ti si nic nekoupili.“¹⁶⁷ „Sem když jsme přišli do toho bytu, tak to všechno bylo prázdný. A nejhorsí bylo, že to byli nějací Rakušáci, co sem přišli, všechno vybrali a odešli zpátky do Vídně. A o poschodí níž, tam byl nějaký Chlebl a ten bral koberce a takový věci a ten taky, byl za chvíli pryč v Praze.“¹⁶⁸

¹⁶⁴ 23.5.1945 – Praha, Zápis o 21. schůzi první čs. vlády NF; NA, f. 100/24, sv. 137, a. j. 1494, In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Příbram 2012, str. 322

¹⁶⁵ 23.5.1945 – Praha, Dopis předsednictva čs. vlády do Vídně; NA, f. RKRČS, karton 1, In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Příbram 2012, str. 323

¹⁶⁶ Rozhovor s J. Vydrou vedl M. Fejtl, 5.7.2012, v archívu autora

¹⁶⁷ tamtéž

¹⁶⁸ Rozhovor s J. Trojánkovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

Svízelná situace byla pro smíšená manželství. Z počátku byli jak Češi a Češky ve smíšeném manželství házeny do jednoho „pytle“ s ostatními Němci a nově příchozí Češi se dopustili proti těmto lidem mnoha příkoří. *„Prarodiče (Němci) měli dům, který se zalíbil jednomu úředníkovi z městské správy, Čechovi a ukázal si na něj. Tak se museli přestěhovat do menšího a dům byl jim zabaven. Ale moje babička byla prohlášena za Němku a musela dokazovat dlouho, že je Češka. A pak, když to dokázala, tak jim byl ten dům vrácen. ... Ty lidi, co sem přicházeli, dostali dům přidělené za hubičku a žili si v tom dále.“*¹⁶⁹

3. 5. 5. Politické poměry ve městě

Poválečný vývoj v pohraničí určovala především Komunistická strana Československa. Jelikož komunisté v první poválečné vládě získali důležitá ministerstva, jako zemědělství, vnitro, školství a osvěty, informací a ochrany práce a sociální péče, měli takto vliv nejen na způsob převzetí moci do českých rukou v pohraničí, tak na osidlování konfiskovaného a německého majetku. 17. července 1945 byl zřízen Osidlovací úřad, který vedl komunist Miroslav Kreysa. KSČ díky této personální obsazenosti určovala dynamiku odsunu, tak i osídlení. Komunisté také byli nejvíce radikální ve věci rychlého odsunu většiny Němců z republiky, což jim připisovalo u voličů důležité politické body. Tři osoby v KSČ zastávali pro pohraničí důležité posty: J. Koťátko koncipoval hlavní úkoly zemědělského osídlení, M. Kreysa se zabýval nezemědělským osídlením a B. Steiner, který se zabýval propagandou osídlení v duchu KSČ.¹⁷⁰ Komunisté tak v pohraničí získali silné postavení oproti dalším stranám Národní fronty.

Mariánské Lázně nebyly výjimkou z pohraničních měst. I zde od počátku měla velký vliv KSČ. 1. září 1945 byl předsedou MSK zvolen Bohumil Kuželovský, který působil ve funkci předsedy Místní osidlovací komise. Zde je vidět silná provázanost mezi místní samosprávou, osidlovacím programem a komunistickou stranou. Kuželovský byl samozřejmě členem KSČ a předsedou místní stranické buňky. Okres Mar. Lázně byl silnou baštou KSČ v kraji. *„V Karlových Varech je nedostatek soudruhů a je to velmi citelné.*

¹⁶⁹ Rozhovor s K. Vavříkovou vedl M. Fejtl, 14.10.2012, v archívu autora

¹⁷⁰ ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky, 2012, str. 180

Nejlepší okres kraje jsou Mariánské Lázně.“¹⁷¹ Na zdejší silnou převahu komunistů nevzpomíná dobře vídeňská Češka, Jana Trojánková: „*My jsme byli katolíci a tady byli samí komunisti a tak nás chtěli vyštvat ven, oni byli fakt hnusní, hlavně vůči tátovi.*“¹⁷² Na jaře roku 1946 proběhly první volby do Národního shromáždění obnovené republiky a v okrese Mar. Lázně se na prvním místě umístili komunisté s 2992 hlasy, druzí národní socialisté s 2112 hlasy, třetí sociální demokraté s 674 hlasy a poslední byli lidovci s 560 hlasy (z 6363 voličů). 26. května byl Kuželovský zvolen prvním předsedou Městského národního výboru.¹⁷³ KSČ se tak stala určující silou ve městě na dlouhých 45 let.

¹⁷¹ červen 1945 – Zpráva B. Steinera pro ÚV KSČ o cestě do pohraničí; NA, f. 23, a.j. 301, fol. 1-6, In: ARBURG, STANĚK; *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, Díl II, 1., Středokluky, 2012, str. 597

¹⁷² Rozhovor s J. Trojánkovou vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹⁷³ Hamelika: internetová stránka: <http://www.hamelika.cz/starostove/starostove1.htm>

3. 6. Rok 1946, rok odsunu

Na začátku roku došlo k dlouho očekávanému organizovanému odsunu Němců z československého území. Počítalo se s tím, že odsun bude skončen již v srpnu roku 1946. Němci byli rozděleni do několika skupin od nejméně potřebných pro republiku, po specializované pracovní síly, které měly být odsunuty, co nejpozději. Zajištění odsunu prováděl Osidlovací úřad ve spolupráci s ministerstvem vnitra, místními výbory a armádou, která měla na starost dopravu Němců za hranice. Sověti stále odmítali přebírat Němce do své zóny v Německu, a tak byli tito lidé odváženi zejména do americké okupační zóny. Mariánské Lázně se staly jakousi „výkladní skříní“ odsunu Němců z ČSR. Právě odtud vyjel první oficiální transport. A nejen to.

3. 6. 1. Do zahájení sezóny musí být lázně české!

24. ledna 1946 vyjel z mariánskolázeňského nádraží první transport řádného odsunu Němců v Československu. Byl sestaven převážně ze starých lidí, žen a dětí v počtu více než 1000 osob, rozmístěných do 32 vagónů. Tento transport odjel do Domažlic a dále do americké okupační zóny. Lidé museli být vybaveni doklady a transport měl vyhotoven jmenný seznam. Němci museli projít osmidenní karanténní lhůtou ve sběrném středisku, které bylo pro okres Mar. Lázně na letišti Skláře v blízkosti města. Jelikož byl organizovaný odsun prováděn především do amerického okupačního pásma, Američané věnovali pozornost vybavení Němců. Odsunové osoby si mohly vzít sebou zavazadla o hmotnosti 30 – 50 kg, teplé osobní a ložní prádlo, náhradní šatstvo a obuv, příkrývku a nejnnutnější kuchyňské nádobí.¹⁷⁴ Dále potraviny na tři dny od přechodu hranic. Podle směrnic měla každá osoba dostat 1000 RM, ale ze záznamů okresní správní komise Mar. Lázně je zřejmé, že tato částka byla poloviční, tzv. 500 RM na každou osobu.¹⁷⁵ 10. května odeslala OSK Mar. Lázně sběrnému středisku přesné znění, jak má transport Němců vypadat, podle představ amerických okupačních představitelů a ministerstva vnitra. Jako nejdůležitější se jeví nařízení, které nařizovalo, že rodiny se mají odsunovat společně. To

¹⁷⁴ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 172

¹⁷⁵ 2.8.1946-Vývoz marek Němců, jmenné seznamy; SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 649, kart. 49

znamenal, že pokud muži, kteří byli přiděleni na práci do sokolovko-mosteckého revíru, se měli okamžitě vrátit a být odsunuti se svou rodinou. To se týkalo i těch, kteří byli ve vazbě. Na území okresu se také nacházelo stále velké množství říšských Němců. Ti, kteří pocházeli z americké okupační zóny, mohli být zařazeni do transportu, ale odděleně od sudetských Němců. Ze záznamů sběrného střediska je patrné, že do odsunu byli zařazováni i Němci pocházející z britské a francouzské zóny. Těmto lidem se také měli ponechat vkladní a šekové knížky, které byly psané na nějakou finanční instituci sídlící na území starého Německa. Sudetští Němci zde museli veškeré finanční úspory zanechat. Od 1. května se vlaky sestavovaly pouze z vagóny UNNRA, které se již nevracely na čs. území. Němci si tak museli ze svého majetku zajistit hygienické a další pomůcky na cestu. Čs. strana nechtěla Němcům nic dát ze svého a tak i kýble na vodu si museli odsunutí zajistit sami.¹⁷⁶ Je paradox, že ty vagóny UNNRA, které přivážely do ČSR materiální pomoc, na cestě zpět odvážely Němce z republiky.

Vzpomínky lidí na odsun nejsou tak strohé, jako čísla z oběžníků a nařízení z ministerstva. Paní Vildová vzpomíná na odsun svých známých a příbuzných velmi špatně. Zůstala v Mar. Lázních sama. *„No přišli do bytu a oni se museli do půl hodiny oblíct a jít. Zamkli byty, zaplombovali je a museli na letiště a tím byl konec. Když přišli za mnou do krámu a věděli, kdy mají už termín, jedni za měsíc, jiní za dva, tak vždycky přišli a říkali: Rézinko, my už jdeme, tady my máme lístky, my vám je tady necháme. Tak jsem jim dala maso bez peněz a lístky mi nechali. Pak jsem je neviděla, protože šli do toho sammerlagru. Bylo to krutý, ze všech stran to bylo krutý. 10. července přišla za mnou má maminka z Černošína. Ona vždy mi přišla vyprat a pomoci do práce. A řekla mi, že jde to transportu. A pak šla zpět do Černošína. A ta poslední cesta, to jsem šla já s ní až do Sklářů. A říkala jsem jí: Mami teď se vrátím a možná tě někdo sveze. Ona: Nemusíš mít strach, já to došlápnu domů. To bylo naposledy. A tu noc 10. července jsem stála u okna a brečela. Říkala jsem si, že asi teď možná projíždějí Mariánkama. A pak byli někde dál za Klingentálem. Maminka mi pak vyprávěla, co tam zkusili a ani jsem to nechtěla ani slyšet. Já v té době byla těhotná a v září jsem porodila dceru. A mů rodiče chtěli, abych jela s*

¹⁷⁶ 10.5.1946- OSK ML sběrnému středisku, změny v opatření odsunu do AOZ; SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 783, kart. 345

nima. Říkali: Rézi, kommt mit, kommt mit. A já říkám: Já nejdu, oni by mi tam pak říkali česká, no to nebudu vyslovovat. Zůstala jsem tady sama.“¹⁷⁷

„My jsme se nastěhovali do vily Eva, to měla kdysi nějaká židovka. A dole ve sklepě byly byty, tam bydlela jedna stará paní, to byli všechno sudeťáci. A když přistavěli ty hytláky, tak maminka a já, jsme šli tu starou babičku tam doprovodit na nádraží. Tam je naložili a odváželi odsad' a některý, jako tady v Butterfly, tam byl žid'ák ten tam měl cukrárnu, ten musel taky a šup a odsunuli ho. No oni to brali hlava nehlava. Oni se s tím nemazlili. Mohli si vzít jen to, co se jim vešlo do lajtuchu. Nějaký to zlato, co měli na sobě, nejdůležitější papíry, jinak tady všechno musel nechat, jako obrazy a to.“¹⁷⁸

První poválečná lázeňská sezóna se blížila a do toho docházelo k odsunu většiny německého obyvatelstva z okresu. Místní správní komise hleděla na protiněmecká nařízení s určitou nelibostí, jelikož by to mohlo narušit pokojný a mírumilovný vzhled lázní v očích návštěvníků. Proto se rozhodla 16. dubna 1946 zaslat na Okresní správní komisy žádost, aby Němci po dobu lázeňské sezóny nenosili viditelné označení, tzv. bílou pásku s černým „N“. „... dosavadní označení Němců bílými páskami by nebylo v době lázeňské sezóny vhodné, neboť přítomnost většího počtu Němců by mohly vzbuditi obavy některých hostů o osobní bezpečnost a také zahraniční hosté by mohli mítí dojem, že lázeňský provoz bez Němců není možný.“¹⁷⁹ Okresní správní komise odpověděla na tuto žádost o zrušení povinnosti nošení bílých pásek razantně. „Povinnost Němců nositi bílé pásky zavedena byla v zájmu celonárodním po jistě důkladném uvážení všech důvodů pro i proti. Opatření toto bylo zavedeno jednotně v celém pohraničí a sice již v době, kdy v pohraničí byly ještě spojenecké armády, které k tomuto opatření daly svůj souhlas. Nevzbuzují-li nelibost v cizině naše opatření vůči Němcům, není jistě důvodu, aby opatření tato byla byť i jen po určitou dobu měněna. Důvod, že by zahraniční hosté mohli mítí dojem, že lázeňský provoz není bez Němců možný, odstraní sama místní správní komise zvýšením úsilí, aby do příjezdu zahraničních hostů byl lázeňský provoz zcela v rukou českých a Němci byli z lázeňského provozu odstraněni.“¹⁸⁰ Tím dala okresní komise jasně najevo, že do zahájení

¹⁷⁷ Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 2.11. 2011 a 19.3.2012, v archívu autora

¹⁷⁸ Rozhovor s J. Vydrou, vedl M. Fejtl, 5.7.2012, v archívu autora

¹⁷⁹ 16.4.1946- MSK ML OSK ; SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 784, kart. 348

¹⁸⁰ 11.5.1946- OSK ML – zrušení povinnosti nošení bílých pásek Němci po dobu lázeňské sezóny; SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 784, kart. 348

sezóny by město mělo být „vyčištěno“ od Němců. Transporty místních obyvatel se zvyšovaly a město bylo už na počátku léta roku 1946 zcela české. Lázeňská sezóna byla nazvána „park uprostřed válkou zpuštěné Evropy“. Tento park byl už bez Němců, i když někteří zde museli zůstat.

3. 6. 2. Odsunové středisko „Letiště“

Kolem letiště byly od roku 1939 postaveny dřevěné baráky pro ubytování letců a pozemního personálu místní letecké jednotky. Tento prostor se po válce přeměnil na tábor pro uprchlíky z východních říšských zemí, pod americkou vojenskou správou. Po odchodu amerických jednotek se tábor začal přeměňovat a rozšiřovat pro nadcházející organizovaný odsun většiny německého obyvatelstva okresu. Odsunovým táborem mělo projít na 30 000 místních obyvatel.

Jak bylo výše uvedeno, první transport řádného odsunu Němců, vyjel 24. ledna 1946 z mariánskolázeňského nádraží. Sběrné středisko „letišť“ bylo rozděleno na dva tábory. Jaký byl rozdíl mezi těmito tábory, není znám. Cesta Němců do sběrného tábora byla většinou pěšky. Někteří Němci z okolních obcí museli ujít mnoho kilometrů v koloně do tábora, který se nacházel na samém okraji okresu. 10. ledna začal velitel tábora, strážmistr Ladislav Dudek, psát denní hlášení o počtu lidí v táboře. Toho dne již v táboře bylo 1880 lidí, z toho 733 dětí a 19 těhotných žen. Většina z těchto lidí byla říšskými Němci, nebo sudetskými Němci určenými k rychlému odsunu z okresu (těch bylo 260). Od tohoto data začaly do tábora proudit kolony sudetských Němců z mariánskolázeňského okresu. Němci zde byli internováni cca jeden týden, než šli do transportu. V této době prošli nařízenou karanténou, prohlídkou osobních věcí, zjištěním totožnosti a povolání odsunutých pro Spojence. Většina zdejších transportů odjížděla do americké okupační zóny, ale co se týče říšských Němců, ti byli z této zóny posíláni do svých původních bydlišť. Vlaky odjížděly z Mar. Lázní jedenkrát týdně. Na jaře se transporty zrychlily, jelikož československá společnost a vláda kladla velký důraz na rychlé vypořádání se s Němci. Vlakový transport

byl obsazen většinou 1200 osobami. Internační tábor měl kapacitu cca. 2500 osob.¹⁸¹ Vždy po odjezdu jednoho transportu, byl tábor okamžitě naplněn pro přípravu dalšího transportu.

Paní Vildová na organizovaný odsun vzpomíná: *„To byla doba, kdy jsem chodila s mým prvním manželem. No a to jich hodně odešlo. Ten, ten a ten šel, pak sbírali ty lidi na letišti na odsun. To přišli do bytu, za půl hodiny se museli oblíct a jít. Zamkli byty, zaplombovali a museli na letiště a s nimi byl konec. Jeden můj známý, bylo mu 16 let a měl malýho králíčka. Oni bydleli naproti nádraží, tam dole měli kůlnu a tam měl malýho králíčka. No a pak přišli a ven. On říkal tomu vyhazovači: Meine kleine Kanichen möchte mit dem (můžu si vzít toho máho malýho králíčka). Nein. No druhý den potom se ten kluk tam vrátil, nějak utekl a chtěl si ho ukrást. A králíček tam ležel mrtvej. No a pak jeli, byli napěchovaný, jako dobytek. To vím, to je pravda. Vedle sebe i mrtvý mezi něma. Někteří to nepřežili, stesk a to, infarkt některý.“* Pan Horst Kasper byl jako malý odsunut ze sousedního okresu Teplá: *„My jsme byli tři neděle v dobytkovém vagóně. Jednou za den jsme dostali vodovou polívku s řepou nebo bramborem.“*¹⁸²

Celkově bylo z republiky v roce 1946 vysídleno 2 200 000 Němců. 1 446 059 do americké zóny a 786 482 do sovětské zóny.¹⁸³ Takové množství lidí bylo pro zničené Německo vysilující. Tito lidé neměli kde bydlet, většina neměla práci a jejich existenční podmínky byly zoufalé. Z Německa posílali vysídlenci dopisy těm, co ještě v ČSR zůstali: *„Přicházeli první dopisy od lidí, kteří šli první do odsunu. Pokud můžete zůstat, zůstaňte, psali ti lidé. Nás tady v Německu, tam v Reichu, nikdo nechce. Říkají nám, že jsme čeští cigáni. No takhle to bylo. A tak byli odsunuti na první nádraží za hranice. A odtud se vydávali, jak bych to řekla, tam jsou takový selský usedlosti a tak kdo se kam dostal a našel si tam místo. No to mi taky jeden pán z Ulmu vyprávěl a ten vystřídal vlastně tři takový sedláky, než se dostal do Ulmu, kde žije dodnes.“*¹⁸⁴ Odsunutí Němci si museli na druhé straně hranice vybudovat svou vlastní novou existenci.

Na jaře 1946 přijela do Mariánských Lázní delegace britských poslanců. Ta se měla přesvědčit, že odsun Němců se provádí lidsky, humánně a bez násilí. Poslanci se byli

¹⁸¹ 1945 - 1947- denní hlášení: sběrné středisko „Letiště“; SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 783, kart. 345

¹⁸² Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 2.11. 2011 a 19.3.2012, v archívu autora

¹⁸³ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 172

¹⁸⁴ Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14. 10. 2012, v archívu autora

podívat v odsunovém středisku „letišť“, které se pro tento čas stalo „výkladním“ střediskem odsunu. Čs. filmový týdeník přinesl dlouhou reportáž z této návštěvy. Jsou to jedinečné záběry tohoto střediska, jelikož jakékoli filmování, či focení takových míst v republice, bylo přísně zakázáno ministerstvem vnitra. Na Hlavní třídě byla otevřena výstava „Proč je nechceme“, aby snad nikomu z nově příchozích Čechů, nebylo Němců líto.¹⁸⁵ I pro Němce byla tato výstava určena, jako odpověď na to, proč musejí odejít z republiky.

Mariánské Lázně se na jaře chystaly na svou první poválečnou sezónu, která měla být poprvé v historii v českých rukách. A tak město ve spolupráci s okresem a osidlovacím úřadem „tlačily“ na to, aby Němci byli z města, popř. celého okresu, co nejdříve odsunuti. Nepovedlo se. Sezóna začala v květnu a v okrese byla téměř polovina sudetských Němců. Zvrat nastal s počátkem léta. V červnu a červenci byli Němci v minoritě vůči Čechům. Ačkoli Spojenci stále více se zdráhali přijímat další transporty, z Mar. Lázní se počet vlaků navyšoval. 4. července 1946 odjel z místního nádraží poslední největší transport místních Němců čítajících 1200 osob. Odsunové středisko hlásilo 5. července 247 osob, z toho 154 sudetských Němců. O den dříve se v táboře nacházelo téměř 1500 osob.¹⁸⁶ Od tohoto data se středisko již nikdy nenaplnilo, což značí, že začátkem léta 1946 byl v okrese Mariánské Lázně ukončen téměř odsun místních sudetských Němců. V říjnu bylo ve sběrném táboře 317 Němců.¹⁸⁷ Byli to zejména ti, kterým byl odsun odložen pro jejich pracovní nepostradatelnost. 1. listopadu 1946 se na celém území okresu nacházelo pouhých 450 Němců. V roce 1930 byl jejich počet 31 622.¹⁸⁸ To znamená, že během půl roku bylo odsunuto 30 000 osob z mariánskolázeňského okresu. Odsunové středisko bylo na počátku roku 1947 zrušeno, dřevěné domy zbořeny a plocha byla upravena do původní podoby a navracena potřebám obnoveného letiště Mariánské Lázně – Skláře.

¹⁸⁵ Archiv České televize – Čs. týdeník z roku 1946

¹⁸⁶ 1945 - 1947- denní hlášení: sběrné středisko „Letiště“ ; SOKA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 783, kart. 345

¹⁸⁷ tamtéž;

¹⁸⁸ viz. příloha: Počet Němců k 1.12.1930 a 1.11.1946

3. 6. 3. Reakce Němců na odsun

Mnoho místních Němců se nechtělo smířit s krutou realitou, že musí opustit své bydliště a zanechat v něm vše, co zde po léta jejich generace budovaly. Osoby určené k odsunu někdy záměrně ničily svůj majetek, ukrývaly cenné věci, aby si je mohly „po svém návratu“ opět vyzvednout. Jak bylo výše uvedeno, mnoho Němců ilegálně překračovali hranice, aby si odnesli sebou veškeré cennosti, nebo opětovně překračovali hranice, aby si alespoň část majetku odnesli. „Mnozí lidé, kteří odcházeli na odsun, tak si některé věci nechávali u rodičů. Třeba na půdě, kdyby náhodou se mohli vrátit, že by si to vzali později a tak. Tak to třeba byly obrazy, koberce veliký, ale i kusy nábytku, se kterými se opravdu nechtěli rozloučit.“¹⁸⁹ Němci mnohdy zapálili svůj dům, aby nepřipadl Čechům. Na to upozorňoval oběžník ministerstva vnitra z 16. května 1946, který stanovil, že viníci mají být dopadeni, zajištěni a urychleně odsunuti, či odsouzeni.¹⁹⁰ „*Táta a my jsme bydleli nahoře a oni bydleli dole. A oni mohli všechno dělat v kuchyni, dostali jídlo všechno. Taky pracovali, no a potom byl ten odsun. Nejhorší na tom byla ta babička s tím dědou, to jsme taky nevěděli a jednou jsme vstali a oni byli pryč. Tak oni šli tenkrát načerno přes hranice. Táta jim pomohl, no a ráno jsme byli vyslýcháni a my jsme o ničem nevěděli. Oni hranice byly nedaleko. Ty mladý, co tam byli, tak museli někam na Moravu na práci. Pracovali a ten kluk říkal, když odcházel: Die komme noch zurück (My se ještě vrátíme).*“¹⁹¹ Mnoho Němců vyhrožovalo v zápalu vzteku a beznaděje, že se jednou opět vrátí. „*No jo brali to s těžkým srdcem. Oni potom vyhrožovali, že se vrátí, že nám to ještě ukážou. Je to pochopitelný, když se museli zapakovat a jít ze svých domovů.*“¹⁹²

Mnoho Němců posílalo v době odsunu různé žádosti na Okresní správní komisy ohledně pozastavení, či vyjmutí z odsunu. Petr Axmann, z Úšovic, žádal, aby jeho syn byl propuštěn z válečného zajetí a zařazen s ním do odsunu. OSK odpověděla, že na propuštění válečných zajatců se nevztahuje nařízení ohledně slučování rodin. Josef Arnold, Němec zaměstnaný ve sklárnách ve Staré Vodě, žádal o propuštění své snoubenky z odsunového střediska. Pokud by se mu nevyhovělo, chtěl být zařazen s ní do odsunu. OSK odpověděla, že snoubenka byla, nebo bude v nejbližší době odsunuta a on, jako odborný zaměstnanec,

¹⁸⁹ Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14. 10. 2012, v archívu autora

¹⁹⁰ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 180

¹⁹¹ Rozhovor s J. Trojánkovou, vedl M. Fejtl, 19. 3. 2012, v archívu autora

¹⁹² Rozhovor s J. Vydrou, vedl M. Fejtl, 15. 7. 2012, v archívu autora

musí zůstat na svém místě. Marie Fischerová z Lázní Kynžvartu žádala okresní úřad o to, aby její vězněný manžel byl propuštěn a odsunut k dceři do Německa, která byla Češkou provdána za místního Němce a nechala se s ním dobrovolně odsunout. Sama Fischerová byla také Češka, tudíž její manželství bylo smíšené. Okresní správa odpověděla takto: *„Oskar Fischer z Lázní Kynžvartu byl zatčen pro členství v NSDAP ... dopustil se zločinného jednání proti ČSR, že dne 23. 9. 1938, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky násilně obsadil poštovní úřad v Kynžvartu, jako poštovní od roku 1934, pod ochranou několika ordnérů a pasivně přihlížel, jak tito přerušili telefonní vedení na zdejší bývalou četnickou stanici. Proto byl lidovým soudem v Chebu odsouzen k 10 letům těžkého žaláře a odpykává si ho na Borech. Jeho manželka Marie, ač rodem Češka, třeba ji považovati za osobu státně a politicky nespolehlivou, smýšlející nepřátelsky vůči ČSR. Sama Fischerová při Henleinovském povstání dne 23. 9. 1938 zbavila české úředníky na poště služby. Dcera Erika je sice po matce Češka, avšak má vychování německé a jako taková se provdala za horlivého nacistu. Doporučuje se udělení povolení k odsunu Fischera a současně se doporučuje odsunutí Fischerové do vnitrozemí, neboť zde stále udržuje styky pouze s německými rodinami, jejichž živitelé jsou zde ponecháni jako specialisté ve sklárně ve Staré Vodě.“*¹⁹³ Cíl paní Fischerové byl splněn, ale ona sama se nikdy neměla s rodinou shledat a byla následně odsunuta do českého vnitrozemí. Žádosti na OSK a později na ONV Mar. Lázně bylo mnoho, ale většina z nich byla rezolutně odmítnuta v duchu kolektivní viny a rychlého „vyčištění“ okresu od německého obyvatelstva.

3. 6. 4. Kdo mohl zůstat?

Skupiny Němců, na které se nevztahoval odsun z republiky, se v roce 1945 velmi často měnily, dá se říci, že se spíše stále více zužovaly. Tři hlavní skupiny, které byly ministerstvem vnitra určeny k výjimce, byly antifašisté, nepostradatelné pracovní síly a osoby ve smíšeném manželství.

Antifašisté měli dostat práva, jako ostatní slovanské obyvatelstvo, ale ve většině případů je postihl stejný osud, jako většiny Němců, pokud nebyli členy KSČ. Po válce vznikaly tzv.

¹⁹³1945-1946- Odsun Němců – seznamy a právní výkazy; SOkA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 784, kart. 348

Antify, antifašistické výbory, které měly pomáhat při přebírání správy a chtěly se i na ní podílet. Nálady čs. společnosti byly tak radikální, že požadovaly, aby i antifašisté byli odsunuti z republiky. Ti pod nátlakem českých orgánů a také vzniklou protiněmeckou situací volili dobrovolný odchod z republiky. Měli možnost si vzít veškerý svůj majetek, kromě financí a cenností, a byl jim většinou určen samostatný transport, kde měli půl až celý vagón pro svůj majetek a mohli cestovat v normálních osobních vozech. Antifašisté se vyskytovali zejména na severu Čech, v průmyslových oblastech se silnou předválečnou členskou základnou KSČ a sociální demokracie. Antifašistou se mohly stát i osoby, které byly v koncentračních táborech, či nějak aktivně vystupovaly proti nacistickému režimu. Museli ale své činy dokázat a mít 3 – 5 českých, či antifašistických osob ke svému uznání antifašistou.¹⁹⁴ V Mar. Lázních nebyla sociální demokracie, ani KSČ nikdy silná a od toho se odvíjel i velmi nízký počet antifašistů ve městě. Byli to pouze jedinci. Terezie Vildová dostala tento průkaz na základě toho, že již před koncem války chodila a stýkala se s místním Čechem a tudíž z toho měla problémy na Gestapu. „*Já jsem byla tehdy s mým později manželem a na tom základě jsem dostala ten průkaz. Oni tomu říkali, jako že byl antifašist. Jo a nemusela jsem nosit ten pásek. No to jsme dostaly my holky, co jsme chodily s Čechy, nás bylo šest, to jsme měly všechny stejně. A až v roce 1948 jsem dostala občanství, to jsem musela na výboru přísahat věrnost republice, a pak jsme se mohli vzít.*“¹⁹⁵ Paní Vildová si musela podat žádost o zachování čs. občanství a tato žádost, tedy její torzo se dodnes zachovalo v chebském archivu (viz příloha). Antifašisté se rozdělovali do tří skupin. První skupina byla ta, která doložila svou ilegální činnost, či její členové byli v koncentračním táboře a ostatní političtí vězni. Do druhé skupiny spadali ti, kteří byli před rokem 1938 v nějaké antifašistické organizaci a poté nevstoupili do žádné nacistické organizace. Třetí skupinou byli lidé, kteří nebyli nikdy nijak organizováni, ale aktivně podporovali např. Čechy, zajatce, či Židy.¹⁹⁶

Další skupinou byly nepostradatelné pracovní síly pro republiku. Nejvíce těchto lidí bylo v průmyslových centrech českého pohraničí, jako Mostecko, či Sokolovsko, tzv. horníci, slévači, skláři, atd. Mnohdy měli lepší životní podmínky, než uznalí antifašisté a bylo

¹⁹⁴ KOKOŠKA, S. a OELLERMANN, T.: *Sudetští Němci proti Hitlerovi, Sborník německých odborných studií*; USD AV ČR, Praha 2008, str. 170

¹⁹⁵ Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archivu autora

¹⁹⁶ KOKOŠKA, S. a OELLERMANN, T.: *Sudetští Němci proti Hitlerovi, Sborník německých odborných studií*; USD AV ČR, Praha 2008, str. 155

leckdy jedno, zda takový pracovník byl, či nebyl aktivní nacist. Československé hospodářství mělo přednost před národní revolucí. Mariánskolázeňský okres neměl žádnou silnou průmyslovou základnu, a tak počet nepostradatelných pracovníků byl i v tomto případě opět malý. Významným podnikem, který potřeboval německé zaměstnance byla sklárna ve Staré Vodě (Glasfabrik Lamberts, později Západočeské sklárny, n.p.). Místní národní správce mnohokrát žádal OSK Mar. Lázně o úlevy pro své německé zaměstnance. Největší počet Němců, kteří zůstali v Mar. Lázních, byli zaměstnanci lázní. Ředitelství Státních lázní a vřidel v Mar. Lázních zaslalo 7. června 1946 Okresní správní komisi seznam 35 německých zaměstnanců, bez kterých by provoz a údržba vřidel nebyla možná. Těchto 35 Němců mohlo, či mělo nařízeno, zůstat ve městě i s celou svou rodinou po dobu, než se najde adekvátní náhrada. *„Ujišťujeme Vás, že jsme si vědomi veškerých národnostních povinností vůči naší Republice a že intervenujeme pouze za osoby, které jsou pro nás svrchovaně důležité. Po skončené sezóně dáme zmíněné osoby Okresní správní komisi k dispozici.“*¹⁹⁷ Mnozí z nich v Mar. Lázních zůstali navždy. *„Tady zůstalo málo Němců, protože tady byli jen jako nějaký profese. Jen ti, co dělali na vřídle a pramenech zůstali.“*¹⁹⁸

Poslední skupinou byli členové smíšených manželství. Většinou české manželky, provdané za Němce odcházely dobrovolně s nimi do Německa, jelikož projednávání o jejich setrvání a celé jejich rodiny v republice se protahovalo, či záměrně komplikovalo. Ale mnozí i přes to zůstali. *„Moje matka se jmenovala Adéla a byla narozena v roce 1919 v Plané. V roce 1949 se provdala za Antonína Nadlera, oba dva byli vlastně německé národnosti a pocházeli ze smíšených manželství, kde jejich matky byly Češky a otcové Němci. Tudíž oni po válce mohli zůstat a nemuseli do odsunu. A k tomu ještě otec mé matky, můj děda, byl stavitelem, tak byl o něj zájem tamějšími poválečnými úřady, tak mu ani odsun nedoporučovaly. I přesto tady v Plané u Mar. Lázní zůstaly čtyři německé rodiny, včetně té naší.“*¹⁹⁹ Musíme si uvědomit, že pro smíšená manželství byla nejhorší doba divokých odsunů, které se konaly na sovětské straně demarkační linie. V té době se nerozeznávalo, kdo je v manželství Čech, či Němec, ale národnost hlavy rodiny byla

¹⁹⁷ 1945-1946- Odsun Němců – seznamy a právní výkazy; SOKA Cheb, f. ONV ML – 248, i. č. 784, kart. 348

¹⁹⁸ Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

¹⁹⁹ Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14. 10. 2012, v archívu autora

směrodatná. V době organizovaného odsunu v roce 1946 se již více úřady zajímaly o problematiku těchto rodin, jelikož na pohraniční oblasti doléhala silné vylidnění.

3. 6. 5. Konec Marienbadu, začátek Mariánských Lázní

Na konci roku 1946 byl odsun Němců z republiky ukončen. Tento rok znamenal pro českou kotlinu největší sociální a demografický předěl v celých jejích dějinách. V celém Německu bylo 2 402 600 sudetských Němců, z toho 1 465 700 bylo v zóně americké.²⁰⁰ V září tohoto roku se na území republiky nacházelo 477 322 Němců, podle vydaných potravinových lístků.²⁰¹ Averze vůči Němcům v pohraničí byla stále značně silná. Němci se stále vraceli přes hranice pro svůj majetek, či pro potraviny. Musíme si uvědomit, že v poválečném Německu nic nefungovalo a životní podmínky zde byly ty nejhorší v Evropě. Mnozí Češi ale těmto Němcům pomáhali, jak bylo již výše uvedeno. Bylo to většinou ze zjištěných důvodů. Novoosídlenci vymáhali důsledné „odgermanizování“, včetně toho používat němčinu na veřejnosti a celkově vymazat vše německé. Němci, kteří odcházeli, stále pevně věřili, že se jednou vrátí. Věřili tomu stejně, jako v konečné vítězství Německé říše. Opět se mýlili.

„Odgermanizování“ se nevyhnulo ani Mariánským Lázním. Již nikdy se nesměl použít název Marienbad, ten měl být zapomenut. Hauptstrasse byla přejmenována na Benešovu třídu, později Odborářů a Čs. armády. Schillerovo náměstí na Mírové, či hotel Café Egerland na hotel Monty, později Leningrad. Vše se muselo přejmenovat, vše zatříit barvou a zapomenout, že Mariánské Lázně byly někdy německé, že Němci toto světoznámé lázeňské středisko postavili a vybudovali. Ti Němci, co zůstali, se museli smířit s touto realitou a na veřejnosti se prostě chovat česky. *„Moje matka a sestra jednou jeli do Mar. Lázní autobusem a ona byla ještě malá, a jak byla zvyklá, že se doma mluvilo německy, tak chtěla něco matce říct německy, tak prostě všichni začali koukat, tak jí matka musela držet*

²⁰⁰ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa*; Naše vojsko, Praha, 1991, str. 227

²⁰¹ tamtéž; str. 216

*ústa, aby na sebe neupozorňovali. Já, když jsem šla do první třídy, v roce 1962, tak jsem byla prostě nazývána německou svíní.*²⁰²

Mnozí z těchto lidí volili z těchto důvodů dobrovolné vysídlení do Německa, které bylo možné do konce 40. let. *„Já jsem tady nechtěla zůstat, byla jsem sama. Měla jsem malou, jí byl rok a půl a rodiče mi stále psali, ať jdu za nima, tam ven. To jsem ještě nebyla vdaná za toho Čecha, to byl táta té dcery a on začal pít. No, tak jsem napsala rodičům a oni pro mě tam našli i práci u řezníka a byt. 20. května 1948 jsem dostala povolení odjet legálně z republiky i s malou. Ale on mě nepustil a přemluvil mě, abych zůstala, tak jsem tady zůstala napořád.*²⁰³ Zdejší Němci, co zde zůstali, byli v naprosté menšině. Ve městě jich žilo pouze 200 z původních 10 000. Nerozuměli mnohdy češtině a zvykům nových obyvatel, kteří sem přicházeli ze všech koutů republiky a i ze zahraničí.

Mariánské Lázně po odsunu Němců přišly o 1 500 obyvatel (stav před rokem 1938). V roce 1949 jich město mělo 8 417 a celý okres, který zdvojnásobil svou rozlohu (po krajské reformě z roku 1949), měl 29 192 obyvatel. V roce 1930, kdy okres byl poloviční, byl počet přes 30 000 obyvatel.²⁰⁴ Mariánské Lázně a celý tento okres se stal příkladem „odgermanizování“. 450 z 30 000 původních Němců zde zůstalo na konci roku 1946. Žádný jiný okres v republice se neblížil k tak absolutnímu odsunu německého obyvatelstva. V sousedních okresech byla situace zcela jiná: v chebském zůstalo 5 920 z 67 546 Němců, v ašském 5 034 z 41 485, v tepelském 1 082 z 24 173, ve falknovském (sokolovském) 12 855 z 56 858.²⁰⁵ *„V Chebu tam jich je ještě hodně těch sudeťáků, tam jich je víc než tady.*²⁰⁶ Důvodem nebyla politická vůle nechat v Mar. Lázních, co nejméně Němců, ale hospodářská a ekonomická situace okresu. Mariánskolázeňsko je a bylo založeno na rekreaci a lázeňství. Zaměstnanci v tomto oboru jsou lehce nahraditelní, a tak nebylo důvodu, proč by Němci zde měli ve velkém počtu zůstat, jako nenahraditelné síly apod. Jiná situace bylo v okresech Aš, Cheb, Falknov atd. Zde byly velké průmyslové závody a zejména hnědouhelné doly, sklárny a hutě. V těchto oborech se náhrada za kvalifikované Němce hledala velmi špatně a tak mohli Němci, i s celými svými rodinami, v těchto

²⁰² Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14. 10. 2012, v archívu autora

²⁰³ Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 2.11.2011, v archívu autora

²⁰⁴ Mapy krajů, Kraj Karlovarský – tabulka rozloha a osídlení krajů, Zeměměřický úřad Praha, 1949

²⁰⁵ viz. příloha: Počet Němců k 1.12.1930 a 1.11.1946

²⁰⁶ Rozhovor s J. Vydrou, vedl M. Fejtl, 5.7.2012, v archívu autora

okresech ve velkém počtu zůstat. Nejvíce jich právě zůstalo v okolí Falknova (Sokolova). Pohraničí se po létě 1946 vylidnilo. Nově příchozí Češi a Slováci nemohli plně nahradit odsunutě obyvatelstvo. Jen v západních Čechách byl úbytek obyvatelstva 420 000, oproti roku 1930.²⁰⁷

Mariánské Lázně se v roce 1946 „zbavily“ téměř všech Němců a první česká lázeňská sezóna mohla pokračovat v hesle „park uprostřed válkou zpustošené Evropy“. Tramvaje opět vyjely do ulic města s novým nátěrem a českými nápisy, ulice byly pouze české a domy nesly názvy, jako Stalingrad, Horník, Hvězda, či Pacifik a Haná. Jenže v okolí města zůstalo pusto a prázdno. Většina vesnic se podařila nově osídlit, ale ne zcela plně. Některé zanikly úplně. Bylo to způsobeno těžkými terénními podmínky daného místa (Slavkovský les není dobré místo k zemědělství a na Tepelské vrchovině mnoho sídel nemělo ani elektrickou síť). V roce 1947 bylo velké sucho a mnoho osídlenců vesnice opouštěli kvůli nedostatku vody. Dalším důvodem bylo postupné zřizování hraničního pásma, které po roce 1948 způsobilo zánik mnoha vesnic a osad u hranic s Bavorskem. Ve Slavkovském lese nad městem zanikly téměř všechny města a obce, jako důsledek zřízení vojenského prostoru. Odtud, z Kladské, naposledy promlouval Henlein k obraně zbytků Říše, po roce 1946 zde buldozery a tanky ničily vše, co ještě stálo. Přímo v okolí města zanikly obce Vysočany (Wischezahn) a Výškovice (Wischkowitz). V poslední jmenované, se v roce 1947 natáčel známý film Ves v pohraničí, tím byl zachován jedinečný obraz obce, která již dnes neexistuje. Další zaniklé obce: Skelné hutě (Glashütten) a Cech sv. Víta (St. Veits-Zeche) u Drmoulu, Nové Mohelno (Neumügl) a Slatina (Lohhauser) přímo na bavorské hranici. Oblast kolem obce Tří Seker osídlili čeští exulanti ze Slezska, potomci českých emigrantů po Bílé hoře. Tito lidé se museli učit česky, jelikož hovořili dialektem složeným z němčiny, polštiny a staročeštiny. Mnoho obcí sice bylo zachováno do dnešních dnů, ale téměř s polovičním, či třetinovým obyvatelstvem, než které měly před válkou. V roce 1948 nebyly některé obce zcela obydlené: Mnichov – ze 120 domů obydleno 78; Dolní Žandov - z 298 domů obydleno 161; Sítiny – z 93 obydleno 24; Zádub – z 95 obydleno 69.²⁰⁸ Město Mariánské Lázně bylo po odsunu německého obyvatelstva ušetřeno fenoménu vylidnění, jelikož prestiž tohoto lázeňského města byla stále veliká a osídlenci měli o toto místo velký

²⁰⁷ Regionální změny v zalidnění českých zemí; Statistický zpravodaj, roč. 11, č. 3, 1.3.1948, str. 100

²⁰⁸ internetový časopis www.Hamelika.cz, roč. XXV., pořadové číslo 315; Mar. Lázně, 30.6.2001

zájem. Náborová akce státu na osídlení pohraničí trvala až do roku 1957. Nešlo ovšem o nábor pro taková atraktivní místa jako lázeňská města, ale po zemědělské obce.

„Maminka, jak měla to papírnickví, musela všechny pohledy s Marienbad škrtnout, nejdřív prodávala pohledy Marienbad a pak všechno to musela přeškrtnat a dávat razítko Mariánské Lázně.“²⁰⁹

²⁰⁹ Rozhovor s J. Vydrou, vedl M. Fejtl, 5.7.2012, v archívu autora

3. 7. Mariánské Lázně a sudetští Němci dnes

Po odsunu Němců z Mar. Lázní a okolí se mělo zapomenout na německé kořeny zdejšího kraje. Po únorovém převratu roku 1948 se mělo celkově zapomenout na historii města. Dětem se ve školách vštěpoval do hlavy fakt, že zdejší lázně osvobodili Rusové a Němci zde nikdy nebyli. Těch pár Němců, kteří tady zůstali, se museli smířit s krutou realitou společenského odloučení a museli se asimilovat do českého prostředí, které zde vzniklo. Lázně začaly sloužit zdraví a blahu lidu. Komunistická éra nebyla sice pro lázeňství, jako takové zničující, ale pro zdejší lázeňské tradice a historii to byla doba zapomnění. Odsunutí Němci do americké okupační zóny si postupem času vybudovali v SRN svou pozici a jejich životní úroveň rapidně stoupala. To se nedalo říci o jejich původní domovině a jejich sousedech, kteří v českém pohraničí zůstali. Město začalo žít novým životem. Rozšiřovalo se směrem na jih, kde se postavily mnohé sídlištní celky, které jsou překvapivě hodící se do lázeňského města. Z ulic se vytratil staré německé tramvaje a byly nahrazeny českými trolejbusy. Mariánské Lázně se staly hlavním městem odborářské rekreace v Československu.

Po revoluci roku 1989 se pomalu začalo otvírat téma sudetských Němců a ti, co přežili odsun a socialistickou éru, začali vzpomínat a bilancovat. *„Moje matka se cítila strašně ublížena, že ti Češi, ty Němce vyhnali. A nemohla přijít Benešovi na jméno, kvůli tomu, že prohlásil, že Němci musí ven, i kdyby tady rostly kopřivy. Říkala: Kopřivy tady rostou, podívej, jak to tady vypadá, Němci jsou pryč no a co.“* Mnoho Němců, co zde zůstali, pak litovali, že neodešli. *„Když viděla, jak ty lidi v tom Německu potom, sice to měli těžký ze začátku, ale dopracovali se k nějakému postavení a opravdu, kdo poctivě pracoval, tak to mohl někam dotáhnout. Já myslím, že mou matku to velice mrzelo.“²¹⁰* Paní Vildová odsun vnímá po téměř 70 letech, jako křivdu. *„Mám za to, že to nebylo dobrý. Měli poslat ty, kteří byli s Hitlerem. Nacisty ty mohli hodit hned do vody podle mě. Já jsem ani „německy“ nezdravila a taky jsem to odnesla. Ale ti, co odešli, tak se s tím smířili. Oni by nebyli tím, čím jsou teď v Německu. Pro některý to bylo dobrý, že šli.“²¹¹*

²¹⁰ Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14.10.2012, v archívu autora

²¹¹ Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

Po listopadu 1989 se českou společností nese strašák zrušení Benešových dekretů a návratu sudetských Němců do republiky. Dnes přeživší čeští Němci tento strach ale nemají. „*Ty starý Němci jsou už dávno pryč, ti umřeli. A ti, co přežili, jak slyším, když jezdím ven, by se ještě chtěli podívat, jak to tady udržujete, ale ti mladý mají jiný starosti než návrat do Mariánek.*“²¹² Mnoho Čechů mělo reálný strach, že budou muset své domovy opustit, jelikož v mediích se stále probíralo téma ohledně zrušení Benešových dekretů. Po pádu komunistického režimu byla tato obava na vrcholu. „*Ti Němci, co k nám jezdili, na poutě a na návštěvu, tak když viděli, jak ta politika u nás postupuje a všechno to dusí to rozvinutí, tak říkali, že by se sem už nechtěli vrátit. Jsou někteří stále fanatiky, ale jako to hecování, aby se vrátili, to opadlo. Kdyby se chtěli všichni vrátit, tak by to už dávno udělali. A ti mladí, jako potomci sudetských Němců, ti nemají zájem o návrat. Jen se přijedou ze zvědavosti podívat, nebo udělají radost starým rodičům, že vezmou do rodné země a tím to končí.*“²¹³ Paní Vildová, poslední dnes žijící Němka v Mar. Lázních dodává: „*Oni museli chápat ten odsun, museli jsme s tím počítat, my jsme prohráli válku a hodně jich říkalo, že my jsme prohráli, my jsme ti nejhorší, tak museli jít.*“²¹⁴

V Mariánských Lázních se každý rok slaví pout' sv. Anny (kolem 26. července) na stejnojmenný vrch, kde je bývalý klášter. „*Takže ti odsunutí Němci tu pout' slavili za hranicemi v Mähringu. Tam si časem postavili kapličku, je to malý kostelíček s rozhlednou, kde vlastně po válce se scházeli a každý rok se dívali přes lesy domů na Planou. No a v 90. letech ožila ta tradice annenské pouti. A každý rok na ní přijíždějí lidé, kteří se v Plané narodili a byli odsunuti. A na tu pout' jdou všichni, Češi i Němci. A na to procesí se jde klasickou cestou z náměstí. A další skupina vychází právě z toho Mähringu. A teď vlastně postupem času přibývají lidé, kteří s tím odsunem nemají co společného.*“²¹⁵

Mariánskolázeňsko dnes postupně a pomalu poznává svou německou minulost. Ale nikdo z místních, ani z Němců na opačné hranice nepomýšlí na pomstu. 70 let snad smazalo všechny rány a propasti mezi lidmi na obou stranách hranice. A ten, kdo stále rozdmýchává nenávist, závist a pocit pomsty mezi Čechy a Němci, ten otvírá novou cestu

²¹² tamtéž;

²¹³ Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14.10.2012 a 13.1.2013, v archívu autora

²¹⁴ Rozhovor s T. Vildovou, vedl M. Fejtl, 19.3.2012, v archívu autora

²¹⁵ Rozhovor s K. Vavříkovou, vedl M. Fejtl, 14.10.2012 a 13.1.2013, v archívu autora

k násilí a válce ve střední Evropě. Je dobré, aby se o odsunu mluvilo jak na jedné, tak na druhé straně. Musíme vědět, proč a za jakých podmínek a v jaké situaci k tomuto aktu došlo. Byl to zápas mezi dvěma národy, který vyhráli Češi. Musíme si uvědomit, že pokud by Němci vyhráli válku, česká kotlina by už nebyla dnes česká.

Henlein v září 1938 prohlásil: „... český národ názorně předvedl, že soužití s ním v jednom státě je tímto definitivně znemožněno. Chceme domů do Říše!“²¹⁶ Jeho slova se v letech 1945 a 1946 splnila, i když ve zcela jiné podobě, než on sám zamýšlel. Vůdce sudetsko-německého lidu stáhl do propasti neštěstí všechny čs. Němce, i ty nevinné. Soužití obou národů pohromadě není možné, ale oba národy mohou žít dnes vedle sebe v míru, přátelství a vzájemném pochopení.

²¹⁶ BRANDES, D.: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Argo 2012, str. 253

4. ZÁVĚR

První kapitola nám poskytla úvod do historie Mariánských Lázní. Město se stalo dějištěm první politické vraždy nacistického Německa za svými hranicemi. Nikdo v roce 1933 ve městě netušil, že tato událost je jen úvodem něčeho strašného, co čeká nejen město, ale celou Evropu. Zejména se zodpověděla otázka, jak silná byla SdP ve městě a co se v lázeňském městě dělo v „žhavém“ září roku 1938.

Nadšení Němců z připojení k Říši popírá druhá kapitola práce. Město se nestává hlavním lázeňským střediskem Třetí říše, ba naopak je degradováno na nemocniční a lazaretní město. Nacistická ideologie zničila kdysi, tak multikulturní město, byla vypálena synagoga a lidé si museli postupně zvykat na stísněné prostory, nemoci, hlad a letecké poplachy. I Mar. Lázně byly ostřelovány z letadel a nádraží bylo bombardováno. Velký otazník byl ohledně samotného konce války ve městě. Mělo se za to, že lázně byly vyhlášeny lazaretním městem a tím i městem otevřeným. Ale práce přinesla nové poznatky k této otázce. Lazaretní status byl zrušen těsně před příchodem Američanů a město se mělo z příkazu Henleina, který v té době pobýval nedaleko Mar. Lázní, bránit do posledního muže. Nikdo se již nedoví, proč se město nebránilo, ale určitě to byla zásluha okresního velitele Amreicha, který si byl vědom, že lázeňské město nelze bránit, když v něm je na 40 000 zraněných a uprchlíků.

Dobu po obsazení města Američany mapuje třetí kapitola. Ta nám přinesla ucelený obrázek toho, jak se Němci vyrovnávali s novými poměry a především s tím, že do jejich města se opět navrátí československá správa. Bylo odhaleno chování místních Němců k novým čs. orgánům a také to, že stále doufali, že je to jen na přechodnou dobu a celá oblast Chebska bude odtržena od ČSR a přivtělena k americké okupační zóně v Německu. Chování Čechů k Němcům bylo v Mar. Lázních jiné než na druhé straně demarkační linie. Američané drželi Čechy „na uzdě“ v jejich radikálních a nacionalistických protiněmeckých nařízeních a tím si mohli místní Němci myslet, že je žádné vyhnání z domovů nečeká. Proto si mohli dovolit demonstrovat v červnu 1945 před místní radnicí za zvýšení dávek jídla. Demonstrace Němců takové velikosti se nikde jinde v republice nekonala. Potrestání místních obyvatel bylo ovlivněno americkou přítomností a tak došlo jen k odebrání cukru mariánskolázeňským Němcům. Velmi zajímavým zjištěním je, že město si prošlo vlnou tyfové epidemie a pohlavní choroby také nebyly žádnou vzácností.

Čtvrtá kapitola se podrobně zabývá přítomností americké armády. Je zajímavé zjištění, že nebyla v očích Čechů vnímána tak pozitivně, jak se dnes traduje. Postavení Američanů k Němcům bylo velmi kladné, na rozdíl od Rusů, kteří českému radikálnímu nacionalismu vycházeli velmi vstřícně. Americká vojska na západě Čech a tudíž i v Mar. Lázních se stala jakousi ochranou Němců před Čechy. Česká správa měla velké problémy k zajištění svého postavení, jelikož americké jednotky se velmi vměšovaly do činnosti místních orgánů ve prospěch německého obyvatelstva. Práce přinesla nové svědectví o pobytu amerického vojska nejen v západočeských lázních, ale v celém regionu.

Po postupimské dohodě o odsunu většiny německého obyvatelstva z ČSR padly veškeré naděje Němců. Jejich postavení ve městě se stále zhoršovalo, zejména díky stále nově přichozím Čechům. V listopadu 1945 odešla americká armáda a Němci tím ztratili svou „ochranitelku“. Jejich postavení bylo bezvýchodné a Češi se připravovali na rychlý odsun téměř 30 000 Němců z okresu Mar. Lázně. Byl zřízen obrovský odsunový tábor v prostoru kolem mariánskolázeňského letiště. Dnes by nikdo nepoznal, že právě zde končil život sudetských Němců a začínal pro ně nový život za hranicemi. Mariánské Lázně se staly symbolem tohoto odsunu, jelikož právě z jeho nádraží odjel první řádný transport Němců do americké zóny. Vedení města a okresu se snažilo město očistit od Němců do zahájení lázeňské sezóny, první české. Ale to se nepodařilo a poslední velký transport odjel až na počátku léta 1946. Mnoho Němců zde muselo zůstat, jako nepostradatelné pracovní síly, ale byly to jen desítky osob, na rozdíl od oblastí, jako Sokolovsko, Chebsko, či Mostecko, kde byl silný průmysl.

Pátá kapitola se věnuje již samotnému odsunu a průběhu. Postavení Němců v rámci transportů bylo závislé na tom zda byli, či nebyli antifašisty. Je zde rozebráno, jak se nově přichozí osídlenci chovali k Němcům a zejména k jejich majetku. Mariánské Lázně byly lákavým cílem nově přichozích Čechů a Slováků díky svým hotelům a honosným domům. Mnozí Češi viděli v tomto městě rychlé zbohatnutí. Němci byli v roce 1946 ve velmi nesnadné situaci a to i ti, kteří byli uznáni za antifašisty. Vyprávění paní Vildové tuto situaci jen podkresluje. Vedení města se dostalo pod silný vliv KSČ, která byla v otázce Němců velmi vyhraněná. Lázně se tak dostaly pod další vliv jiné totalitní strany.

Šestá kapitola je rozbohem samotného odsunu. Odsunové středisko se v první polovině roku 1946 stalo středobodem politického zájmu okresu. Okresní vedení mělo velký zájem na

rychlý odsun a město se snažilo, aby lázeňská sezóna byla mezinárodní veřejností vnímána, jako ta nejlepší, kterou kdy město zažilo. Protiněmecké nařízení by tento pohled hostů na město mohlo zkazit. A tak Němci museli město, co nejdříve opustit. Ve městě zůstaly zejména německé ženy českých obyvatel a dále to byli pracovníci vřidel, kteří byli pro chod lázní nepostradatelní. Z celého okresu zde zůstalo na 450 Němců, což bylo nejméně ze všech okresů českého pohraničí. Mariánské Lázně se staly ryze českým městem během jednoho roku. Vše německé muselo být zapomenuto a město se připravovalo na novou existenci v novém státě a v novém politicko-společenském zřízení.

Po více než 65 letech se Mariánské Lázně a okolí začíná zajímat o svou německou minulost. Sedmá kapitola se zabývá, jak dnes mají místní obyvatelé přístup k sudetské otázce a postupně se v očích místních Čechů začíná přehodnocovat minulost, která byla po více než 40 let ideologicky zkreslována.

Práce odhalila mnohá tajemství Mariánských Lázní. Po dlouhou dobu se tradovalo, že město bylo vždy lazaretním městem, a proto se nebránilo americkému postupu. Tento mýtus padl. Dále se vždy říkalo, že Němci z města byli odsunuti pokojně a bez problémů, ale jejich demonstrace a ilegální útoky svědčí o pravém opaku. Zejména málo kdo ví, jaké potíže a těžkosti měli nově příchozí Češi do města. Přítomnost americké armády ve městě přinášela výhody zejména místním Němcům a tím Čechům znesnadňovala jejich politickou pozici v ryze německém prostředí. Málokdo dnes ví, kde se přesně nacházel odsunový tábor na letišti a jak probíhal odsun 30 000 Němců z mariánskolázeňského okresu. Díky archívům, pamětníkům, kronikám a svědectví osob z té doby se podařilo zrekonstruovat příběh světoznámého města, příběh, který se odehrával v té nejtemnější historii Mariánských Lázní. Odpovědi se dostalo na mnohé nezodpovězené otázky a zbořily se některé mýty, které se dnes městem nesou jako historická pravda.

Mariánské Lázně jsou dnes vnímány jako krásné město v lesích, plné parků, zeleně, míru a klidu. Lidé si sem jezdí odpočinout, nabrat nové síly a vyléčit své neduhy. Ale ani tomuto městu se nevyhnuly hrůzy druhé světové války. Město po této válce zcela změnilo svou tvář. Změnila se politika, změnil se stát, změnila se společnost, ale co nejdůležitější, změnili se lidé, kteří ve městě žili. Přes to se historie nezastavila. Mariánské Lázně žijí stále svým lázeňským tempem, sociální a společenský otřes z let 1945 a 1946 přežily a nabraly novou energii do další etapy vývoje našeho státu.

5. POUŽITÉ ZDROJE

ROZHOVORY

TROJÁNKOVÁ, J.: rozhovor konaný v Mar. Lázních ve dne 19. 3. 2012

VAVŘÍKOVÁ, K.: rozhovory konané v Plané u Mar. Lázní ve dnech 14. 10. 2012 a 13. 1. 2013

VILDOVÁ, T.: rozhovory konané v Mar. Lázních ve dnech 2. 11. 2011 a 19. 3. 2012

VYDRA, J.: rozhovor konaný v Mar. Lázních ve dne 5. 7. 2012

ARCHIVNÍ MATERIÁLY

Státní okresní archiv Cheb, fond č. 248 – Okresní národní výbor Mar. Lázně

Mapy krajů, Karlovarský kraj, ZÚ, Praha, 1949

LITERATURA

Adressbuch der Kurstadt Marienbad; 1. 3. 1929

BRANDES, D.: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*; Argo, Praha, 2012

ČERMÁKOVÁ, B. a WEBER, D.: *Československu věrni zůstali, životopisné rozhovory s německými antifašisty*; ÚSD AV ČR, Praha, 2008

HARANT, A. a JONÁK, J.: *Mariánské Lázně, 200 let lázeňství*; Mariánské Lázně, 2008

- KOKOŠKA, S. a OELLERMANN, T.: *Sudetští Němci proti Hitlerovi*; ÚSD AV ČR, Praha, 2008
- KŘÍŽEK, V. a SOMOL, A.: *Sto let městské nemocnice Mar. Lázně*; Mar. Lázně, 1994
- KURAL, V. a VAŠEK, F.: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*; Academia, Praha, 2008
- LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M.: *Z dějin české každodennosti, život v 19. století*; Karolinum, Praha, 2010
- PECKA, J.: *Na demarkační čáře, americká armáda v Čechách v roce 1945*; ÚSD AV ČR, Praha, 1995
- STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*; Academia, Naše vojsko, Praha, 1991
- ŠVADRLÍK, R. a KOL.: *Mariánské Lázně, průvodce Olympia*; Praha, 1987
- VON ARBURG/STANĚK, T.: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, Češi a Němci do roku 1945, úvod k edici*; Středokluky, 2010
- VON ARBURG/STANĚK, T.: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, Díl II. svazek 1, duben – srpen/září 1945*; Středokluky, 2011 + CD – ROM
- WOLF, V.: *100 let MHD v Mar. Lázních*; Praha, 2002
- ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě, politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*; Prostor, Praha, 2001

PERIODIKA

časopis History revue, březen 2013

časopis Živá historie, březen 2013

INTERNETOVÉ ZDROJE

internetový časopis Hamelika – www.hamelika.cz

HÖHNE, M.: Proč nebyly v květnu 1945 Mar. Lázně rozstříleny

MARŠÍK, R.: Vzpomínky

MOTTL, J.: Vzpomínka na Američany

TEJMAR, V.: Osidlování v roce 1945, poměry před okupací

TESAŘ, K.: Vzpomínky prvního českého starosty

Chodová Planá na konci války

Kultura v Mar. Lázních v roce 1946

Otto Dietl - psanec v hlubokých lesích

Válečná kronika v roce 1945

www.svedomi.cz – Košický vládní program

www.klempera.tripod.com – Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945

www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/ - Archiv ČT24